

**NÄKÖKULMIA SOSIAALITYÖN ARVOIHIN JA ETIIKKAAN –
Sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettinen pohdinta käytännön
opetuksen jaksolla**

EMILIA KOIVUMÄKI
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2017

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

KOIVUMÄKI, EMILIA: Näkökulmia sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan. Sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettinen pohdinta käytännön opetuksen jaksolla.

Pro gradu- tutkielma, 85 sivua + 1 liite

Sosiaalityö

Ohjaajat: Arja Jokinen ja Riitta Laakso

Lokakuu 2017

Tarkastelen pro gradu -tutkimuksessani sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja sosiaalityön käytännön opetuksen jaksolla. Tutkimukseni teoriaosuudessa käsittelen arvojen ja etiikan lähtökohtia ja merkitystä sosiaalityölle tutkimuskirjallisuuteen perustuen. Lisäksi olen käsitellyt sitä, millä tavoin Kantin etiikka, utilitarismi, hyve-etiikka ja huolenpidon etiikka ovat merkityksellisiä sosiaalityössä. Tutkimukseni teoriaosuus antoi analyysiosuudelleni viitekehysten.

Empiirisessä osuudessa halusin selvittää, millaisia sosiaalityöhön liittyviä ammattieettisiä pohdintoja opiskelijat käsittelevät kirjoituksissaan. Aineistonani olivat opiskelijoiden kirjoittamat esseet otsikolla ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”. Opiskelijat olivat kirjoittaneet esseet käytännön opetuksen yhteydessä. Tutkimusaineisto koostui 22 esseestä vuosilta 2014-2015. Hyödynsin analyysissäni teemoittelevaa sisällönanalyysiä ja tutkin aineistosta, millaisia sosiaalityöhön liittyviä ammattieettisiä pohdintoja opiskelijat käsittelevät kirjoituksissaan. Tutkimusanalyysi tuotti kolme teemaa, jotka olivat 1. sosiaalityön yleinen arvopohdinta, 2. sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä ja 3. eettiset ristiriidat. Lisäksi jokainen teema koostui erilaisista teemaan liittyvistä näkökulmista, joiden kautta tarkastelin opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja tietyissä konteksteissa.

Opiskelijat korostivat ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia sekä itsemääräämisoikeutta arvolahtokohtina sosiaalityöntekijän työssä. Lisäksi sosiaalityön toimintaympäristöllä oli vaikutusta ammattieettisten pohdintojen sisältöihin. Esimerkiksi lastensuojelussa käytännön opetuksessa olleet pohtivat lapsen etua ja vanhustyössä olleet pohtivat hoivaa ja huolenpitoa. Opiskelijat pohtivat myös monipuolisesti käytännön opetuksessa mieleen tulleita tai kohtaamiaan sosiaalityön eettisiä ristiriitatilanteita. Opiskelijat nostivat ristiriitojen lähteiksi sosiaalityön kontrolliulottuvuuden ja sosiaalityön taloudellisen toimintaympäristön. Lisäksi monenlaiset sosiaalityössä kohdattavat asiakastilanteet ja tapaukset voivat olla eettisesti ongelmallisia.

Tutkimuksen oleellisempänä funktiona pidän sitä, että tutkimukseni on tuonut esiin sosiaalityöhön kuuluvaa ammattieettisen ajattelun tärkeyttä ja laaja-alaisuutta sosiaalityöntekijän ammatissa. Ammattieettinen pohdinta ei kuulu vain ristiriitatilanteisiin. Tutkimus on konkretisoinut erilaisia tilanteita, joissa ammattieettiselle pohdinnalle on sosiaalityössä tarvetta. Lisäksi tutkimukseni on valaissut sitä, että ammattieettinen pohdinta on myös vahvasti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, esimerkiksi yhteiskunnallisen arvoilmaston kanssa. Haluan tutkimuksellani korostaa siten ammattieettisen reflektion tärkeyttä sosiaalityöntekijän ammatissa.

Avainsanat: sosiaalityön arvot, sosiaalityön etiikka, ammattietiikka, ammattieettinen pohdinta, eettiset ristiriidat

University of Tampere

Faculty of Social Sciences

KOIVUMÄKI, EMILIA: Perspectives on Social Work Values and Ethics. Social Work Students' Reflection on Professional Ethics during Practical Training.

Master's Thesis, 85 pages + 1 appendix

Social Work

Supervisors: Arja Jokinen and Riitta Laakso

October 2017

In my master's thesis, I examine social work students' reflection on professional ethics during practical training. The theoretical section is based on research literature and covers the bases and relevance of values and ethics to social work. Furthermore, I discuss how Kant's ethics, utilitarianism, virtue ethics and care ethics are relevant to social work. The theoretical section in this thesis provided a framework to my analysis.

In the empirical section, I wanted to study how students reflected on professional ethics in their writings. My research material consisted of students' essays titled 'Values and Ethical Choices in Social Work'. The research material comprised 22 essays written during practical training in 2014–2015. I analysed them using thematic content analysis and studied how students reflected on professional ethics in their writings. My research analysis provided three themes: 1. general reflection on social work values, 2. reflection on professional ethics of social work in professional practice fields, and 3. ethical conflicts. Moreover, each theme consisted of various perspectives through which I examined students' reflection on professional ethics in certain contexts.

The students emphasized human dignity, human rights and autonomy as basic values in the social work profession. The practice field of social work also affected the content of reflective writings on professional ethics. For instance, the students having done their practical training in child welfare reflected on the best interests of a child and the students having done their practical training in welfare of older people reflected on care. The students' writings also contained diverse reflection on situations of ethical conflicts in social work which they had contemplated or confronted during practical training. As the source of conflicts, the students highlighted the controlling nature and the economic environment of social work. Also, several situations with social work clients and cases in social work can be ethically problematic.

As the main function of this study, I consider pointing out the importance and the scale of reflection on professional ethics in the social work profession. Reflection on professional ethics is not limited to conflict situations. This study has revealed various situations requiring reflection on professional ethics in social work. Furthermore, my study has illustrated that reflection on professional ethics interacts strongly with the environment, such as societal values. With my study, I thus wish to highlight the importance of reflection on professional ethics in the social work profession.

Key words: social work values, social work ethics, professional ethics, reflection on professional ethics, ethical conflicts

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN KÄSITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	3
2.1 Arvon käsite.....	3
2.2 Arvot ja sosiaalityö	6
2.3 Etiikan ja moraalin käsitteet	9
2.4 Ammattietiikka	12
3 ETIIKAN TEORiat JA SOSIAALITYÖ.....	14
3.1 Kantin etiikka ja sosiaalityö	14
3.2 Utilitaristinen etiikka ja sosiaalityö	16
3.3 Hyve- etiikka ja sosiaalityö	17
3.4 Huolenpidon etiikka ja sosiaalityö	20
3.5 Yhteenvedoa sosiaalityön etiikasta	22
4 EETTINEN POHDINTA SOSIAALITYÖSSÄ	24
4.1 Sosiaalityön eettiset ohjeet	24
4.2 Sosiaalityön eettiset jännitteet	27
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	33
5.1 Käytännön opetuksen jakso tutkimuksen kontekstina	33
5.2 Tutkimuskysymys.....	33
5.3 Aineisto.....	34
5.4 Aineiston analyysi	35
5.5 Tutkimusetiikasta.....	39
6 TUTKIMUSTULOKSET.....	41
6.1 Sosiaalityön yleinen arvopohdinta	41
6.1.1 Näkökulmana sosiaalityön arvojen peruslähtökohdat	41

6.1.2 Näkökulmana sosiaalityön arvot vuorovaikutuksessa.....	43
6.1.3 Näkökulmana sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeys	45
6.1.4 Yhteenveto	46
6.2 Sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä..	47
6.2.1 Näkökulmana lapsen etu.....	47
6.2.2 Näkökulmana hoiva ja huolenpito	50
6.2.3 Näkökulmana yksityisyys ja luottamus	52
6. 2.4 Näkökulmana oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus	53
6.2.5 Näkökulmana tapauskohtaisuus ja tilannesidonnaisuus.....	54
6.2.6 Näkökulmana ammattieettisesti kestävä työote	56
6.2.7 Yhteenveto	57
6. 3 Eettiset ristiriidat.....	59
6.3.1 Näkökulmana eriävät mielipiteet ja kontrolli	59
6.3.2 Näkökulmana talouden ja tehokkuuden arvot	63
6.3.3 Tapausesimerkit	68
6.3.4 Yhteenveto	72
 7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	 74
 Lähteet	 80

KUVIOT

Kuvio 1. Sosiaalityön arvoalustan muotoutuminen.....	31
--	----

LIITTEET

Liite1 ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”- esseen ohjeistus	
--	--

1 JOHDANTO

Tällä hetkellä sosiaalityö on minulle ensisijaisesti yliopistotasoinen oppiaine, josta olen opiskelemassa maisteriopintoja. Tavoitteenani on valmistua sosiaalityöntekijäksi ja päästä harjoittamaan sosiaalityötä ammatillisesti. Olen kuitenkin oppinut näiden opiskeluvuosien aikana, että sosiaalityö on moniulotteinen kokonaisuus, jota voi tarkastella monen sosiaalityölle relevantin näkökulman kautta. Sosiaalityötä voi tarkastella ja käsitellä esimerkiksi arvojen kautta. Tässä tutkimuksessa sosiaalityö jäsentyy erityisesti sosiaalityön arvojen, etiikan ja ammattietiikan kautta.

Sosiaalityön arvot ja etiikka ovat lähtökohtaisesti tärkeä osa-alue sosiaalityössä, joita käsitellään usein jo sosiaalityön perusteoksissa (esim. Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011; Juhila 2006; Raunio 2009). Esimerkiksi vuoden 2017 Tampereen yliopiston sosiaalityön tutkinto-ohjelman valintakoevaatimuksena (Tampereen yliopisto 2017) oli Maritta Törrösen kollegoineen (2016) toimittama kokoomateos ”Vastavuoroinen sosiaalityö”, jossa käsitellään myös sosiaalityön arvolähtökohtia ja eettisiä perusteita. Kyösti Raunio (2009, 82) onkin todennut, että yhtä lailla kuin sosiaalityön teoriaa ja tietoa, myös arvoja pidetään tavallisesti sosiaalityön toiminnallista sisältöä määrittävinä ja ammatilliseen osaamiseen vaikuttavina tekijöinä. Vetoamalla arvoihin sosiaalityö myös perustelee omaa merkitystään ammatillisena toimintana (mt. 89). Arvojen ja täsmennetymin sosiaalityön arvojen merkitys sosiaalityölle on siten suuri. Samaan hengenvetoon totean, että puhuttaessa sosiaalityön arvoista, liittyy tähän usein myös sosiaalityön etiikka. Raunio (mt. 82) täsmentää, että arvot saavat ilmauksensa sosiaalityön eettisissä periaatteissa ja näin arvot ohjaavat sosiaalityön ammatillista toimintaa.

Koska sosiaalityön arvot ja etiikka ovat sosiaalityön ammatilliselle toiminnalle merkityksellisiä, perustelen tutkimusaiheeni tärkeyttä sillä, että nähdäkseni sosiaalityön arvoja ja etiikkaa koskevat tutkimukset ovat aina ajankohtaisia sosiaalityössä. Erityisenä empiirisenä kiinnostuksen kohteenani on sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettiset pohdinnat sosiaalityön käytännön opetuksenjakson kontekstissa. Kiinnostukseni tutkimukseni edellä mainittua aihealuetta kohtaan on kasvanut omien sosiaalityön opintojeni edetessä. Sosiaalityön opintoihini perustuen ajattelen, että sosiaalityöntekijän ammattia määrittää humanistinen arvopohja. Mielestäni sosiaalityön yksi perustavanlaatuinen ja toiminnan eettisyyttä ilmaiseva lähtökohta on heikomman puolelle asettuminen sekä ihmisten auttaminen moninaisissa elämäntilanteissa. Suoritin keväällä 2015 sosiaalityön aineopintoihin kuuluvan yhdeksän viikon käytännön opetuksen jakson, johon liittyi kirjoitustehtävä ”Arvot ja eettiset periaatteet sosiaalityössä”. Koin kirjoitustehtävän eettistä ajattelua kehittäväksi suhteessa

sosiaalityön toimintakenttään. Lisäksi muiden seminaarilaisten kirjoitukset olivat ajatuksia herättäviä. Myöhemmin mieleeni nousi ajatus, että olisi mielenkiintoista käsitellä kyseisiä kirjoituksia tutkimustarkoituksessa, johon myös päädyin pro gradu-tutkielmassani.

En käsitteellistä termiä sosiaalityö sen enempää teoreettisessa osuudessa, mutta tutkimuksessani termi sosiaalityö ymmärretään laajassa merkityksessä ja riippuen kontekstista. Suurimmaksi osaksi sosiaalityö tarkoittaa tässä yhteydessä kuitenkin ammatillista toimintaa. Lisäksi tutkimuksen näkökulmaa voi tulkita länsimaalaiseksi (kirjallisuus on suomalaista tai angloamerikkalaista) ja tutkimusaineiston perusteella myös suomalaiseksi.

Tutkimuksen kokonaisuus syntyy teoreettisesta (luvut kahdesta neljään), tutkimuksen toteuttamisen (luku viisi), tutkimustulosten (luku kuusi) sekä yhteenvedon ja johtopäätösten (luku seitsemän) osioista. Tutkimukseni etenee siten, että teoriaosuudessa paneudun ensiksi tutkimukseni käsitteelliseen taustaan. Tämän jälkeen perehdyn tiettyihin, sosiaalityönkin kannalta merkittäviin etiikan teorioihin kuten Kantin etiikka, utilitarismi, hyve-etiikka ja huolenpidon etiikka (kyseisiä teorioita käsitelty esim. Akhtar 2013; Banks 2006) sekä tarkastelen niiden suhdetta sosiaalityöhön. Lisäksi käsittelen omassa osuudessa sosiaalityön ammattieettistä pohdintaa. Tämän jälkeen vuorossa on tutkimuksen toteuttamisen osuus, jossa käyn läpi muun muassa tutkimukseni metodisia valintoja.

Teoreettinen ja empiirinen osuus ovat vuorovaikutuksessa. Empiirisessä osuudessa tutkin sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettistä pohdintaa käytännön opetuksen jaksolla laadullisen analyysin keinoin. Tutkimusaineistoni muodostuu sosiaalityön opiskelijoiden esseistä ”Arvot ja eettiset periaatteet sosiaalityössä”, jonka opiskelijat ovat kirjoittaneet käytännön opetuksen yhteydessä. Tutkimukseni tarkoituksena on nostaa esiin, millaisia ammattieettisiä pohdintoja sosiaalityön opiskelijat ovat tehneet käytännön opetuksessaan. Yhteenvedon ja johtopäätösten osassa käsittelen tutkimustani vielä melko monipuolisesti. Tuon esille esimerkiksi arvo-osaamisen ja ammattieettisen pohdinnan roolia liittyen sosiaalityöntekijän ammattiin. Erityisenä henkilökohtaisena tavoitteenani on omien ammattieettisten valmiuksien kasvu ja eettisen ajattelun kehittyminen sosiaalityön kontekstissa.

2 TUTKIMUKSEN KÄSITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

2.1 Arvon käsite

Mistä puhumme, kun puhumme arvoista? Arvon käsite on moniulotteinen ja sitä voidaan tarkastella useammasta, esimerkiksi yksilöllisestä tai yhteiskunnallisesta, näkökulmasta. Arvot viittaavat muun muassa *ihanteisiin*, joita yksilö, perhe, ryhmä, organisaatio tai yhteisö pyrkii toteuttamaan toiminnassaan (Barsky 2010, 3). Arvoiksi kutsutaan niitä *yleisiä päämääriä*, joita ihmiset asettavat toiminnalleen ja joiden perusteella he arvioivat toimintaansa ja yhteiskuntaansa. *Arvot ilmaisevat sitä, mitä pidetään hyvänä, arvokkaana ja tavoiteltavana*. Arvovalinnat kertovat millaiseen järjestykseen erilaiset asiat laitetaan. Arvovalinnat heijastavat yksilötasolla elämän prioriteetteja. (Ahokas, Lähteenoja, Myllyniemi, Myyry & Pirttilä-Backman 2005, 7; Barsky 2010, 3.) Arvot tulevatkin konkreettisesti näkyviin tehtyjen valintojen kautta (Pohjanheimo 2005, 239). Asiaa voisi konkretisoida yksinkertaisesti esimerkiksi ajatellen arvovalintaa, jossa yksilö suosii ruokavaliossaan luomu- ja lähiruokaa. Tai vaikkapa siten, että yksilö tekee lyhennettyä työviikkoa, koska hän haluaa olla enemmän perheensä kanssa, vaikka hän saa vähemmän palkkaa.

Oikeastaan arvot ”ympäröivät” meitä. Mikko Yrjönsuuri (2008, 45) muistuttaakin arvojen välttämättömyydestä inhimillisessä toiminnassa, sillä itse asiassa kaikki inhimillinen toiminta perustuu arvoihin. Tämä johtuu siitä, ettei ole mahdollista valita parempaa vaihtoehtoa, ellei ole jotakin kriteeriä, jolla juuri valittu vaihtoehto on parempi (mt. 45). Arvot ovat siten myös kriteerejä, joiden varassa ihmiset yhdessä arvioivat toimintaansa. Itse asiassa ihmiset eivät voisi toimia vapaaehtoisesti yhdessä, jos heillä ei olisi yhteisiä arvoja. Arvot ovat osa ihmisen sosiaalisuutta ja ne ovat siten sosiaalisesti ja yhteisöllisesti välttämättömiä. (Heller 1984; ref. Sipilä 1996, 172; Niemelä 2011, 15.) Arvot eivät ole myöskään mielivaltaisia, sillä jos ne eivät toimi eivätkä ylläpidä yhteisöä, niitä muutetaan (Sipilä 1996, 172).

Ihmiset eivät myöskään luo arvoja tyhjästä vaan ne siirtyvät sukupolvelta toiselle, jolloin ihmiset kasvatetaan tiettyihin arvoihin ja normeihin varhaislapsuudessa. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa arvot kuitenkin uusiutuvat ja arvot syntyvät yhteisessä keskustelussa ja yhteisessä toiminnassa. (Sipilä 1996, 172.) Ihmisten arvot muotoutuvat muun muassa perheissä, koulussa, opiskeluissa ja työelämässä (Hall 2012, 11). Esimerkiksi, jos lapsi elää perheessä, jossa koulutusta arvostetaan erityisesti, niin on oletettavaa, että koulunkäynnin tärkeyttä korostetaan lapsuudessa ja nuoruudessa.

Pauli Niemelän (1993, 10) mukaan arvot liittyvät ylipäänsä ihmisen käsitykseen hyvästä elämästä ja koskevat ihmisen tavoite- ja päämääräsuuntautuneisuutta. Arvoja on olemassa hyvin erilaisia, kuten taloudellisia, esteettisiä, sosiaalisia, poliittisia, uskonnollisia, moraalisia ja niin edelleen. Lisäksi voidaan erottaa yksilölliset arvot, ryhmäarvot ja yhteiskunnalliset arvot. Arvot ilmenevät puheessa ja toiminnassa. (Mt. 10.) Ihminen tavoittelee toiminnassaan hyvinä, kauniina ja tärkeinä pitämiään asioita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi perhe, terveys, rakkaus, ystävyys, kauneus tai omaisuus. Ihmisen valinnat perustuvat osaltaan heidän arvoihinsa. Kuitenkin jo Platonin edustaman klassisen käsityksen mukaan on olemassa kolme perusarvoa, jotka ovat totuus, kauneus ja hyvyys. Nämä kattavat niin tietoa ja ymmärrystä kuin estetiikkaa ja etiikkaakin koskevat elämänalueet. Esimerkiksi taloudelliset arvot eivät kuulu perusarvoihin. Sinänsä erilaisten arvojen vertailu on vaikeaa. Esimerkiksi yksilötasolla jollekulle arvokas asia ei välttämättä ole sitä toiselle. (Hakala, Kopperi ja Nissinen 2002, 36-37.)

Heta Häyryn ja Matti Häyryn (1997, 11) mukaan myönteiset arvot ovat toiminnan hyväksytyjä päämääriä ja toiminnan hyväksytyjä tapoja. Ensimmäisen merkityksen mukaisia arvoja voivat olla sellaiset tiedolliset, tieteelliset, taiteelliset, yhteiskunnalliset, poliittiset, aatteelliset, kulttuuriset ja eloonjäämiseen liittyvät inhimilliset päämäärät kuten totuus, ymmärryksen lisääntyminen, kauneus, vapaus, veljeys, tasa-arvo, kansallinen itsenäisyys tai luonnon tasapaino. Jälkimmäinen merkitys eli arvot toiminnan hyväksytyinä tapoina viittaavat moraalisiin ja moraalialueella oleviin arvoihin kuten esimerkiksi oikeudenmukaisuuteen, laillisuuteen ja tehokkuuteen. (Mt. 11.) Klaus Helkaman (2015, 8) mukaan yhteiskuntatieteellisen tai sosiaalipsykologisen arvojen määritelmän mukaisesti arvot ovat ihmisen toiminnan abstrakteja, yleisluontoisia, toivottavia päämääriä, jotka ohjaavat hänen valintojaan ja havaitsemistaan. Tyypillisiä arvoja ovat esimerkiksi vapaus, tasa-arvo ja maailmanrauha, jotka ovat tavoiteltavina pidettyjä asiainaloja. Arvoiksi katsotaan myös hyveiksi nimitetyt asiat kuten ahkeruus, kohteliaisuus ja rohkeus, jotka kuvaavat toivottavaa käytöstä. (Mt. 8.)

Timo Airaksisen (1994a, 25) mukaan, kun yhteiskunnassa keskustellaan arvoista, pitää puhua erityisesti niistä arvostuksista, joita jossakin mielessä voidaan pitää oikeina, pätevinä ja tosina. *Usein arvot ymmärretään yhteiskunnan yleisesti hyväksyminä tai kulttuurin perinteestä syntyvinä arvostuksina.* Airaksinen (mt. 25) mukaan yleinen hyväksyntä ja perinne ovat hyviä arvojen selityksiä silloin, kun yhteiskunta on vakaa ja pysyvä. Yhteiskunnan muutos ja muualta tulevat kulttuurivaikutteet voivat hankaloittaa vanhojen arvojen kannatusta. Eri arvomaailmojen välille syntyy ristiriitoja. Jotta arvokeskustelu olisi mahdollista eri kulttuurien, elämäntapojen ja perinteiden

edustajien välillä, on opittava arvostamaan myös vieraita kulttuureja. Toisaalta on kyettävä erottamaan kehnot arvostukset hyvistä. Esimerkiksi natsismin opit tai stalinistiset käytännöt eivät voisi olla demokratian vaihtoehto hyvästä yhteiskunnasta. (Mt. 25-27.)

Vaikka arvot ovat usein yhteiskunnallisesti perusteltuja, niin voidaan olettaa, että mikään yhteiskunta perustuisi vain yksille arvoille, joista kaikki olisivat samaa mieltä. Monissa yhteiskunnissa arvokeskustelua käydään sekä julkisen että yksityisen elämän piirissä, politiikan ja uskonnon alueiden saroilla, instituutioissa, ammattikunnissa kuin perheen ja ystävien keskuudessa. (Hugman 2013, 7.) Voin siis todeta, että arvon käsite on hyvin laaja. Arvon voi ajatella abstraktina, ylevänä tavoittelemisen arvoisena päämääränä (millä tasolla hyvyyden voi saavuttaa?) tai perheen/yksilön elämänvalinnoissa konkretisoituvana asiana. Esimerkiksi oletan, että täysi-ikäisen henkilön äänestyskäyttäytyminen poliittisissa vaaleissa on osaltaan sidoksissa henkilön omaan arvomaailmaan. Henkilön omat arvot ovat luultavasti apuna, kun hän valitsee ehdokasta ja puoluetta äänestettäväksi. Yhteiskunnallisella tasolla ajatellen, erilaisten arvojen painotukset tulevat hyvin esille esimerkiksi politiikassa. Poliittisessa päätöksenteossa eräs arvovalinta näkyy esimerkiksi siinä, nostetaanko veroja vai leikataanko palveluista.

Arvojen ja normien suhteesta

Kun arvot koskevat sitä, mikä on tärkeää ja tavoittelemisen arvoista, niin normit kertovat, miten asioiden pitäisi olla tai mitä pitää tehdä. Normit velvoittavat antamalla sääntöjä ja määräyksiä. (Hakala ym. 2002, 40.) Milton Rokeachin (1973, 19) mukaan arvot eroavat normeista kolmella tavalla. Ensiksi arvo viittaa joko toimintatapoihin tai päämääriin, kun taas sosiaalinen normi viittaa toimintatapaan. Toiseksi arvo on yleinen elämää ohjaava periaate, mutta sosiaalinen normi ohjeistaa, millä tavoin tulisi käyttäytyä tietynlaisessa tilanteessa. Kolmanneksi arvo on enemmän henkilökohtainen ja sisäisesti omaksuttu, kun normi henkilölle on yhteisymmärrykseen perustuva ja ulkokohtainen. (Mt. 19.)

Jussi Kotkavirta ja Seppo Nyyssönen (2000, 14) tarkastelevat arvojen ja normien välistä yhteyttä. Heidän mukaansa normien ja arvojen välillä on eri yhteyksiä. Yleisesti normit ja säännöt suojelevat arvoja. Normit ja säännöt mahdollistavat sen, että ihmiset voivat saavuttaa asioita, joita pidämme arvokkaana. Esimerkiksi normi, jonka mukaan lupaus on pidettävä, tekee mahdolliseksi keskinäisen luottamuksen arvona. Valehtelemisen kieltävä normi suojelee taas totuutta arvona. (Mt. 14.)

2.2 Arvot ja sosiaalityö

Sarah Banksin (2006, 6) mukaan arvo (value) on terminä problemaattinen. Sosiaalityön arvot (social work values), sosiaalityön arvopohja (the value-base of social work) ja sosiaalityö arvoperustaisena toimintana (social work as a value-laden activity) ovat yleisiä sanontoja sosiaalityön kirjallisuudessa. Mitä sosiaalityön arvoilla oikeastaan sitten tarkoitetaan? Käsitettä arvo käytetään usein epämääräisesti ja sillä on monia erilaisia määritelmiä. Yleisessä käytössä arvoilla viitataan usein uskonnolliseen, moraaliseen, kulttuuriseen, poliittisiin tai ideologisiin uskomuksiin, periaatteisiin, asenteisiin, mielipiteisiin ja mieltymyksiin. Termillä arvot voidaan viitata siihen, että arvot ovat tietynlaisia uskomuksia ja käsityksiä, joita ihmiset pitävät arvokkaina tai tärkeinä. Professionaalisen toiminnan yhteydessä termi uskomus viittaa kuitenkin siihen, että arvot ovat voimakkaampia kuin pelkät mielipiteet tai mieltymykset. (Mt. 6.) Sosiaalityö perustuu vahvalle arvopohjalle, joka muovaa sosiaalityön ammatillisen toiminnan tehtäviä ja painopisteitä. Sosiaalityö on yksi eniten omille arvoihanteille nojautuva ammatti suhteessa eri ammatteihin. (Reamer 2006, 3.)

Sosiaalityön ammattiin liittyvistä arvoista on usein kyse periaatteista, ja erityisesti eettisistä periaatteista liittyen siihen, miten ihmisiä tulisi kohdella, millaiset ideat ja toiminnot ovat arvokkaita tai arvottomia, hyviä tai huonoja, oikein tai väärin, kun asioita arvioidaan (Banks 2006, 7). Banks (mt. 7) tulkitsee käsitteen sosiaalityön arvot laajassa merkityksessä siten, että arvot sisältävät monenlaisia näkemyksiä siitä, *mitä pidetään arvokkaana sosiaalityön kontekstissa* (esimerkiksi näkemykset hyvästä yhteiskunnasta). Myös Melanie Parrisin (2012, 59) mukaan sosiaalityössä arvoja käytetään viitoittamaan käsityksiä hyvästä yhteiskunnasta ja sosiaalityön roolista tässä (esim. usko ihmisarvoon). Arvot liittyvät siten olennaisena osana sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään. Ne ovat myös säilyneet ajan kuluessa pääosin samoina, vaikka tavat ilmaista niitä ovat saattaneet muuttua yhteiskunnan ja ammatin kehityksen myötä. (Kananoja ym. 2011, 129.)

Banksin (2008, 29) mukaan useat eri tyyppiset arvot ovat olennaisia sosiaalityölle. Hänen mukaan sosiaalityön arvopohja muodostuu yhteiskunnallisista arvoista (societal values), henkilökohtaisista arvoista (personal values) ja ammatillisista arvoista (professional values). Yhteiskunnallisilla arvoilla Banks viittaa siihen, millaisissa erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa sosiaalityö on kehittynyt. Länsimaisesta näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityö on kehittynyt 1800-luvun jälkipuoliskon hyväntekeväisyystyöstä osaksi 1900-luvun hyvinvointivalttioiden toimintaa. Koska sosiaalityöllä on yhteiskunnallinen mandaatti sosiaalityön harjoittamiseen, niin sosiaalityö on sidoksissa vallitseviin yhteiskunnallisiin arvoihin. Lisäksi sosiaalityöntekijät työskentelevät usein henkilökohtaisten

arvojensa mukaisesti. Esimerkiksi osalla sosiaalityöntekijöistä saattaa olla halu työskennellä yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiseksi ja kyseenalaistaa epätasa-arvo ja sorto. Sosiaalityöntekijöillä saattaa olla taustalla myös uskonnollisia ja henkisiä arvoja tai yksikertaisesti halu auttaa ihmisiä. (Mt. 29-30.)

Kun sosiaalityö ammatillistui 1900-luvulla, sosiaalityölle esitettiin yhteisiä arvoja. Yhteiset kirjoitetut arvot ovat esitettyinä oppikirjoissa, koulutuksessa ja eettisissä ohjeistoissa. Ammatilliset arvot heijastavat aikansa ja paikkansa yhteiskunnallista ja poliittista ilmapiiriä sekä sosiaalityöntekijöiden ammattiryhmän (nykyisten ja aiempien jäsenien) motiiveja ja sitoumuksia. Sosiaalityön ammatillisilla arvoilla pyritään myös vaikuttamaan ja haastamaan yhteiskunnan vallitsevat arvot ja normit. Niiden avulla myös yksittäinen sosiaalityöntekijä voi kehittää, parantaa tai määritellä omia arvojaan. Näin ajatellen ammatillisissa arvoissa kohtaavat yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset arvot. (Banks 2008, 30.)

Arvot ilmenevät ja vaikuttavat sosiaalityössä eri alueilla. Arvot ilmenevät sosiaalityön eettisissä keskusteluissa ja sosiaalityön harjoittamista koskevassa lainsäädännössä. Ne vaikuttavat poliittisissa ideologioissa, jotka ovat muovanneet sosiaalityön malleja, menetelmiä ja käytäntöjä. Arvot ilmenevät myös sosiaalityön historiassa eli sosiaalityön ammatin syntymisessä ja kamppailussa ammatillisesta identiteetistä. (Barnard 2008, 6.) F. G. Reamerin (2006, 13) mukaan arvot ovat tärkeitä sosiaalityön ydinkysymyksissä koskien 1) sosiaalityön tehtävän luonnetta, 2) suhdetta, joka sosiaalityöntekijöillä on asiakkaisiin, työtovereihin ja muihin yhteiskunnan jäseniin, 3) menetelmiin, joita sosiaalityöntekijät käyttävät sosiaalityön interventioissa, ja 4) työssä kohdattavien eettisten ongelmien ratkaisussa. Lisäksi sosiaalityöntekijät työskentelevät sellaisten elämänalueiden parissa, joita kohtaan ihmisillä on usein voimakkaasti arvolatautuneita näkökulmia. Näihin sisältyvät muun muassa lasten ja nuorten kehittymistä koskevat asiat, perhesuhteet, sairaiden ja vammaisten sosiaalihuolto, iäkkäiden sosiaaliset ongelmat ja pakolaisten asiat. Laajemmasta näkökulmasta katsoen tähän liittyvät poliittiset ja institutionaaliset kehityslinjat, jotka koskevat ihmisten henkilökohtaisia ja sosiaalisia elämänalueita. (Hugman 2013, 17.)

Mitkä nimenomaiset arvot ovat sitten olennaisia sosiaalityölle? Sosiaalityön perimmäiset arvolähtökohdat perustuvat erilaisista elämänongelmista kärsivien ihmisten auttamiselle ja tukemiselle (Reid 1992 ref. Reamer 2006, 13). Lisäksi Reamer (mt. 27) on tiivistänyt sosiaalityön arvopohjan perustuvan sekä yksilöllisen että laajemmalti yhteiskunnallisen hyvinvoinnin edistämiseen, johon ammatissa toimivat sosiaalityöntekijät ovat sitoutuneet. Michael Horne (2001,

2) on summannut sosiaalityön ydinarvojen perustuvan ihmisarvon kunnioitukseen ja asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Aulikki Kananojan, Martti Lähteisen ja Pirjo Marjamäen (2011, 29) mukaan sosiaalityön keskeinen arvo on jokaisen ihmisen yhtäläinen ihmisarvo. Ihmistä tulee kunnioittaa riippumatta hänen etnisestä taustastaan, uskonnosta, suorituskyvystä tai henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Sosiaalityötä käsittelevässä kirjallisuudessa yleisesti esitettyjä sosiaalityön arvoja ovat myös oikeudenmukaisuus, yhteinen vastuu yhteisön jäsenistä ja asiakkaan itsemääräämisoikeus. (Kananoja ym. 2011, 129.) Erik Blennbergin (2000, 221) mukaan sosiaalityö on eettinen hanke (ett etiskt projekt), ja sosiaalityön arvopohja voidaan ilmaista avainkäsitteiden kuten ihmisarvo, humanisuus, solidaarisuus ja ihmisten yhtäläiset oikeudet kautta.

Ilmari Rostila (2001, 23) on siteerannut teoksessaan sosiaalityön kansainvälistä määritelmää, jossa käsitellään arvojen merkitystä sosiaalityössä seuraavasti:

” Sosiaalityö on kasvanut humaaneista ja demokraattisista ihanteista ja sen arvot ovat perustuneet tasa-arvon ja kaikkien ihmisten ihmisarvon kunnioitukseen. Sosiaalityössä on pyritty yli vuosisadan ajan ihmisten tarpeiden ja inhimillisten mahdollisuuksien kehittämiseen. Sosiaalityö toimintana saa voimansa ihmisoikeuksista ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Solidaarisena vähävoimaisille sosiaalityö pyrkii vähentämään köyhyyttä ja tukemaan haavoittavissa olosuhteissa eläviä ja alistettuja sosiaalisuuden osallisuuden lisäämiseksi. Sosiaalityön arvot ruumiillistuvat ammatin kansallisissa ja kansainvälisissä eettisissä ohjeissa.”

Vaikka sosiaalityön arvoja ja niiden sisällöllisiä määritelmiä voi lähestyä erilaisista näkökulmista, niin yleisellä tasolla sosiaalityön piirissä vallitsee yksimielisyys kansainvälisen sosiaalityöntekijäjärjestön IFSW:n (International Federation of Social Work) esittämästä kahdesta eettisestä periaatteesta, jotka perustuvat sosiaalityön perusarvoihin. Nämä ovat *ihmisoikeudet ja ihmisarvon* kunnioituksen sekä *yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden* periaatteet. (Banks 2008, 30-31; Hugman 2013, 49.) *Sosiaalityön arvolähtökohdat ovat siten jaettavissa sekä yksilöllisiin että yhteiskunnallisiin lähtökohtiin.* Lisäksi ”arvopuhe” sosiaalityössä koostuu usein siitä, mitä pidetään sosiaalityön eettisinä tai moraalisin periaatteina (Horne 2001, 1). Edellä mainittu on yleinen näkemys sosiaalityön arvojen ja sosiaalityön etiikan ja eettisten periaatteiden välisestä yhteydestä (esim. Hugman & Smith 1995, 12; Parrot 2000, 17; Raunio 2009, 82).

Ajattelen hieman konkreettisemmasta näkökulmasta, Niemelän (2016, 97) kirjoitukseenkin viitaten, että sosiaalityön arvolähtökohdat perustuvat erityisesti siihen, että niin yhteiskunnallisella kuin yksilölliselläkin tasolla, sosiaalityön tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen niiden kansalaisten ja asiakkaiden keskuudessa, jotka ovat jollain tavalla sosiaalisesti problemaattisessa tilanteessa (esimerkiksi lastensuojelun asiakasperhe, vammaistyön asiakas, mielenterveystyön asiakas, vangit ja niin edelleen). Sosiaalityöhön kiteytyy näin arvolähtökohta ”heikomman puolella” olemisesta.

2.3 Etiikan ja moraalin käsitteet

Pauli Niemelä (1993, 10) on taustoittanut käsitteiden moraali ja etiikka alkuperää. Käsite moraali perustuu latinan sanaan mores (tavat), kun taas käsite etiikka perustuu kreikan sanaan ethika (tavat). Suomen kielessä käsite moraali viittaa hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän erotteluun toiminnan yhteydessä. Käsite etiikka viittaa moraalin tutkimiseen, moraalifilosofiaan. Sen tehtävänä on eettisten kysymyksenasettelujen, perustelujen ja merkitysten tarkastelu. (Mt. 10.)

Kotkavirran ja Nyysösen (2000, 16) mukaan etiikka on filosofian osa-alue, joka tutkii toiminnan moraalisuutta. Etiikka on yksilöllisten ja yhteisöllisten moraalikäsitteiden arvioimista ja perustelemista. Millainen toiminta on moraalisesti tai inhimillisesti arvokasta, mikä on hylättävää? Millaisia moraalisia normeja tai sääntöjä toiminnallamme on? Moraali sinällään on kokemusperäinen käsite, joka viittaa yhteisön tosiasiallisiin arvoihin ja normeihin koskeviin käsityksiin. Arvojen ja normien moraalinen arviointi liittyy ennen muuta siihen, että meidän on toimiessamme huomioitava myös toiset. Emme ole yksilöinä koskaan siinä mielessä vapaita, että voisimme tehdä mitä haluamme. (Mt. 16, 21,23.)

Moraali on yhteisöllinen arvojen ja normien kokonaisuus, joka merkitsee myös sitä, että moraali myös vaihtelee jossain määrin yhteisöstä toiseen ja moraaliset käsitykset muuttuvat. Yhteisön jäsenillä (yksilö) on oma henkilökohtainen suhteensa yhteisölliseen moraalisiin. Moraalikäsityksiä voi olla siten erilaisia ja moraalisia ristiriitoja voi syntyä yksilöiden ja erilaisten yhteisöjen ja niiden jäsenten välillä. (Kotkanvirta & Nyysönen 2000, 21, 23.)

Juhani Pietarinen ja Seppo Poutanen (1998, 12) tarkastelevat myös etiikan käsitettä. Heidän mukaansa käsitteitä, etiikka ja moraali, ei aina eroteta toisistaan. Kuten Niemelä (edellä) myös Pietarinen ja Poutanen paikantavat etiikan ja moraalin käsitteet niiden alkuperään. Sana moraali tulee latinan kielestä mos, mores, jotka tarkoittavat tapaa sekä moralis, joka viittaa tapoja koskevaan. Sana

etiikka tarkoittaa alkuperältään samaa kuin moraali ja se tulee kreikan sanasta *ethos*, joka tarkoittaa tapaa ja täsmentäen erityisesti hyvää tapaa (vrt. etiketti). (Mt. 12 -13.) Myös Sarah Banks ja Kirsten Nøhr (2003, 8) taustoittavat termin etiikka (*ethics*) moniulotteisuutta. Termiä käytetään monin eri tavoin englannin kielessä ja lisäksi muissa eurooppalaisissa kielissä. Kirjoittajat tuovat esiin sen, että englannin kielessä etiikkaa ja moraalialia käytetään usein synonyymeinä. (Mt.8.)

Pietarisen ja Poutasen (1998, 12) mukaan moraali tarkoittaa empiiristä ilmiötä, josta voidaan tehdä huomioita. Se on yhteisöjen ja sen jäsenten toiminnan piirre. Moraalinen toiminta perustuu yhteisössä vallitseville säännöille. Puhutaan esimerkiksi ammattikuntien kuten lääkärien, opettajien ja tutkijoiden moraalista. Etiikka eli moraalifilosofia tutkii moraalialia. Etiikan ja moraalialin käsitteiden erottelu on tarpeellinen, vaikka käytännössä sitä ei useinkaan noudateta edes filosofisissa tutkimuksissa. Tavallisesti termejä eettinen ja moraalialinen käytetään synonyymeina, samoin kuin etiikka ja moraali. Niin voidaan menetellä silloin, kun ei ole sekaannuksen vaaraa. Termit ovat määriteltävissä myös seuraavasti:

- (a) etiikka = moraali, yhteisöjen ja yksilöiden toimintaa ohjaavat säännöt ja käytännöt, jotka voivat olla empiirisen tai filosofisen tutkimuksen kohteena; esimerkiksi kauppiaan etiikka, autoilijan etiikka, tieteenharjoittajan etiikka.
- (b) etiikka= moraalifilosofia, moraali-ilmiötä tutkiva filosofian alue; esimerkiksi analyyttinen etiikka, normatiivinen etiikka, soveltava etiikka, bioetiikka. (Mt. 12-14.)

Niemelän (2011, 14) mukaan etiikan kysymykset edellyttävät arvojen, normien ja toiminnan analyysiä. Käsite eetos viittaa kulttuurissa vallitsevaan ajan henkeen ja hyväksytyyn tapaan toimia tietyllä tavalla. Etiikassa on kyse moraalifilosofiasta eli eetoksen ja moraalialin tarkastelusta. Käytännössä kuitenkin puhutaan muun muassa ammattietiikasta, politiikan etiikasta ja työn etiikasta. Tällöin on kyse niistä arvo- ja moraaliperiaatteista sekä menettelytavoista, joita kulloinkin kyseisen ilmiön arvostettavaan ja hyväksyttävään toteuttamiseen liitetään. (Mt. 15.) Tässä yhteydessä kannattaa huomioda vielä se, että etiikan merkitys on suppeampi kuin arvojen. Eettisyyteen ja etiikkaan liittyvät asiat ovat aina suhteessa moraalisiin arvoihin, kun taas arvon käsitettä voi käyttää laajemminkin (kullan arvo jne.). (Beckett & Maynard 2005, 21-22.)

Filosofit ovat jaotelleet etiikan kolmeen eri osa-alueeseen jotka ovat *metaetiikka*, *normatiivinen etiikka* ja *kuvaileva etiikka* (Banks 2006, 4). Meta-etiikkaa ja normatiivista etiikkaa pidetään yleensä

moraalifilosofiaan kuuluviksi, kun taas kuvaileva etiikka ei kuulu moraalifilosofian alaan (Banks 2006, 5; Hakala ym. 2002,23).

1. Meta-etiikka on etiikan filosofiseen perustaan kohdistuvaa tutkimusta, jossa etiikkaa tarkastellaan tietyllä tapa sen yläpuolelta (Hakala ym. 2002,23). Meta-etiikkaan viittaa kriittiseen ja analyyttiseen ajatteluun moraalisten käsitteiden kuten oikeus, hyvyys tai velvollisuus merkityksestä ja käytöstä. Millainen ilmiö moraali on? Miten moraaliarvostelmia voi perustella. (Banks 2006, 4.)
2. Normatiivinen etiikka asettaa normeja sille, mikä on oikein tai väärin, hyvää tai pahaa. Se pyrkii määrittelemään hyväksyttävän moraalin, jolloin moraalilla tarkoitetaan niitä periaatteita, joita ihmiset noudattavat pyrkiessään toimimaan hyvin tai oikein. (Hakala ym. 2002,23). Se yrittää antaa vastauksia moraalisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Esimerkiksi millainen toimintatapa on moraalisesti oikea tietyn asian suhteen, tai onko valehteleminen aina väärin. (Banks 2006, 4.)
3. Kuvaileva etiikka taas tutkii ihmisten moraalisia mielipiteitä ja uskomuksia ja kuinka ihmiset käyttäytyvät suhteessa tähän. Esimerkiksi, uskoko brittiläiset ihmiset, että abortti on aina moraalisesti väärin. (Banks 2006, 4.)

Millä tavoin sosiaalityön etiikka on määriteltävissä? Sosiaalityön etiikka viittaisi hyväksyttävään ja moraalisesti oikeaan tapaan toimia sosiaalityön kontekstissa. Aiemmin on mainittu (s.8.) arvojen ja etiikan välinen yhteys, mutta kyseisiä käsitteitä voi määritellä myös eronteon kautta. Yksilöllisellä tasolla arvot viittaavat siihen, mitä henkilö pitää hyvänä ja tavoiteltavana, kun etiikka taas viittaa henkilön näkemykseen siitä, mikä on oikein ja oikea tapa toimia (Dolgoff, Loewenberg & Harrington 2009 ref. Barsky 2009, 3). *Sosiaalityössä eettinen toimintatapa toteuttaa siten sosiaalityön arvoja ja moraalia* (Kananoja ym. 2011, 130). Tiivistäen voisi luonnehtia, että sosiaalityön etiikka on moniulotteinen ilmiö, johon liittyy muun muassa sosiaalityön arvot, ammattietiikka, eettiset periaatteet ja eettiset ongelmat. Lisäksi erilaiset eettiset teorialat, kuten Kantin etiikka ja hyve-etiikka, ovat merkittäviä sekä sosiaalityön etiikan ymmärtämisen, että käytännön soveltamisen suhteen. (esim. Banks, 2006.)

2.4 Ammattietiikka

Banks ja Gallagher (2009, 16) jaottelevat ammattietiikan (professional ethics) sekä käytännöksi että oppialaksi. Ammattietiikka käytännössä viittaa oikean toiminnan normeihin, toiminnan luonteen hyviin ominaisuuksiin, hyvän elämän arvoihin, joita ammatin harjoittajat tavoittelevat, omaksuvat ja säätävät ammattialansa yhteyteen. Ammattietiikka oppialana viittaa siihen, että ammattietiikka voi olla myös akateemisena tutkimuksen kohteena. (mt. 16 -17.)

Soile Juujärven, Liisa Myyrin ja Kaija Pesson (2007,13) tiivistetyn kuvauksen mukaan ammattietiikka tarkoittaa kunkin ammattialan puitteissa yhteistä, systemaattista näkemystä siitä, *millainen ammatillinen toiminta on oikeaa ja hyvää ja millainen puolestaan väärää ja huonoa*. Siten ammattieettiset pohdinnat ja kysymykset koskevat sitä, millainen toiminta on ammattia harjoittaessa eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa. Kuten eettiset kysymykset yleisellä tasolla, myös ammattieettiset kysymykset ovat avoimia erilaisille vastauksille. (Räikkä 2004, 15-16.)

Timo Airaksinen ja Mervi Friman (2008, 11) määrittelevät ammattietiikan positioltaan asiantuntijalähtöiseksi. Heidän mukaansa asiantuntija-ammatin etiikka viittaa tiettyihin käsityksiin ja näkemyksiin, jotka määrittelevät asiantuntija-ammatin haltijan hyväksyttävän käyttäytymisen. Asiantuntija-ammatti on määritelty ammattina, joka edellyttää korkeakoulututkintoa. (Mt.11- 12). Juujärven ja muiden kirjoittajien (2007, 10) mukaan ammattieettisten kysymysten pohdinta on perinteisesti kuulunut professioiden edustajille, mutta eettisten kysymysten voi nähdä koskettavan kaikkea ammatillista toimintaa. Tämä näkemys viittaa muun muassa siihen, että usein kaikki ammatillinen toiminta liittyy välillisesti tai välittömästi muihin ihmisiin (mt. 10).

Juha Räikkä (2004, 17) ei rajoita ammattietiikan käsitettä vain asiantuntija-ammatteja koskevaksi. Hänen mukaansa eri ammattien herättämät ammattieettiset kysymykset ovat usein samanlaisia, vaikka joissakin ammateissa eettisiin ongelmiin joudutaan useammin ja herkemmin kuin toisissa. Ammatin eettiseen herkkyyteen vaikuttaa muun muassa se, kuinka paljon itsenäisiä valintoja tai valtaa ammattiin kuuluu. Räikän mukaan esimerkiksi liukuhihnatyöntekijä törmää eettisiin ongelmiin harvemmin kuin toimittaja tai mainossuunnittelija, jotka voivat joutua usein hankaliin valintatilanteisiin. Lisäksi ammatin eettiseen herkkyyteen vaikuttaa se, kuinka tunneperäisesti ammatinharjoittajan työtuloksiin suhtaudutaan. Esimerkiksi lääkärin, hoitajan, psykologin, sosiaaliviranomaisen ja papin työtuloksiin reagoidaan usein tunteellisesti. (Räikkä, 2004, 17.) Mielestäni sosiaalityöntekijän ammattia voi luonnehtia eettisesti herkäksi ammatiksi molemmista

esitetyistä syistä. Sosiaalityöntekijän työ kohtaa esimerkiksi asiakkaiden tahoilta tunteellista reagoitua ja sosiaalityöntekijän ammattiin kuuluu myös itsenäisten valintojen tekemistä ja valtaa. Anna Metteri ja Kaisa-Elina Hotari (2011, 69) toteavakin, että sosiaalityön luonteeseen kuuluu työskentely eettisesti herkillä ja vastuullisilla alueilla.

Ammattietiikasta puhuttaessa viitataan usein ammattien eettisiin sääntöihin tai koodeihin (Räikkä 2004, 18). Ammattieettisessä koodistossa on kuvattu ammattikunnan eettiset periaatteet, ohjeet ja säännöt. Ne kertovat millaista toimintaa pidetään toivottavana ja millaista vältettävänä. Tosin eettisten ohjeiden periaatteet ovat luonteeltaan usein yleisiä, jolloin eettisessä ongelmanratkaisussa ei voi pelkästään nojautua niihin. Lisäksi tarvitaan herkkyyttä tunnistaa uusia eettisiä ongelmatilanteita, joihin ohjeistuksista ei voi johtaa suoraan ratkaisuja. (Juujärvi ym. 2007, 13, 54.) Sosiaalityön eettisiä ohjeita käsitellään tarkemmin omassa luvussaan (s. 24).

Edellisiä kappaleita tiivistäen, ammattietiikka viittaa ammattieettisesti kestävään, hyväksytyyn ja tavoiteltavaan sekä ammatillisten arvojen mukaiseen toimintatapaan kunkin ammattialan puitteissa. Sosiaalityöntekijällä on oma ammattieettinen kehyksensä ja opettajalla omansa. Sosiaalityöntekijä työskentelee ammattieettisesti kestäväällä tavalla toimiessaan sosiaalityön arvojen ja etiikan mukaisesti. Sosiaalityöntekijän ammatti on eettisesti herkkä ammatti ja sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan usein ammattieettisiä kysymyksiä, esimerkiksi puntaroidessaan erilaisia lastensuojelutoimenpiteiden vaihtoehtoja, tai rajoittaessaan kehitysvammaisen asiakkaan päätäntävaltaa suhteessa omaan asiaansa.

3 ETIIKAN TEORiat JA SOSIAALITYÖ

3.1 Kantin etiikka ja sosiaalityö

Deontologisissa etiikan teorioissa korostetaan ihmisten oikeuksia ja velvollisuuksia (Hakala ym. 2002, 95). Tunnetuin deontologisen etiikan eli velvollisuusetiikan edustaja on saksalaissyntyinen Immanuel Kant (1724-1804) (Pietarinen 2015). Kantin moraaliteoriaa voidaan tarkastella sekä velvollisuuksien että oikeudenmukaisuuden näkökulmista (Juujärvi ym. 2004, 185). Kantin etiikka on normatiivista, sillä siinä kehoitetaan ja käsketään ihmistä toimimaan juuri tietyllä, oikealla tavalla (Airaksinen 1994b, 123).

Kantin mukaan ihminen löytää oman järkeilynsä avulla moraalisen ohjenuoran, kategorisen imperatiivin. Kantin mukaan ihmisten on ennen moraalisia valintoja kysyttävä itseltään, pitäisikö kaikkien ihmisten valita samanlaisessa tilanteessa samalla tavalla. Vastauksen ollessa myönteinen, valinta on moraalisesti hyväksyttävä ja sen tekemistä voi tahtoa järkevästi. Kantin kategorisessa imperatiivissa on kyse universaaliudesta, jossa moraaliset valinnat yleistetään koskemaan kaikkia ihmisiä. Se tunnetaan erityisesti kahdesta periaatteesta. Ensimmäinen periaate esittää moraalin yleistettävyyden eli universaaliuden vaatimuksen: ”Toimi aina sellaisen periaatteen mukaan, jonka voisit toivoa tulevan yleiseksi laiksi”. Se on ohje siitä, kuinka moraaliset valinnat tulee tehdä. (Hakala ym. 2002, 106-108.)

Toinen periaate määrittelee moraalin keskeiseksi lähtökohdaksi ihmisarvon: ”Kohtele ihmisyyttä itsessäsi ja muissa ihmisissä aina päämääränä sinänsä, älä koskaan pelkästään välineenä”. Yleistettävyyden lisäksi moraalinen päätöksenteko edellyttää, että maailmaa on tarkasteltava myös toisten ihmisten näkökulmasta. Jokainen ihminen on arvokas sinänsä, ja siksi heitä on kohdeltava tasavertaisesti. Tekojen hyvyttä on arvioitava pelkästään tekojen taustalla olevan tahdon perusteella, koska moraalit on ihmisen oman tahdon ilmaus. Sääntöä on noudatettava siksi, että se on oikein, ja sääntöjä on noudatettava moraalisin perustein. Kantin mukaan moraalisuus tarkoittaa hyvää tahtoa, ja ihmisillä on velvollisuus tehdä moraalisesti oikeita tekoja. (Hakala ym. 2002, 108-109; Pullen-Sansfaçon & Cowden 2013, 102) Moraalisen arvon teolle tuo teon tarkoitus eikä seuraus. Tekoa on pidettävä oikeana tai sallittuna, jos sen motiivi on hyvä, vaikka seuraukset olisivat huonoja. (Pietarinen 2015.) Toisten ihmisarvon kunnioittaminen on hyvän tahdon aidoin ilmaus (Hakala ym. 106).

Kantin etiikan voi tulkita myös jäykkänä, sillä esimerkiksi käsky ”Puhu totta!” on ehdoton vaatimus, jota ei Kantin mukaan saa rikkoa, vaikka valehteleminen voisi pelastaa ihmishenkiä. Kriitikot ovat huomioineet velvollisuusetiikassa sen puolen että, se voi pitää oikeutettuina sellaisia tekoja, jotka vähentävät ihmisten hyvinvointia tai onnellisuutta. Toisaalta velvollisuusetiikka korostaa ihmisten yhtäläisen arvon ja oikeuksien kunnioittamista. Tämä luo perustan ihmisoikeuksille ja puolustaa yksittäisen henkilön oikeuksia myös silloin, kun se olisi vastoin monien etuja. (Pietarinen 2015.)

Mitkä näkökulmat Kantin etiikassa ovat sitten relevantteja sosiaalityölle? Banksin (2006, 29) mukaan Kantin etiikkaan perustuvalla ihmisarvon kunnioittamisen periaatteella on eniten vaikutusta sosiaalityön etiikkaan. Periaate keskittyy moraalisesta kulmasta siihen, miten kanssaihmissä tulisi kohdella. Lisäksi Kantin etiikassa korostetaan yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia erityisesti vapauden ja oikeuden periaatteiden kautta. Sosiaalityössä nämä ilmentyvät ammatille tärkeinä periaatteina kuten asiakkaan itsemääräämisoikeus, tuomitsemattomuus, luottamuksellisuus, hyväksyntä sekä asiakkaan oikeuksien kunnioittaminen. (Mt. 43.)

Farrukh Akhtarin (2013, 26) mukaan Kantin etiikka heijastuu sosiaalityöhön siten, että sosiaalityössä korostuu velvollisuuden ajatus suhteessa sosiaalityön yhteiskunnallisiin tehtäviin. Sosiaalityöntekijöiden lakisääteisiin velvoitteisiin sisältyy myös moraalinen näkökulma, ja sosiaalityö pyrkii toimimaan turvaverkkona niille (sosiaalityön velvollisuus), jotka ovat kaikkein heikoimmassa asemassa yhteiskunnassa. Lisäksi velvollisuuseettisestä näkökulmasta yksittäinen sosiaalityöntekijä voi pohtia seuraavia kysymyksiä. Mitkä ovat minun ammatilliset velvollisuuteni? Kuinka tasapainottelen asiakkaiden toiveiden kunnioittamisen ja omien työhön liittyvien velvollisuuksien kanssa? (Mt. 26, 31.)

Mel Grayn ja Stephen A. Webin (2010, 9) sekä Annie Pullen- Sansfaçon ja Stephen Cowdenin (2013, 102-103) mukaan kantilainen ajattelu ilmenee sosiaalityöntekijöiden ammattieettisissä ohjeissa, joita sosiaalityöntekijät noudattavat työssään. Lisäksi Pullen- Sansfaçonin ja Cowdenin (2013, 102-103) mukaan Kantin perinne näkyy nykyajan sosiaalityön tietyissä käytännöissä, jotka perustuvat ajatukselle, että: ”Mikä on hyväksi yhdelle, on se sitä myös kaikille”. Voisi esimerkiksi ajatella, että tuki päihteettömään elämään ”sisältäisi” kyseisen näkökulman. Banksin tavoin myös Akhtar (2013, 26), Gray ja Webb (2010, 9) sekä Pullen-Sansfaçon ja Cowden (2013, 102) painottavat Kantin etiikan mukaisen ihmisarvon kunnioittamisen periaatteen kuuluvan olennaisena osana sosiaalityön toimintaan.

3.2 Utilitaristinen etiikka ja sosiaalityö

Seurausetiikka ottaa tekojen moraaliseksi arvoksi niiden tuottaman hyödyn ja haitan. Seurausetiikassa korostetaan sitä, että pitää toimia siten, että seurausten kokonaishyöty suhteessa haittoihin on mahdollisimman suuri. (Pietarinen 2015.) Ensimmäiseksi on otettava huomioon se, mikä on hyvää. Toiseksi on määriteltävä toteutuneiden ja tarkoitettujen seurausten suhde sekä se, ketkä on otettava huomioon, kun seurauksia arvioidaan. (Hakala ym. 2002, 114.) Utilitarismi on siis seurausetiikkaa, jossa teon seuraukset ratkaisevat itse teon hyvyyden ja suotavuuden sekä takaavat myönteiset arviot (Airaksinen 1994b, 127). Tekijän hyvät aikomukset eivät riitä takaamaan teon eettisyyttä, vaan teon seuraukset määrittävät sen, onko teko oikea vai väärä (Juujärvi ym. 2007, 156).

Utilitarismi kehittyi 1800-luvun Englannissa ja sen keskeiset edustajat Jeremy Bentham (1748-1832), John Stuart Mill (1806-1873) ja Henry Sidgwick (1838-1900) ehdottivat, että hyödyn mittana käytetään toiminnan seurausten tuottamaa tyytyväisyyttä, mielihyvää ja nautintoa. Haitan mittana käytetään vastaavasti tyytymättömyyttä, mielipahaa ja tuskaa. Myöhemmin on ruvettu puhumaan laajemmin hyvinvoinnista tai onnellisuudesta. (Pietarinen 2015.) Utilitarismissa korostetaan sitä, että moraalisisessa päätöksenteossa kaikkien hyvä on otettava huomioon samanarvoisena (Hakala ym. 2002, 115). Utilitarismin mukaan moraalisesti oikeaa on toiminta, joka maksimoi jonkin ihmisryhmän tai vaikka kaikkien elollisten olentojen hyvinvoinnin ja tuottaa suurimman määrän onnellisuutta tai tyydyttää suurimman määrän preferenssejä. Seurausten hyödyn mittana voidaan käyttää muutakin kuin hyvinvointia, esimerkiksi oikeudenmukaisuutta tai tasa-arvoa. (Pietarinen 2015.)

Utilitaristinen lähestymistapa ei kuitenkaan ole ongelmaton. Ihmiset voivat olla hyödyistä ja haitoista eri mieltä. Toisen hyöty voi olla toisen haitta, ja hyödyn mittaamisen ongelma tulee esiin. (Juujärvi ym. 2007, 164.) Utilitarismin maksimointiperiaatteeseen voi kohdentaa myös kritiikkiä. Pyrkiessään mahdollisimman suureen kokonaishyötyyn utilitarismi ei huomioi, miten hyöty jakautuu yhteisön tai yhteiskunnan jäsenten kesken. Vaikka jokin päätöksen kokonaishaitat voivat vaikuttaa pieniltä, joidenkin yksilöiden kannalta tai ryhmien osalta ne voivat olla kohtuuttomia. Näin utilitarismi sallii myös hyödyn epäoikeudenmukaisen jakautumisen. (Hakala ym. 2002, 133; Juujärvi ym. 2007, 165.)

Utilitaristinen etiikka on osiltaan sovellettavissa myös sosiaalityöhön. Banksin (2006, 35) mukaan on muistettava, että sosiaalityöntekijöitä eivät ohjaa pelkästään ne eettiset periaatteet, jotka perustuvat asiakkaiden kunnioittamiselle ja itsemääräämisoikeuden edistämiseksi. Sosiaalityöntekijät

työskentelevät usein oikeudellisten rajoitteiden ja menettelysääntöjen puitteissa julkisissa virastoissa. Tällöin on pyrittävä edistämään myös hyvinvointia yleisesti yhteiskunnassa. Hyöty (suurimman hyvän/hyvinvoinnin edistäminen) ja oikeus (hyvinvoinnin jakautuminen mahdollisimman laajasti ja oikeudenmukaisesti) ovat tärkeitä eettisiä periaatteita sosiaalityössä. Usein sosiaalityössä joutuu tarkastelemaan toiminnan seurauksia ja punnitsemaan sitä, millainen toiminta olisi vähiten haitallista ja eniten hyödyllistä tietyn palvelun käyttäjälle. Lisäksi tulee pohtia sitä, mikä toiminta hyödyttäisi useimpia ihmisiä, tai miten resursseja on mahdollista käyttää mahdollisimman tehokkaasti. (Mt. 35-36.) Yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja oikeudenmukaisuuden edistämisen tavoitteet ovat merkittäviä asioita sosiaalityössä, joiden taustalta on löydettävissä utilitaristista ajatusmallia (Banks & Nøhr 2003, 16). Hyödyn periaate ilmenee sosiaalityön asiakkaan ja julkisen hyvinvoinnin edistämisenä (Banks 2006, 43).

Akhtarin (2013, 31) mukaan sosiaalityöntekijä voi utilitaristisesta näkökulmasta pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä. Kuinka voin täyttää tämän asiakkaan tarpeet käytettävissä olevien resurssien puitteissa? Miten voin sovittaa yhteen tämän asiakkaan tarpeet muiden tarpeisiin perheen sisällä tai organisaatiossa? Lisäksi Akhtarin (mt. 35) mukaan utilitarismin painotukset tasa-arvoon ja oikeuteen sekä pienimmän haitan periaatteet ovat tärkeitä sosiaalityössä. Utilitaristista näkökulmaa voi käyttää myös työkaluna sosiaalityön käytäntöihin erityisesti tilanteissa, joissa ihmisillä on useita vaikeuksia erilaisissa ympäristöissä (Pullen-Sansfaçon & Cowden 2013, 122).

3.3 Hyve- etiikka ja sosiaalityö

Hyve-etiikka (luonteenpiirre-etiikka, virtuismi) on etiikan teorioista vanhin. Perusajatus kiteytyy siihen, että ihmisellä on hyviä ja ihailtavia luonteenpiirteitä, joita kutsutaan hyveiksi. (Airaksinen & Friman 2008, 19.) Hyve-etiikan lähtökohdat perustuvat Platonin (427-347 eaa.) ja Aristoteleen (384-322 eaa.) ajatuksiin. Hyve tarkoittaa luonteen ”erinomaisuutta”, sellaista hyvää tai tavoiteltavaa kykyä tai voimaa, joka ohjaa toimimaan moraalisesti hyvällä tavalla erilaisissa elämäntilanteissa. (Pietarinen 2015.) Hyve-eettisessä lähestymistavassa kiinnitetään huomio toiminnan tekijän moraaliseen luonteeseen. Hyveellinen ihminen on motivoitunut toimimaan eettisesti ja hän pyrkii kaikilla tiedoillaan ja valinnoillaan toteuttamaan jotain hyvää. (Juujärvi ym. 2007, 63.) Lähtökohtana hyve-etiikassa ovat ihmisen oma olemus ja ominaispiirteet. Olemus ei esitä ihmistä sellaisena kuin hän sattuu syntyään, vaan ihannetta, jota kohti on suuntauduttava. Kyse on siitä, mitä ihmisestä voi parhaimmillaan tulla. Keskeistä on luonteen kehittäminen sellaiseksi, että ihminen toimii

automaattisesti oikealla ja hyvää elämää edistävällä tavalla. Tässä tehtävässä tärkeitä ovat hyveet. (Hakala ym. 2002, 63.)

Aristoteleen edustaman käsityksen mukaan hyveet ovat kasvatuksen avulla hankittuja pysyviä taipumuksia toimia oikein. Antiikin Kreikassa kardinaalihyveet olivat viisaus, rohkeus, kohtuullisuus, oikeamielisyys. (Airaksinen & Friman 2008, 18.) Aristoteleen mukaan, hyveiden lisäksi, tarvitaan myös käytännöllistä viisautta eli kykyä ymmärtää tilanteen erityispiirteet sekä oikeaa tietoa ratkaisujen vaikutuksista. Sellaista tietoa saadaan sekä älyllisten hyveiden kehittämistä että elämän kokemuksista. Käytännöllisesti viisas ymmärtää, mitä joka päivässä toiminnassa kannattaa tehdä, mikä on todella tärkeää ja edistää parhaiten hyvää elämää. (Pietarinen 2015.) Lisäksi Aristoteleen hyve-eettisen ajattelun erityisenä ohjeena oli äärimmäisyyksien välttäminen ja kultaisen keskitien opin noudattaminen eli toisin sanoen kohtuullisuuden toteuttaminen asiassa kuin asiassa. Esimerkiksi anteliaisuus on hyve, mutta ylimitoitettuna se on paheellista tuhlaavaisuutta. (Airaksinen & Friman 2008, 18; Hakala ym. 2002, 64.)

Nykyaikaisempaa suuntausta hyve-etiikassa edustaa Alasdair MacIntyre (s. 1929). MacIntyre ja muut nykyaikaiset hyve-eetikot korostavat yhteisön merkitystä hyvän elämän käsitysten muodostumisessa. Käsitykset hyvästä elämästä ja ihmiselämän keskeisistä päämääristä ovat erilaisia eri kulttuureissa. MacIntyren mukaan antiikin hyve-etiikka oli sidoksissa omaan yhteisöönsä ja käsitykset hyveistä vaihtelevat eri aikakausina. Vaikka hyveet ja hyvä elämä esitettiin ihmisten yhteiseen ihmisolemukseen perustuviksi, toisaalta kyseessä oli vain yhden yhteisön, aikakauden ja yhteiskuntaluokan käsitys asiasta. Ihminen on sidoksissa yhteisöönsä ja ympäröivän yhteisön tavat ja arvostukset vaikuttavat siihen, mitä yksilö pitää elämässään tavoittelemisen arvoisena. (Hakala ym. 2002, 65.) Myös Airaksinen (1994, 139) mukaan se, mitä hyveillä tarkoitetaan ja miten ne ilmenevät, on kulttuurisidonnaista.

Vaikka ammattietiikkaa koskevissa akateemisissa kirjoituksissa korostetaan ammattieettisiä periaatteita ja niiden hyödyntämistä moraalisisessa päätöksenteossa, niin joka tapauksessa, ammattilaisten tiettyjen luonteenpiirteiden kehittäminen on tärkeää. Itse asiassa monet ammattieettiset ohjeet korostavat eettisten periaatteiden ohella myös sitä, millainen henkilö ammattialaisen tulisi olla. (Banks 2006, 57-58.) Lisäksi arvot ja hyveet liittyvät toisiinsa. Hyve-eettisen näkemyksen mukaan omien arvojen ymmärtäminen ja niiden tärkeysjärjestykseen laittaminen eivät kuitenkaan riitä. Hyveellisyys edellyttää oman toiminnan päämäärän ymmärtämistä

ja sen suhteuttamista ammatillisen toiminnan päämäärään ja päätöksentekoon. (Juujärvi ym. 2007, 64.)

Niemelän (2011, 42) mukaan sosiaalityössä erityisen tärkeitä ovat sosiaaliset hyveet kuten toisten huomioon ottaminen, avuliaisuus, ihmisrakkaus, ja rehellisyys. Lisäksi ammatillisessa hyveessä on tärkeää myös ammatillinen itsesääntely. Sosiaalityöntekijä ei välttämättä kykene pitämään kaikista asiakkaista, mutta kaikkia tulisi ymmärtää ja pyrkiä tukemaan heidän tilanteissaan, mikäli he tarvitsevat ja hakevat apua ammattilaiselta. (Mt. 42.) Grayn ja Webbin (2010, 13) mukaan hyveellinen ajattelu sopii taas sosiaalityön ammattiin, jossa sosiaalityöntekijät auttavat asiakkaitaan saavuttamaan heidän potentiaalin.

Banksin ja Gallagherin (2009, 70) mukaan sosiaalityön ja myös hoiva-alan hyveitä ovat ammatillinen viisaus, kunnioitus, hoiva, luotettavuus, oikeudenmukaisuus, rohkeus ja rehellisyys. Pullen-Sansfaçonin ja Cowdenin (2013, 131) lista sosiaalityön ammatillisista hyveistä ovat muutoin identtiset, mutta ammatillisen viisauden tilalla on kriittisyys. Pullen-Sansfaçonin ja Cowdenin (mt. 131) mukaan kyseiset hyveet voivat auttaa sosiaalityöntekijöitä tulemaan paremmiksi ammattilaisiksi heidän työssään ja ylläpitämään näin sosiaalityön arvo-pohjaa. He myös huomioivat, että esimerkiksi oikeudenmukaisuuden merkitykseen on erilaisia näkökulmia ja sitä voidaan tulkita niin kantilaisesta (universaalisuus), utilitaristisesta kuin hyve-etiikan näkökulmasta. Oikeudenmukaisuus hyveenä viittaa henkilön luonteenpiirteeseen, jonka avulla henkilö kohtelee muita tasapuolisesti ja pyrkii tilanteeseen, jossa jokainen voi menestyä ja käyttää oikeuksiaan. Hyveellistä luonnetta voi kehittää käytännön päättelyn (practical reasoning) kautta. Käytännön päättelyn avulla sosiaalityöntekijä myös tunnistaa paremmin sosiaalityön arvot ja luonteen, ja näin hyveet voivat myös kehittyä tavoiksi ja sulautua osaksi elämää. (Mt. 126, 131, 132, 135.)

Akhtarin (2013, 25) mukaan hyve-eetikko voisi kysyä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä suhteessa sosiaalityöhön. Mikä tekee hyvän sosiaalityöntekijän? Mitkä ovat ne ominaisuudet, joita sosiaalityöntekijän tulee harjoittaa ja kehittää tullakseen erinomaiseksi sosiaalityöntekijäksi? Useiden luonteenpiirteiden listaaminen tuskin vastaa kysymykseen, mutta tietyt keskeiset ominaisuudet, kuten kyky kommunikoida ja ymmärtää asiakkaan näkökulmaa, ovat olennaisia sosiaalityöntekijän taitoja hyve-eettisessäkin mielessä. Sosiaalityöntekijä voi hyve-eettisestä tarkastelukulmasta pohtia myös seuraavia kysymyksiä. Mitkä käytännöt toimivat työssäni hyvin, ja mitkä tarvitsevat kehittämistä? Millaisia muutoksia sosiaalityöntekijän/sosiaalityössä pitäisi tehdä, jotta muutos sosiaalityön

asiakkaalle olisi myönteinen? Sosiaalityöntekijän ammatillista kehitystä voi siten tarkastella ja edistää hyve-eettisestä näkökulmasta. (Mt. 25, 31, 35.)

3.4 Huolenpidon etiikka ja sosiaalityö

Huolenpidon etiikka on vain muutamia vuosikymmeniä vanha. Huolenpidon etiikkaa voidaan pitää yhtenä moraaliteorianana, joka täydentää Kantin etiikkaa, utilitarismia ja hyve-etiikkaa. Joskus huolenpidon etiikkaa on tulkittu myös hyve-etiikan muotona. (Held 2006, 9.) Huolenpidon etiikan voi tulkita lähestymistavaltaan feministiseksi etiikaksi. Eräs keskeisimmistä huolenpidon etiikan kehittäjistä on psykologi Carol Gilligan, joka haastatteli ihmisiä siitä, kuinka nämä käsitteellistivät ja puhuivat moraalisisista ongelmista. Gilligan tunnisti tutkimustensa perusteella kaksi erilaista moraalista lähestymistapaa, jotka olivat huolenpidon etiikka ja oikeudenmukaisuuden etiikka. Oikeudenmukaisuuden etiikan lähestymistapa viittaa periaatepohjaisiin eettisiin teorioihin (kuten Kantin etiikka ja utilitarismi), jotka painottavat yksilöllisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, moraalisia periaatteita, tasapuolisuutta ja rationaalisuutta. Gilliganin mukaan tällainen lähestymistapa on miesorientoitunut eikä huomioi naisten omaksumaa lähestymistapaa etiikkaan. Huolenpidon etiikan lähestymistapa painottaa vastuullisuutta ja ihmissuhteita. (Banks 2006, 59.) Gilligan painotti sitä, että käytännössä huolenpidon suhde on yleensä naisten vastuulla ja naisten ”suorittama” (Akhtar 2013, 29).

Huolenpidon etiikka keskittyy siten läheisiin ihmissuhteisiin ja korostaa emotionaalista sitoutumista eettisen toiminnan perustana (Juujärvi ym. 2007, 213). Keskeistä huolenpidon etiikassa on moraalinen lähtökohta tilanteeseen, jossa toinen ottaa vastuuta toisen tarpeista. Esimerkiksi lapsen hoitaminen voi olla hoitajalle moraalinen teko. Huolenpidon etiikka tunnistaa sen, että ihmiset ovat riippuvaisia toisistaan monia vuosia. Tärkeät moraaliset näkökulmat huolenpidon suhteiden kehittämiseksi mahdollistavat ihmisten elämisen ja kehittymisen. Ihmisten tietyt tunteet kuten empatia, sympatia ja sensitiivisyys auttavat toimimaan moraalisesti oikein. Huolenpidon etiikka painottaa sosiaalisia arvoja ja käytäntöjä ihmissuhteiden ylläpitämiseksi ja ensisijainen arvo on huolenpidon suhteissa. (Held 2006, 10,12.) Huolenpidon etiikassa korostuu huolenpidon käytännöllinen luonne ja se on ennen kaikkea toimintaa toisen ihmisen hyvinvoinnin edistämiseksi (Juujärvi ym. 2007, 217).

Huolenpidon eettisiin ongelmiin ei sovelleta yleisiä moraalisääntöjä, ja eettiset ongelmat nähdään ainutlaatuisina aikaan ja paikkaan sidottuina tilanteina. Huolenpidon etiikalle on tunnusomaista

emotionaalinen sensitiivisyys, tilanteen arviointi ja välitön vastaaminen toisen ihmisen tarpeisiin eettisten normien ja periaatteiden pohdinnan sijaan. (Juujärvi ym. 2007, 218-219.) Laajimmassa merkityksessä huolenpidon etiikka keskittyy niihin, jotka ovat yhteiskunnan haavoittuvimpia hoitoa tarvitsevia ja niihin, jotka tarjoavat tätä hoitoa (Akhtar 2013, 28).

Juujärvi ja muut (2007, 213) käsittelevät huolenpidon etiikkaa yleisestä ammatillisen asiakastyön näkökulmasta. Huolenpidon etiikan on perinteisesti katsottu liittyvän ihmisen yksityiselämän ihmissuhteisiin ja oikeudenmukaisuuden etiikkaa on pidetty ammattietiikan perustana. Ajattelu on kuitenkin muuttumassa. Huolenpitoa motivoi halu vastata toisen ihmisen tarpeisiin ja edistää hänen hyvinvointiaan, joka on tärkeää monissa ammateissa. Esimerkiksi juuri sosiaalialan asiantuntijat ovat ammatillisesti vastuussa asiakkaiden hyvinvointiin liittyvistä asioista. Ammattieettisestä näkökulmasta huolenpidon etiikka painottaa näin asiakassuhteen laatua. Huolenpidon etiikan lähtökohtana on työntekijän yritys ymmärtää asiakkaan tilanne, näkökulma ja hänen haavoittuneisuutensa, joka edellyttää työntekijältä empaattista asennoitumista ja empatian taitoja. Eettisessä ongelmatilanteessa olisi toivottavaa, että työntekijöillä ja asiakkailla olisi keskustelunyhdeys, jonka kautta he oppivat tuntemaan itseään ja toisiaan sekä toistensa näkemyksiä eettisestä ongelmasta. Eettisesti oikeana ratkaisuna pidetään sellaista toimintaa, joka pyrkii asiakkaan kärsimyksen minimointiin ja hyvinvoinnin lisäämiseen sekä ihmissuhteiden eheytymiseen ja ylläpitoon. (Juujärvi ym. 2007, 213, 220; 227.)

Huolenpidon etiikan näkökulma keskittyy yhteiskunnan haavoittuviin ja korostaa huolenpidon hoitosuhdetta (Akhtar 2013, 28). Sosiaalityöntekijät työskentelevät usein sellaisten asiakkaiden kanssa, jotka ovat hyvin haavoittuvia (Banks 2006, 71), joten näkökulmalla on siten välitöntä merkitystä sosiaalityöhön (Akhtar 2013, 28). Asiakassuhteisiin kuuluu erityisesti se, että sosiaalityöntekijöille ja asiakkaille muodostuu luottamukselliset suhteet. Siksi on tärkeää että, sosiaalityöntekijät huomioivat asiakkaiden ainutlaatuiset elinolosuhteet, tunnistavat ja huomioivat elämän moninaisuuden, ilmaisevat hoivaa, myötätuntoa ja empatiaa sekä työskentelevät asiakassuhteiden luottamuksellisuuden edistämiseksi. Näin ajatellen sosiaalityössä on paljon samaa muiden huolenpidon ammattien kanssa, kuten erityisesti terveydenhuollon ja koulutuksen aloilla. (Banks 2006, 71.)

Gilliganin mukaan huolenpidon etiikka painottaa huolenpidon suhteen riippuvaisuutta ja tilanteen kontekstin tärkeyttä. Huolenpito itsessään on monimerkityksellinen asia. Tilanteiden kontekstialisuuden ymmärtäminen on varsin tärkeää sosiaalityössä. (Akhtar 2013, 28.)

Sosiaalityöntekijän ammattieettisestä näkökulmasta huolenpidon etiikalla on kyky ottaa huomioon kunkin tilanteen erityispiirteet, erilaiset ihmissuhteet, yhteistyö, viestintä ja huolenpito (Banks 2006, 59). Huolenpidon etiikan näkökulmasta sosiaalityöntekijä voisi kysyä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä. Millainen suhde minulla ja asiakkaallani on? Millaiset ovat suhteet asiakkaiden, heidän perheensä ja laajemman tukiverkoston välillä? Lisäksi sosiaalityöntekijän tulisi osata tasapainoilla erilaisissa tilanteissa, eri ihmisten oikeuksien ja tarpeiden kanssa, jotka ovat ristiriidassa keskenään. (Akhtar 2013, 31, 35.)

3.5 Yhteenvedoa sosiaalityön etiikasta

Edellä käsitellyt teoriat eivät ole ainoita sosiaalityölle relevantteja eettisiä teorioita. Tutkimuksessani rajauduin kuitenkin Kantin etiikkaan, utilitarismiin, hyve-etiikkaan ja huolenpidon etiikkaan, koska kyseisiin eettisiin teorioihin on viitattu usein sosiaalityön arvoja ja etiikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa (esim. Akhtar 2013; Banks 2006; Gray & Webb 2010; Parrot 2010; Pullen-Sansfaçon & Cowden 2013; Reamer 2006).

Edellä esitetyt eettiset näkökulmat ja teoriat antavat osaltaan välineitä ammattieettiseen ajatteluun ja päätöksentekoon sosiaalityössä. Kaikilla etiikan teorioilla on sovellettuna käyttöä sosiaalityöntekijän ammatissa. Erilaiset eettiset lähestymistavat ja ajattelutavat eivät ole myöskään toisiaan poissulkevia. Sosiaalialan käytännön työssä on tärkeää, että eettisiä periaatteita voi soveltaa puolueettomasti ja asianmukaisesti perustellen. Asiakkaita tulisi kohdella tasapuolisesti. Toisaalta sosiaalialalla työskennellään usein haavoittuvissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa, jolloin on olennaista huomioida asiakkaan erityinen elämäntilanne. Ammattilaisen olisi tärkeää ilmaista myös huolenpitoa, myötätuntoa, empatiaa ja kunnioitusta asiakasta kohtaan. (Banks & Nøhr 2003, 12-13.)

Kananoja ja muut (2011,130) ovat kuvailleet eettisesti kestävää toimintaa sosiaalityön käytännössä:

” Eettisesti kestävä toiminta toteuttaa työn arvoja ja moraalia. Sen tulee olla sopusoinnussa lainsäädännössä ja kansainvälisissä sopimuksissa määriteltyjen oikeuksien kanssa. Eettisesti hyvä käytäntö kunnioittaa jokaisen ihmisen arvoa ja ainutlaatuisuutta. Se edellyttää yksilöllistä perehtymistä ihmisen elämäntilanteeseen ja työtapaa, jossa annetaan tilaa ihmisen omalle osallisuudelle työskentelyssä ja vahvistetaan hänen edellytyksiä ottaa vastuuta omasta elämästään, ratkaisuisistaan ja

teoistaan. Arvot edellyttävät puolueetonta ja luottamuksellista työskentelyä, jossa oikeus asiakkaan yksityisyyteen toteutuu.”

Mielestäni tuosta lyhyestä luonnehdinnasta on tulkittavissa niin kantilaista ja utilitaristista, kuin myös hyve- ja hoivaeettistä ajattelua. Esimerkiksi ihmisarvon kunnioittaminen ja vastuunotto viittaavat Kantin ajatuksiin, kun taas yksilöllisen asiakasnäkökulman ja osallisuuden korostaminen viittaavat hyve- ja hoivaeettiseen ajatteluun. Utilitaristinen ajattelu on tietyllä tapaa tulkittavissa lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten noudattamisen kautta.

Kuten edellä on perusteltu, sosiaalityöntekijän tarvitsee erilaisia eettisiä ajattelutapoja ammatillisessa toiminnassa, ja eri näkökulmat täydentävät toisiaan. Sosiaalityössä periaatelähtöisyyteen perustuva etiikka on mahdollisesti ”näkyvämpää” osaltaan ammattieettisten ohjeiden muodossa. Lisäksi eettinen ajattelu saattaa sisältyä työntekoon automaattisesti, ja esimerkiksi asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen kuuluu lähtökohtaisesti sosiaalityöhön. Oletettavasti sosiaalityöntekijä ei ajattele asiaa erityisesti Kantin etiikkaan kuuluvaksi. Myöskään sosiaalityöntekijä, joka pyrkii asiakastyön päätöksissään erityisesti kohtuullisuuteen, ei luultavasti tiedosta toimivansa hyve-eettisen ajattelutavan mukaisesti.

4 EETTINEN POHDINTA SOSIAALITYÖSSÄ

4.1 Sosiaalityön eettiset ohjeet

Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (2011, 7) määrittelevät sosiaalityön hyvinvointityöksi, jolla on *erityinen eettinen velvollisuus*. Sen yhtenä tehtävänä on tunnistaa ja tuoda näkyväksi ajankohtaisia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka uhkaavat yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Osaavia, eettisesti herkkiä ja vahvoja sosiaalityön ammattilaisia tarvitaan, jotta sosiaalityö voi toimia ongelmien ratkaisemiseksi. (Mt. 7.) Sinällään sosiaalityöntekijöiden ammattieettisesti kestävä työskentelyote kuuluneen toimintaan ikään kuin sisäänrakennettuna, ammattiin liittyvänä taitona. Ajattelen, että eettiselle pohdinnalle on sosiaalityössä erityistä tarvetta silloin, kun joku työhön liittyvä tilanne (esimerkiksi asiakastilanne) sisältää jonkinlaisen eettisen ongelman.

Lähes kaikissa ammateissa on kehitetty eettisiä ohjeita (codes of ethics) avustamaan ammatinharjoittajia eettisten ongelmien kohtaamisessa. Useimpien ammattilaisten eettiset ohjeet ovat kehitetty 1900-luvulla. (Reamer 2006, 44.) Ne ovat esimerkiksi ammattiliittojen laatimia toimintaohjeita liiton jäsenille, ja ne ovat tarkoitettu eettisistä syistä noudatettaviksi (Räikkä 2004, 18). Ammattieettiset ohjeet muodostuvat eettisistä periaatteista ja säännöistä, jotka ohjaavat ammatillista toimintaa. Niitä voidaan hyödyntää eettisessä harkinnassa, ja ne ilmaisevat ammatin edellyttämää asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön. Eettisten ohjeiden tehtävänä on 1) toimia ammattikunnan jäsenten toimintaa säätelevinä normeina, 2) ylläpitää asiakkaiden luottamusta ammattikuntaan, 3) lisätä ammattikunnan sisäistä kiinteyttä ja 4) suojata ammattikunnan jäseniä. (Juujärvi ym. 2007; Reamer 2012, 299- 300.)

Juujärvi ja muut (2007, 55) toteavat, että eettiset ohjeet ovat tietoisesti tai sopimuksenvaraisesti laadittuja sääntöjä, jotka muuttuvat yhteiskunnan ja kulttuurin muuttuessa. Reamer (2012, 312) onkin huomionut historiallisesta aikajänteestä käsin, että kun aiemmin sosiaalityön eettisissä ohjeissa on ollut moralistinen, osittain holhoava vire, ovat ne muuttuneet vuosikymmenten aikana. Hän luonnehtii eettisten ohjeiden muutosta yhdeksi huomionarvoiseksi kehityskuluksi sosiaalityön ammatin historiassa (mt. 312).

Sosiaalityöhön laadittiin ensimmäiset ammattieettiset ohjeet 1920-luvun Yhdysvalloissa, samanaikaisesti kuin muutkin ammattikunnat kehittivät omia eettisiä ohjeitaan. Vuonna 1923 pidetty konferenssi ”The National Conference for Social Workers” oli ensimmäinen foorumi, jossa käsiteltiin

ehdotusta sosiaalityön ammattieettisiksi ohjeiksi. Ehdotus koostui velvoitteista asiakkaita, kollegoja, omaa ammattikuntaa, työntajaa, muita ammattikuntia sekä yhteiskuntaa kohtaan. (Lingås 1993, 40.)

Suomessa Sosiaalityöntekijöiden liitto hyväksyi ensimmäiset eettiset ohjeet vuonna 1969 (Lingås 1993, 42). Tällä hetkellä sosiaalityöntekijöiden eettiset ohjeet perustuvat sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian (2017) julkaisemiin sosiaalialan ammattilaisen eettisiin ohjeisiin. Tässä tutkimuksessa viitataan kuitenkin ensisijaisesti vuonna 2013 julkaistuihin eettisiin ohjeisiin, koska aineistoni opiskelijat ovat hyödyntäneet kyseisiä ohjeita omissa kirjoituksissaan. Lisäksi eettiset ohjeet vuosilta 2013 ja 2017 ovat pysyneet ajatuksellisesti melko samoina, vaikka tietynlaisia uudistuksia on tullut. Esimerkiksi kun vuoden 2013 oppaassa puhutaan yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta, niin vuoden 2017 oppaassa puhutaan sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta.

Talentian (2013) eettisissä ohjeissa ihmiselämän arvokkuuden ja ihmisarvon kunnioittaminen ilmenevät sosiaalialan ammattilaisen työssä neljän periaatteen noudattamisena. Ne ovat *itsemääräämisoikeus, osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja oikeus yksityisyyteen*. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteita ovat *negatiivisen syrjinnän estäminen, erilaisuuden tunnustaminen, voimavarojen jakaminen tasapuolisesti ja epäoikeudenmukaisen politiikan ja toimintatapojen vastustaminen*. Lisäksi eettisissä ohjeissa painotetaan sitä, että *asiakaslähtöisyys on sosiaalialan ammatillisen työn periaate*. Sosiaalialan ammattilaisen tulisi pyrkiä edistämään tämän periaatteen toteutumista organisaation kaikilla tasoilla ja toimimaan havaitsemiensa epäkohtien poistamiseksi. (Talentia 2013.)

Talentian muotoilema sosiaalialan eettinen ohjeisto on nojautunut ja nojautuu edelleen suurelta osin kansainvälisen sosiaalityöntekijäjärjestön IFSW:n (International Federation of Social Work) eettisiin periaatelausumiin (Statement of Ethical Principles). Suomalaiset ja kansainväliset sosiaalityön eettiset periaatteet ovat sisällöllisesti melko yhteneväisiä, mutta eivät kuitenkaan identtisiä. (IFSW 2012; Raunio 2009, 91; Talentia 2013; Talentia 2017.) Lisäksi molemmissa Talentian (2013, 2017) oppaissa on viitattu moniin eri lakeihin, joilla voidaan osaltaan myös perustella tiettyjä eettisiä periaatteita. Esimerkiksi asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta voi perustella myös asiakaslaila (Talentia 2013, 14). Tässä yhteydessä onkin luonteva huomioda se, että erityisesti eri lait ohjaavat sosiaalityöntekijöiden työtä velvoittavasti. Sosiaalityöntekijöillä on virkansa puolesta lain säätelemät valtuudet ja velvoitteet (Parrot 2010, 75). Talentian (2013, 5) oppaassa muistutetaan

kuitenkin siitä, että laki ei useinkaan anna suoria vastauksia arkisen ihmissuhdetyön ongelmiin, jolloin ammattietiikalla on tärkeä rooli valintojen ohjaamiseen sosiaalialan työssä.

Banks (2006, 82-83, 100) on käsitellyt eri maiden sosiaalityön eettisiä ohjeistoja (code of ethics). Hänen mukaansa eettisen ohjeiston olemassaolo sosiaalityössä perustuu osaltaan siihen, että ohjeisto ylläpitää sosiaalityön ammatillista statusta ja identiteettiä. Eri maiden sosiaalityön eettisillä ohjeistoilla on myös sisällöllisesti yhteneväisyyksiä. Erityisesti seuraavat sosiaalityön arvot ja periaatteet kuten yksilön kunnioittaminen, asiakkaan itsemääräämisoikeuden edistäminen, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistäminen ja työskentely asiakkaiden edun mukaisesti ovat yleisesti tärkeitä. (Mt. 100.)

Myös Reamer (2012, 306) on käsitellyt useiden eri maiden nykyaikaisia sosiaalityön eettisiä ohjeita ja tulkinnut niiden perusteella, millaisia eri käytännön funktioita sosiaalityön eettisillä koodeilla on sosiaalityön kentällä. Reamerin tulkinnan mukaan sosiaalityön eettiset ohjeet ilmaisevat sosiaalityön tärkeimpiä tehtäviä, arvoja ja eettisiä periaatteita. Ne tarjoavat sosiaalityöntekijöille ja heidän työnantajilleen ohjeistusta suhteessa eettisten kysymysten käsittelyyn. Sosiaalityön eettiset koodien tarkoituksena on myös suojella asiakkaita epäpäteviltä käytännöiltä ja tarjota sosiaalityöntekijöille välineitä ammattinsa itsearviointiin. Lisäksi eettisten koodien noudattaminen työelämässä ennaltaehkäisee sosiaalityöntekijöiden epäeettistä toimintaa. (Mt. 306-307.)

Sosiaalityön eettisiä ohjeita ei voi kuitenkaan käyttää suoraviivaisesti, vaan niitä pitää osata soveltaa kussakin tilanteessa. Raunio (2009, 111) toteaa, että sosiaalialan eettiset toimintaperiaatteet eivät anna suoraa ohjetta siitä, miten erilaisissa ristiriitatilanteissa tulee toimia. Leena Eräsaaren (2014, 136) mukaan sosiaalityön eettiset ohjeet ovat liian yleisiä toimiakseen ohjeistuksena niissä useissa tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijät tarvitsevat eettistä pohdintaa. Myöskään Reamerin (2012, 312) mukaan sosiaalityön eettiset ohjeet eivät ole ihmälääke ammatin eettisiin ongelmiin, eivätkä sosiaalityöntekijät voi ratkaista pelkästään niiden avulla kaikkia eettisesti haastavia tilanteita. Pullen-Sansfaçon & Cowdenin (2013, 36) mukaan taas sosiaalityön eettisiä ohjeita tulisi käyttää muistutuksena ammatin arvoista, mutta ne eivät korvaa missään tapauksessa kriittistä arviointia. Ammattieettinen työote vaatii sosiaalityöntekijältä kykyä kriittiseen pohdintaan ottaen huomioon myös tilanteen oikeudellisen, organisatorisen ja ammatillisen kontekstin (mt. 36).

4.2 Sosiaalityön eettiset jännitteet

Sosiaalityöntekijän tulee eritellä ammattinsa puitteissa arvoihin ja eettisiin valintoihin liittyviä haasteita ja ristiriitoja. Tarve pohdintaan nousee siitä, että ihmisillä on yksilöinä ja ryhminä erilaisia arvoja, ja lisäksi jokaisen työntekijän henkilökohtaiset arvot vaikuttavat hänen ammatilliseen toimintaansa. (Rostila 2001, 25.) Kantava periaate on, että työntekijän tulee aina pitää asiakkaan edun toteutumista ensisijaisena. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee huolehtia erityisesti heikommassa asemassa olevien etujen toteutumisesta. (Raunio 2009, 111.) Tosin kokonaisuutta ei voi unohtaa. Koska sosiaalityöntekijä toimii sekä yksilöiden ja yhteiskunnan välisen, että yksilöiden keskinäisten suhteiden alueella, on yksilöiden oikeuksia aina tarkasteltava suhteessa myös toisten yksilöiden oikeuksiin, suhteessa kokonaisuuteen (Aho 1993, 15).

Sosiaalityön harjoittamisessa kohdataankin erilaisia eettisiä ristiriitatilanteita. Ristiriitatilanteet voivat liittyä muun muassa sosiaalityöntekijän ammatilliseen rooliin, erilaisiin asiakastilanteisiin tai toimintaympäristöön (Talentia 2013, 11). Reamer (2006, 87) on jakanut sosiaalityössä kohdattavat eettiset ongelmat kahteen ryhmään eli asiakastyöhön liittyviksi (suora käytäntö: direct practice) ja sosiaalityön toimintaympäristöön liittyviksi (epäsuora käytäntö: indirect practice).

Kananoja ja muut (2001, 129) huomauttavat, että *sinänsä moraaliset ongelmat - se, että työntekijä ei aina tiedä, mikä on oikea tapa toimia - liittyvät koko sosiaalialan ristiriitaisten intressien kenttään*. Esimerkiksi lastensuojelutyössä lapsen etu ja vanhempien toiveet voivat olla ristiriidassa keskenään, ja mahdollisiin ratkaisuihin sisältyy sekä etuja että haittoja. Sosiaalityöntekijän pitää arvioida vähäisen tai puuttuvan tutkimustiedon valossa eri toimintatapojen oletettua vaikutusta sekä lapsen etuun työskentelyn ajankohtana että hänen kasvuunsa ja kehitykseensä tulevaisuudessa. (Mt.129.)

Työskennellessään taas aikuisten kanssa sosiaalityöntekijät voivat joutua työskentelemään tilanteissa, joissa sosiaalityön asiakkaiden elämäntapa ei ole lähiyhteisön ja yhteiskunnan kannalta hyväksyttävä. Pääteiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat esimerkki tällaisesta tilanteesta. Sosiaalityöntekijän pitää sovittaa yhteen erisuuntaisia intressejä kuten asiakkaan ihmisarvon kunnioittaminen, yhteiskunnassa sovitut säännöt sekä lähiyhteisön perustellut tarpeet ja vaatimukset. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen voi olla vaikeaa silloin, kun siitä seuraisi riskejä muille ihmisille tai kohtuuttoman paljon kustannuksia suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin. (Kananoja ym. 2001,129.)

Reamerin (2006, 87) mukaan eettisiä ristiriitatilanteita sosiaalityössä voi syntyä esimerkiksi luottamuksen ja yksityisyyden periaatteiden suhteen. Sosiaalityöntekijä voi joutua tuomaan ilmi asiakkaan luottamuksellisia tietoja esimerkiksi suojellakseen kolmatta osapuolta, neuvotteluissa kollegoiden kanssa tai neuvotteluissa alaikäisen lapsen huoltajien kanssa. Jossain tilanteissa sosiaalityöntekijän täytyy siten päättää kunnioittaako hän asiakkaan oikeutta luottamuksellisuuteen ja yksityisyyteen, vai paljastaako hän tiedot muille (asian suhteen relevanteille) asiakkaan toiveiden vastaisesti. (Mt. 88.) Voisi ajatella, että vaikea eettinen tilanne syntyisi esimerkiksi silloin, kun sosiaalityön asiakkuudessa oleva alaikäinen nuori haluaa salata vahinkoraskauden, tai nuorella on päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia. Vaikea eettinen tilanne luottamuksen ja yksityisyyden suhteen voi olla esimerkiksi silloin, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä arvioi sitä, missä tilanteessa hänen tulee ottaa yhteyttä erilaisiin verkostoihin (koulut yms.) asiakasperheen asioiden tiimoilta asiakasperheen jyrkästi tätä vastustaessa.

Sekä Reamerin (2006, 87, 103) että Raunion (2009, 111) mukaan monisuuntaiset lojaalisuuden vaatimukset (divided loyalties) sosiaalityöntekijän työssä voivat aiheuttaa eettisesti haastavia tilanteita. Sosiaalityöntekijän tulee olla lojaalinen asiakkaalleen, mutta lojaalisuutta vaaditaan myös asiakkaan sosiaalisille verkostoille, työnantajalle, kollegoille, ammattikunnalle ja muiden ammattikuntien edustajille. Haaste lojaalisuudelle saattaa syntyä siitä, että työntekijä on yhteydessä sekä työllistävään organisaatioon että asiakkaan arkielämään, jolloin ristiriitaisia intressejä sisältävät tilanteet koettelevat työntekijän lojaalisuutta. (Raunio 2009, 11.)

Sipilän (1996, 63) mukaan kontrolli on yksi sosiaalityön työmuodoista yhdessä tuen, sosialisoinnin, suojelun ja terapian kanssa. Kontrolli viittaa osaltaan siihen, että sosiaalityön asiakkaita pyritään palauttamaan ja ohjaamaan yhteiskunnan normatiiviseen yhteyteen. (Mt. 63.) Sosiaalityöntekijän rooli asiakkaan auttajana ja yhteiskunnallisen kontrollin harjoittajana saattaa aiheuttaa eettisen ristiriitatilanteen asiakastyöhön (Niemelä 2016, 107; Raunio 2009, 110). Tuen ja kontrollin kaksoisrooli ilmenee sosiaalityössä rakenteellisessa näkökulmassa siten, että samalla kun sosiaalityössä myönnetään asiakkaille resursseja, niin sosiaalityö myös integroi ja kontrolloi ihmisiä yhteiskunnan eheyden takia. Esimerkiksi sosiaalityön asiakkaaseen kohdistuvat aktivointitoimenpiteet (mm. osallistuminen johonkin kuntouttavaan toimintaan) edustavat tietyllä tavalla sosiaalityön kontrolliulottuvuutta, varsinkin jos asiakkaan toimeentuloturva on osittain sidottu aktivointitoimenpiteisiin osallistumiseen. (Niemelä 2016, 107; Raunio 2009, 259.) Voisi kuvitella, että esimerkiksi sosiaalityöntekijä lastensuojelun avohuollossa voi analysoida työstään tukemisen

ohella myös kontrollin ulottuvuuksia. Samanaikaisesti kun lastensuojelun asiakasperhe saa tukea, kuuluu työhön myös lasten kasvuolosuhteiden kontrollointi.

Suomalaisessa palvelujärjestelmässä on korostunut 1990-luvulta lähtien julkisten palveluiden tehokkuus, tuloksellisuus ja vaikuttavuus. Asiakkaiden kanssa työskentelyltä vaaditaan määrällisesti mittavaa työskentelyä, mikä ei välttämättä takaa eettisesti hyvää toimintaa. Tilanne voi johtaa pinnalliseen työskentelyyn, vaikka asiakkaan tilanteeseen pitäisi paneutua. Sosiaalityöntekijän pyrkimys asiakkaan etujen turvaajana voi kokea painetta yhteiskunnallisen tehokkuuden ja vaatimusten ristiriidassa. (Raunio 2009, 112.) Lisäksi sosiaalialan työntekijät kokevat usein, että riittämättömät resurssit tai organisaatioiden toimintatavat estävät eettisesti oikean työtavan. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset oikeudenmukaisesta resurssien jakautumisesta voivat olla erilaiset kuin lakien velvoitteet tai kuntapäätäjien tekemät budjettiratkaisut. (Kananoja ym. 2011, 131.)

Usein sosiaalityön kirjallisuudessa arvot ovat erotettu tiedosta, ja eettiset sekä moraaliset kysymykset ovat erotettu lainmukaisista ja teknisistä asioista. Eronteot voivat olla hyödyllisiä, niin pitkään kuin oletetaan, että tieto on arvovapaata, tai lailliset ja tekniset päätökset voidaan tehdä ilman eettistä ajattelua. Laki ei sinällään kerro mitä pitäisi tehdä, vaan mitä voi tehdä. Kansalliset ja kansainväliset lait heijastavat yhteiskuntien tietynlaisia arvoja ja normeja. Monet sosiaalityön päätökset sisältävätkin monimutkaisia vuorovaikutussuhteita eettisten, poliittisten, teknisten ja laillisten kysymysten välillä. Arvomme esimerkiksi vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme lakia. (Banks 2006, 11-12.) Lisäksi Reamer (2006, 115) on todennut, että sosiaalityöntekijät voivat kohdata ammatissaan eettisesti hankalia tilanteita myös silloin, kun sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset arvot poikkeavat sosiaalityön ammatillisista arvoista.

Banks (2006, 12) on erotellut eettiset aiheet (ethical issues), eettiset ongelmat (ethical problems) ja eettiset dilemmat (ethical dilemmas) toisistaan. Eettiset aiheet liittyvät siihen, että sosiaalityötä harjoitetaan usein julkisten hyvinvointipalvelujen piirissä. Lähtökohtana ovat yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja yleisen edun periaatteet ja se, että sosiaalityöntekijällä on ammatillista valtaa asiakasta kohtaan. Esimerkiksi kun sosiaalityöntekijä myöntää vammaiselle asiakkaalle pysäköintiluvan selkeässä tapauksessa ja ilman suuria moraalisia pohdintoja, on päätöksellä silti myös eettinen sisältö. (Mt. 12.)

Eettiset ongelmat liittyvät siihen, kun sosiaalityöntekijä tunnistaa asiakastyössä tilanteen, johon liittyy vaikea moraalinen päätös. Tästä huolimatta sosiaalityöntekijä tietää, millä tavoin tilanteessa tulee menetellä. Eettisesti ongelmainen tilanne olisi esimerkiksi sellainen, jossa sosiaalityöntekijä päättää hylätä vähävaraisen asiakkaan hakemuksen pysäköintilupa, koska asiakas ei aivan täytä kriteereitä luvan saamiseksi. (Banks 2006, 12-13.)

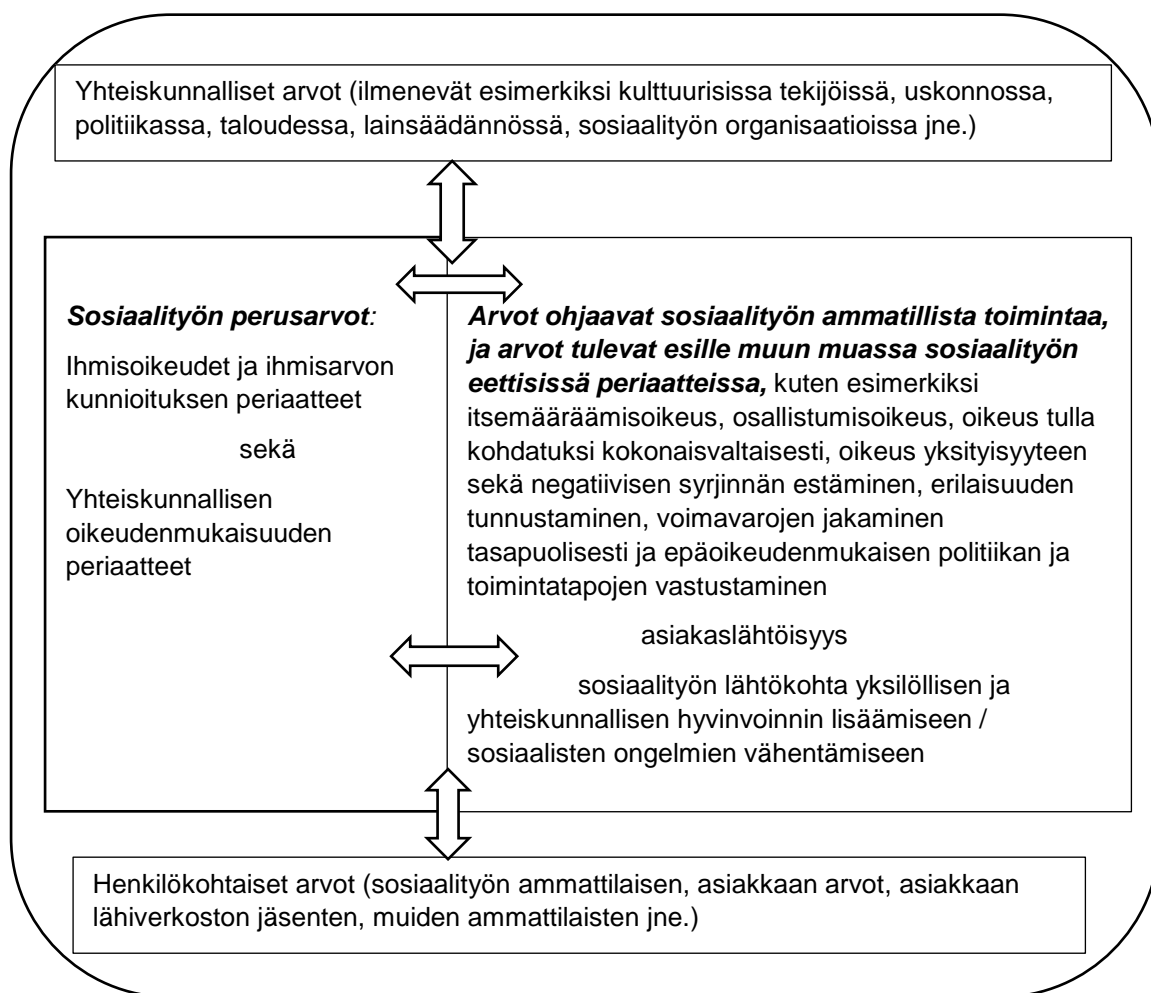
Eettiset dilemmat liittyvät siihen, kun sosiaalityöntekijä kohtaa kaksi yhtä epätoivottua vaihtoehtoa, jotka voivat sisältää moraalisia ristiriitoja. Tilanteessa ei ole selvää, mikä vaihtoehto olisi oikea. Esimerkiksi tulisiko sosiaalityöntekijän taivuttaa kriteerejä pysäköintiluvan myöntämisen perusteisiin, jotta vähävaraista asiakasta voidaan auttaa. Täytyisikö sittenkin pitää kiinni säännöistä, ja kieltää lupa sellaiselta, joka sen todella tarvitsisi? Kyseisessä tilanteessa sosiaalityöntekijä kohtaa ristiriidan yksilön edun ja julkisesti kaikille sovittujen sääntöjen ja kriteereiden välillä. (Banks 2006, 13.)

Lisäksi on huomattava, että käsiteltävä asia voi olla yhdelle sosiaalityöntekijälle tekninen asia (yksinkertainen päätös soveltamalla sääntöjä), toiselle se voi olla eettinen ongelma (vaikea päätös, mutta päätös tehdään) tai kolmannelle eettinen dilemma (tilanteeseen ei ole hyvää ratkaisua). Tämä riippuu siitä, kuinka sosiaalityöntekijät näkevät tilanteen, kuinka kokeneita he ovat moraalisten päätösten teossa ja kuinka he priorisoivat eri arvoja. (Mt. 13.) Myös Stephanie Valutis (2016, 12) painottaa, että sosiaalityön jaetuista eettisistä ohjeista huolimatta, on selvää, että sosiaalityöntekijöillä on eroja henkilökohtaisissa arvoissa, poliittisessa suuntautumisessa, uskonnossa ja kulttuuritaustoissa. Tekijöillä voi olla vaikutusta esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tapaan tulkita eettisesti haasteellisia tilanteita.

Sosiaalityöntekijöiden ammattieettistä toimintaa kehystävät sosiaalialan ammattieettiset periaatteet ja asiakastyön lähtökohta auttamiseen perustuvana ammattina. Mielestäni on silti *tärkeä tiedostaa*, että vaikka sosiaalityössä tietyt arvot ja eettiset periaatteet ovat melko yleisiä, niin sosiaalityöntekijöillä voi olla yksilökohtaisia eroja tilanteiden tulkinnoista ja arvostuksistaan. Sosiaalityöntekijöiden ammattieettiseen toimintaan vaikuttavat siten myös henkilökohtaiset ominaisuudet, työkokemus ja oletettavasti sosiaalityön työalue (esimerkiksi päihdetyön ja gerontologisen sosiaalityön eroavaisuudet). Melko kokematon sosiaalityön opiskelija voi tulkita jonkun eettisesti mietittyvän tilanteen eri lailla kuin kokenut sosiaalityöntekijä. Mutta toisaalta eettistä pohdintaa vaativissa tilanteissa kokematon sosiaalityön opiskelija ja kokenut sosiaalityöntekijä voivat ajatella tilanteesta samalla tavoin. Ylipäänsä ajattelen, että *arvo-osaaminen ja kyky eettiseen pohdintaan ja*

päätöksentekoon ovat tärkeitä osaamisen alueita sosiaalityössä. Onkin tärkeää, että sosiaalityön opinnoissa opiskelijoiden arvo-osaaminen ja ymmärrys ammattietiikan merkityksestä kehittyvät.

Seuraavassa kuviossa 1. havainnollistan yhdellä tapaa sosiaalityön arvoalustan muotoutumista perustuen teoriaosuuden teksteihin (lähteinä esim. Banks 2006; Banks 2008; Raunio 2009; Talentia 2013). Sosiaalityön perusarvot ovat sosiaalityössä globaalistikin tunnustettuja, mutta esimerkiksi eettisten periaatteiden sisällöissä ja painotuksissa on vaihtelua maittain. Sosiaalityön arvoalusta ei ole stabiili, vaan se on *vuorovaikutuksessa eri tekijöiden kanssa*. Nämä tekijät vaikuttavat sekä rakenteellisella että yksilökohtaisella tasolla. Lisäksi vuorovaikutussuhteita kuvaa tietynlainen muutos, sillä esimerkiksi yhteiskunnallisiin arvoihin vaikuttavat tekijät ovat jollain tavalla muutoksessa koko ajan.

Kuvio 1. Sosiaalityön arvoalustan muotoutuminen

Tietynlaista muutosta kuvaavat esimerkiksi lainsäädännön muutokset tai sosiaalialan eettisten ohjeiden päivitykset. Myös henkilökohtaiset arvot ovat vuorovaikutuksessa ja muuttuvia eri tekijöiden suhteen. Mutta koska sosiaalityön esitetyt perusarvot ovat sosiaalityössä niin syvään juurtuneita, niin ajattelen niiden pysyvän melko vakiintuneina muutostekijöistä huolimatta. Toisin sanoen näen, että ihmisoikeudet ja ihmisarvon kunnioituksen periaatteet sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteet ovat pysyviä arvopäämääriä sosiaalityön kontekstissa.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Käytännön opetuksen jakso tutkimuksen kontekstina

Tampereen yliopistossa sosiaalityön tutkinto-ohjelman opiskelijat suorittavat käytännön opetuksen ja ohjauksen jakson osana sosiaalityön aineopintoja. Pääsääntöisesti opiskelijat ovat sosiaalityön toisen vuoden opiskelijoita. Vuosia 2012 -2015 koskevan opetusohjelman mukaan, käytännön opetuksen jakson sisällöksi on määritelty seuraavat asiat: ”Opiskelija harjoittelee sosiaalityön rooleja ja tehtäviä ja tekee myös itsenäistä asiakastyötä valitsemassaan sosiaalityön organisaatiossa pätevän sosiaalityöntekijän ohjauksessa. Yliopiston oheisseminaareissa käsitellään etiikkaa ja arvoja ja muita työstä nousevia kysymyksiä. Päättöseminaarissa opiskelija esittää portfolioon perustuvan puheenvuoron oman asiantuntijuutensa kehityksestä.” Lisäksi oppaassa käsitellään myös osaamistavoitteita: ”Jakson osaamistavoitteet perustuvat sosiaalityön asiakastyön perustaitojen hallinnalle, sosiaalityön työtapojen, käytäntöjen ja toimintaympäristöjen tunnistamiselle ja oman ammatti-identiteetin perustan kehitykselle.” Käytännön opetuksen ja ohjauksen suositeltu suorittamisajankohta on toisen opiskeluvuoden keväällä ja sen kesto on ollut 9 viikkoa. (Tampereen yliopisto, Opinto-oppaat, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö 2012-2015.) Käytännön opetuksen ja ohjauksen jaksoon kuului vuonna 2014 ja 2015 oheistehtävä ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä ” – essee.

5.2 Tutkimuskysymys

Tutkimukseni teoreettinen osuus luo tutkimuksen empiiriselle osuudelle teoreettiset ja käsitteelliset raamit ja siten myös tutkimukseni viitekehyksen. Tutkimuskysymykseni on:

Millaisia sosiaalityöhön liittyviä ammattieettisiä pohdintoja opiskelijat käsittelevät kirjoituksissaan?

Tutkimuksen empiirisessä osuudessa keskityn sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettisiin pohdintoihin käytännön opetuksessa. Tutkimuskysymyksen käsittelyn kannalta on olennaista se, millä tavoin sosiaalityön ammattieettiset pohdinnat ymmärretään. Tutkimuksessani tulkitse kyseisen käsitteellistykseen laajasti ja ammattieettinen pohdinta on tutkimuksessani sateenvarjokäsite sisältäen pohdinnat arvoista, etiikasta ja eettistä ongelmatilanteista.

5.3 Aineisto

Tutkielmani aineistona ovat sosiaalityön opiskelijoiden käytännön opetuksen yhteydessä kirjoitetut esseet otsikolla ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”. Opiskelijoita ohjeistettiin kirjoittamaan liitteen (ks. Liite1) mukaisesti essee. Keräsin esseet keväällä 2016 käytännön opettajien avustuksella siten, että pyysin opettajia välittämään aineistopyynnön vuonna 2014 tai 2015 käytännön opetuksen suorittaneille opiskelijoille ryhmien Moodle-alustojen kautta. Pyyntö esitettiin kaksi kertaa. Tällöin opiskelijat saivat aineistopyynnön sähköpostiinsa. Ne opiskelijat, jotka halusivat osallistua tutkimukseen, antoivat esseisiinsä tutkimusluvan, jonka perusteella käytännön opetuksen opettajat ottivat esseen Moodle-alustalta. Käytännön opettajat poistivat esseistä opiskelijoiden nimitiedot, ennen kuin he luovuttivat esseet minulle. Sain esseet käytännön opettajilta joko tulostettuna tai sähköpostitse välitettynä. Lisäksi laitoin aineistopyynnön myös sosiaalityön opiskelijoiden SOS ry:n sähköpostilistalle. Osa tutkimukseen osallistuneista opiskelijoista lähetti esseensä ja tutkimusluvan sähköpostitse suoraan minulle.

En ole ensimmäinen tutkielman tekijä, joka on käyttänyt tutkimusaineistonaan opiskelijoiden kirjallisia tehtäviä sosiaalityön käytännön opetuksen jaksosta. Esimerkiksi Anne Saarinen (2012) ja Sanna Kiviniemi (2014) ovat käyttäneet pro gradu-tutkielmissaan myös saman tyyppistä aineistoa eli käytännön opetukseen kuuluvia portfolio-töitä. Itse kuitenkin halusin keskittyä tutkimuksessani sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan, joten päädyin käyttämään aineistona nimenomaan kyseisiä etiikkaesseyitä. Opiskelijoiden esseet olivat valtaosin vuodelta 2015 ja niitä oli 22 kappaletta. Esseiden pituudet vaihtelivat 3-8 sivun väleillä ja ne oli kirjoitettu 12 koon fontilla ja 1,5 rivivälillä. Aineistoa kertyi yhteensä 87 sivua. Olen loppujen lopuksi melko tyytyväinen aineiston kokoon, mutta lähtökohtaisesti odotin, että hieman useampi opiskelija olisi luovuttanut kirjoituksensa tutkimuskäyttöni. Menivätkö sähköpostitse lähetetyt aineistopyynnot opiskelijoilta ehkä ohi? Kokivatko opiskelijat, että heidän esseensä olisivat olleet epäsovelia tutkimuskäyttöön? Vaikka tutkimukseni aineisto oli siis jo valmiina olemassa, sain muistutuksen siitä, tutkimusprosessissa tulee kiinnittää aina huomiota aineiston saatavuuteen.

Tutkimusaineistoni luonteesta voi todeta, että ne ovat *yksityisiä dokumentteja*, joita ovat esimerkiksi puheet, kirjeet, päiväkirjat, muistelmat, sopimukset, esseet ja eläytymismenetelmät (Tuomi & Sarajarvi 2009, 84). Huomionarvoista on, että opiskelijat olivat kirjoittaneet esseensä osana käytännön opetuksen tehtäviä, eivätkä tutkimukseni tarpeisiin. Aineistopyyntöni ei vaikuttanut esseiden sisältöön, koska tieto tutkimuksesta tuli opiskelijoille esseiden kirjoittamisen jälkeen.

Tutkimukseni aineisto on siten tutkijasta riippumatonta aineistoa. Aineisto on sopiva tutkimukseni tarpeisiin. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat olivat olleet käytännön opetuksessa erilaisissa sosiaalityön toimintaympäristöissä useilla eri paikkakunnilla.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineistoni ja tähän käytettävät analyysimenetelmät perustelevat omalta osaltaan laadullista tutkimusotettani. Tutkimuksen kiinnostuksen kohde on sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettiset pohdinnat sosiaalityön käytännön opetuksessa, jota tutkin opiskelijoiden kirjoitusten kautta. Käsitteellisesti sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettiset pohdinnat voi olla kriittisyyttä herättävä. Eiväthän sosiaalityön opiskelijat ole vielä valmiita sosiaalityöntekijöitä. Voiko kirjoituksia siten pitää ammattieettisinä pohdintoina? Mielestäni voi, sillä olen kontekstoinnut pohdinnat selvästi käytännön opetuksen yhteydessä eli sosiaalityön aidoissa toimintaympäristöissä tapahtuvaksi. Tulkitsen kirjoitukset sosiaalityön ammattieettisiksi pohdinnoiksi, koska opiskelijat ovat käsitelleet kirjoituksissaan käytännön opetuksessa kohtaamiaan asioita arvojen ja eettisten valintojen näkökulmasta. Näkökulmani on tässä tutkimuksessa avara suhteessa ammattietiikkaa koskeviin sisältöihin. Tällä tarkoitan sitä, että sekä opiskelijoiden yleiset arvopohdinnat että opiskelijoiden pohdinnat sosiaalityön eettisistä ongelmista ovat molemmat tulkittavissa ammattieettisiksi pohdinnoiksi. Lisäksi Jari Eskola ja Juha Suoranta (1998, 141 -142) muistuttavat, että kvalitatiivisten aineistojen analyysissä tulisi muistaa se, että teksti on aina versio tai näkökulma aiheeseen kuin aiheeseen. Tiedostan hyvin sen, että opiskelijat ovat kirjoittaneet tekstinsä tietyistä ja rajatuista näkökulmistaan.

Pertti Alasuutarin (2011, 39) mukaan laadullisen tutkimuksen analyysin voi nähdä koostuvan kahdesta vaiheesta, jotka ovat *havaintojen pelkistäminen* ja *arvoituksen ratkaiseminen*. Käytännössä vaiheet nivoutuvat aina toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä on kyse siitä, että aineistoa tarkasteltaessa huomioita kiinnitetään siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta tärkeää. Pelkistämisen toisessa vaiheessa karsitaan havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Arvoituksen ratkaiseminen viittaa siihen, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Mt. 39-40, 44.)

Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009, 91) mukaan *sisällönanalyysi* on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysiä voi pitää paitsi

yksittäisenä metodina, myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. (Mt. 91, 95-97.) Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-106).

Sisällönanalyysillä on kolme muotoa, jotka ovat *aineistolähtöinen*, *teorialähtöinen* ja *teoriaohjaava sisällönanalyysi*. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkija nostaa analyysiyksiköt aineistosta, josta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja, ja analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkittava kohde taas määritellään jonkin tunnetun mukaisesti, ja se tukeutuu tiettyyn teoriaan, ajattelumalliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Usein tavoitteena on testata jo olemassa olevaa tietoa erilaisessa kontekstissa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tutkimusaineistosta nostetaan näkyville teoreettisia yhteyksiä. Analyysissä tunnistetaan aiemman tiedon vaikutus, mutta se ei ole teoriaa testaava, vaan tavoitteena on aukaista uutta ajattelua. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkijan ajattelussa vuorovaikutusta käyvät valmiit mallit ja aineisto itsessään. Tutkija pyrkii luovaan yhdistelyyn ja tuloksena saattaa syntyä vanhaa teoriaa vahvistavan ja testaavan lisäksi jotain aivan uutta. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 95-98.)

Teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan ja ideana on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Pentti Moilasan ja Pekka Räihän (2010, 55) mukaan teemoittamisessa (ymmärrän teemoittamisen ja teemoittelun synonyymeina) on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään löytämään tekstin merkityksentojen ydin. Teemat liittyvät tekstin sisältöön eivätkä yksittäisiin kohtiin. (Mt. 93.) Teksteistä on ensin pyrittävä siten löytämään ja sen jälkeen eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Usein kvalitatiivisen aineiston analysointi jätetään tematisoinnin nimissä tapahtuneeksi sitaattikokoelmiksi. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1998, 174-175.) Lisäksi teemoittelussa pitää muistaa tietynlainen kriittinen suhtautuminen omaan tekemiseensä. Esimerkiksi tulkitsija saattaa tuoda tekstiin sellaisia teemoja, joita siellä ei ole. Syntyneitä teemoja tulee siten tarkastella kriittisesti. Tekstiä pitää käydä moneen kertaan huolellisesti läpi ja etsiä sellaisia asioita, jotka ovat ristiriidassa tulkintojen kanssa. (Moilanen & Räihä 2010, 56.)

Tunnistan tutkimusaineistoni analyysin suhteen vaiheet havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Tutkimukseni täsmällisempänä analyysimenetelmänä olen soveltanut teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä ja teemoittelua. Itse asiassa kuvailen analyysimenetelmääni *teemoittelevaksi sisällönanalyysiksi*. Tunnistan myös omasta analyysistäni sen, että olen havainnollistanut analysoimieni kolmen teeman kautta tekstin merkitysantojen ytimen. Teemoitteleva sisällönanalyysi oli selkeä valinta tutkimukseni tarpeisiin.

Kun aloin lukea tutkimusaineistoani, minulla ei ollut selkeää analyysikehikkoa. Kuitenkin tutkimuskysymykseni alakysymykset (Mitä sosiaalityöhön liittyviä arvoja ja eettisiä periaatteita sosiaalityön opiskelijat tarkastelevat kirjoituksissaan? Millaiset sosiaalityössä kohdatut eettiset ongelmat ovat pohdittaneet opiskelijoita käytännön jaksolla?) johdattivat minua etsimään tiettyjä aiheita tutkimusaineistosta. Lisäksi opiskelijoita oli ohjeistettu (Liite1) kirjoittamaan esseet tehtävänannon mukaan, joka loi tietynlaista rakennetta kirjoituksiin. Luin aineistoa läpi useita kertoja ja teemoittelin aineistoani erilaisin tavoin. Muodostin aineistosta lopulta kolme teemaa, joilla pystyin havainnollistamaan sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettistä pohdintaa käyttämäni aineiston pohjalta. Teemat ovat

1. sosiaalityön yleinen arvopohdinta,
2. sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä ja
3. eettiset ristiriidat.

Lisäksi jäsensin teemojen sisältöjä tietyillä *näkökulmilla*. Toisin sanoen teema koostui erilaisista teemaan liittyvistä näkökulmista, joiden kautta tarkastelin opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja tietyissä konteksteissa. Näkökulmat siten havainnollistivat sisällöllisesti käsiteltävää teemaa. Sosiaalityön yleinen arvopohdinta sisälsi näkökulmat sosiaalityön arvojen peruslähtökohdista, sosiaalityön arvoista vuorovaikutuksesta sekä sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeydestä. Sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä sisälsi näkökulmat lapsen edusta, hoivasta ja huolenpidosta, yksityisyydestä ja luottamuksesta, oikeudenmukaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta, tapauskohtaisuudesta ja tilannesidonaisuudesta sekä ammattieettisesti kestävästä työotteesta. Eettisten ristiriitojen teema sisälsi näkökulmat eriävistä mielipiteistä ja kontrollista sekä talouden ja tehokkuuden arvoista. Eettisten ristiriitojen teemaan kuuluivat vielä tapausesimerkit. Käsittelin tapausesimerkit hieman eri lailla (hieman kokonaisvaltaisemmin omina juttuinaan) kuin teemojen näkökulmat, joten en laittanut tapausesimerkkeihin näkökulman etuliitettä.

Vahvimpia yksittäisiä näkökulmia olivat lapsen etu ja talouden ja tehokkuuden arvot. Lapsen etu korostui pohdinnoissa oletettavasti sen vuoksi, että moni opiskelija teki käytännön opetuksensa joko lastensuojelussa tai lastenvalvojalla. Talouden ja tehokkuuden arvoja opiskelijat pohtivat useissa kirjoituksissa. Sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä sisältää enemmän näkökulmia kuin muut teemat. Sosiaalityön yleinen arvopohdinta on taas sivumäärällisesti lyhyempi verrattuna muihin teemoihin. Vaikka teemojen ja näkökulmien määrä ei ole aivan tasavahvaa toisiinsa nähden, puolustan tekemiäni ratkaisuja. Nimittäin esitetyillä teemoilla ja näkökulmilla sain käsiteltyä aineiston tutkimuskysymyksen mukaisesti.

Aivan aluksi hyödynsin opiskelijoiden kirjoituksiin värikoodausmenetelmää, jolla erottelin eri teemat toisistaan. Esimerkiksi yleisen arvopohdinnan ajatuksia merkitsin sinisellä värillä, kun taas kirjoituksesta löytyviä eettisiä ongelmia merkitsin mustalla. Teknisesti kokosin aineistositaatteja eri teemojen alle Word-tekstinkäsittelyohjelmalla. Näkökulmat muodostuivat taas teemojen ”alta” eli ”pilkoin” teeman tiettyihin näkökulmiin. Itse tutkimusanalyysiin valitsin ne sitaatit, joilla sain havainnollistettua mahdollisimman hyvin sekä teemaa että näkökulmaa. Numeroin esseet, jolloin aineiston ensimmäinen essee on merkitty SO1 (Sosiaalityön opiskelija 1) ja siitä eteenpäin loogisesti merkintään SO22, koska opiskelijoiden esseitä oli yhteensä 22 kappaletta. Seuraavassa on aineistoesimerkki teemasta ”sosiaalityön yleinen arvopohdinta”. Näkökulmaltaan aineistoesimerkki on ”näkökulmana sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeys”.

”Yllättävää oli, kuinka vaikeaa arvoja voi olla käytännön työssä paikantaa. Paikantamista voi helpottaa, jos työpaikalla pohditaan yhdessä työtä ohjaavia arvoja ja puhutaan niistä ääneen. Tiivistäisin itselleni tärkeiksi arvoiksi oikeudenmukaisuuden, yhteistyön ja yksilöllisyyden. Yhteistyö tulee näkyä moneen suuntaan. Sitä tapahtuu kollegoiden väillä, muiden ammattiryhmien kanssa, omaisten kanssa sekä erittäin olennaisesti asiakkaan ja työntekijän välillä. He yhdessä toimivat tilanteen helpottamiseksi.” SO11

Tutkimuksessani esitetyt teemat ja teemoja jäsentävät näkökulmat nousivat selkeästi aineistosta esiin, joten tässä mielessä analyysiäni kuvaa tietynlainen aineistolähtöisyys. Käyn kuitenkin analyysissäni vuoropuhelua tutkimuskirjallisuuden kanssa, joka ilmentää empirian ja teorian vuorovaikutusta. Asian tiivistäen, olen tehnyt teemoittelevaa sisällönanalyysiä tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen. Lähestyn aineistoa omalla *pohtivalla* ja *tulkitsevalla* otteellani. Monet opiskelijat ovat käyttäneet kirjoituksissaan Talentian (2013) eettisiä periaatteita, joten hyödynsin analyysissäni myös

kyseisiä eettisiä periaatteita. Käsittelin analyysissäni myös opiskelijoiden pohdintoja suhteessa Kantin etiikkaan, utilitarismiin, hyve-etiikkaan ja huolenpidon etiikkaan. Kukaan opiskelijoista ei ollut siis käsitellyt eettisiä teorioita itsessään kirjoituksissaan, vaan tutkijana tein tulkintoja siitä, miten erilaiset eettiset ajattelumallit olivat havaittavissa ja tulkittavissa opiskelijoiden pohdinnoista. Tässä hyödynsin käyttämäni tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi yksi tärkeä analysointitapani on sitaattien osittainen alleviivaus. Sitaattien jokainen alleviivaus on tehty minun toimestani, ei opiskelijan. Alleviivauksilla halusin tehostaa sitaattien tiettyjä ydinsanomia.

5.5 Tutkimusetiikasta

Tutkimuseettiset kysymykset liittyvät erityisesti 1) aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyviin kysymyksiin, 2) tieteellisen tiedon soveltamista, käyttöä ja vaikutusta koskeviin kysymyksiin sekä 3) tieteen sisäisiin asioihin (Kuula 2006, 24-25). Itselleni tutkimusprosessissa, aivan jo alkumetreillä, korostuivat aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyvät kysymykset.

Opiskelijoille lähetettiin aineistopyyntö sähköpostitse. Pyynnöstä kävi ilmi se, mihin tarkoitukseen opiskelijoiden esseitä keräsin ja se, että käsittelen tutkimusaineistoa nimettömänä. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Jokainen opiskelija, jonka esseeä hyödynsin tutkimusaineistoni, antoi tutkimusluvan siihen, että hänen esseetään saa käyttää tutkimusaineistona pro gradu-tutkielmassani. Tunnistettavuuden estämiseen ja anonymisointiin kiinnitin erityistä huomiota tutkimuksessani. Arja Kuulan (2006, 201) mukaan tunnistettavuuden estäminen on yksi parhaiten tunnettuja ihmistieteiden tutkimuseettisiä normeja. Tämä tarkoittaa sitä, että nimettömyys ja tunnistamattomuus otetaan itsestään selvinä lähtökohtina sovittaessa tutkittavien kanssa aineiston ja sen otteiden esittämisessä tutkimusjulkaisussa (mt. 201). Käsittelin aineistoani luottamuksellisesti, nimettöminä ja anonymisoin aineiston. Sain suurimman osan tutkimusaineistosta jo lähtökohtaisesti nimettömänä käytännön opettajien välityksellä. Sain myös osan suoraan sähköpostiini, mutta häivytin opiskelijan nimen esseestä pois. Toisin sanoen, käsitellessäni tutkimusaineistoa esseen kirjoittajan nimi oli poistettu. Säilytin tutkimusaineistoani huolellisesti ja ulkopuolisten saavuttamattomissa.

Mietin tarkoin tutkimuksessa käyttämiäni aineistositaatteja. Häivytin esimerkiksi käytännön opetuspaikan mahdolliset kunta- ja organisaatiotiedot pois. Eettisiä ristiriitoja käsittelevän teeman tapausesimerkkejä harkitsin tarkoin. Häivytin tapausesimerkeistä sukupuoli ja mahdolliset tarkat iät pois. Käsittelin asioita mielestäni niin, ettei kenenkään anonyymeetti ollut vaarassa. Oma lähtökohtani on, ettei tutkimukseni vahingoita ketään. Tuomen ja Sarajärven (2009, 127) mukaan hyvän

tutkimuksen vaatimuksina ovat sisäinen johdonmukaisuus ja eettinen kestävyys. Tutkimuksessa on myös noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta (Eskola & Suoranta 2005, 56). Tutkimusta tehdessäni olen muistanut kyseiset hyvän tutkimuksen vaateet. Lisäksi yksi tutkimukseni kannalta äärimmäisen olennainen sekä tutkimusetiikkaankin liittyvä asia on se, että olen pyrkinyt mahdollisimman oikealla tavalla tulkitsemaan ja referoimaan tekstissäni sitä tutkimuskirjallisuutta, johon olen viitannut. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, että olen merkinnyt lähdeviitteet oikein.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Sosiaalityön yleinen arvopohdinta

Analyysiosuuden ensimmäisessä teemassa tarkastelen opiskelijoiden yleistä arvopohdintaa sosiaalityöhön liittyen. Tässä teemassa sosiaalityön opiskelijoiden arvopohdinta on melko yleisluontoista ja periaatelähtöistä, mutta se on kuitenkin selkeästi sosiaalityöhön liittyvää. Tässä teemassa opiskelijoiden pohdinnat eivät ole siis ”sidottu” sosiaalityön tiettyyn toimintaympäristöön. Esimerkiksi ensimmäisen näkökulman pohdinnoista ei tule ilmi se, missä opiskelija on käytännön opetuksensa tehnyt. Käsittelen tämän teeman kolmen näkökulman kautta.

6.1.1 Näkökulmana sosiaalityön arvojen peruslähtökohdat

Ensimmäisessä näkökulmassa opiskelijat pohtivat sosiaalityön yleisiä ja perustavaa laatua olevia arvolähtökohtia. Tämän näkökulman pohdinnoissa korostuu se, että opiskelijat pohtivat esiin nostamiaan sosiaalityön arvolähtökohtia periaatteellisella tasolla.

”Sosiaalityön toteuttamisen peruslähtökohtana tulisi olla ihmisarvon ja -oikeuksien kunnioittaminen, joiden toteuttamista pidetään itsestäänselvyytenä- niin perustavanlaatuisesta arvosta on kyse.” SO21

”Itse koen oikeudenmukaisuuden yhdeksi tärkeimmistä arvoista, niin sosiaalityössä kuin elämässä yleensä. Mikään muu ei saa minua yhtä vihaiseksi kuin epäoikeudenmukaisuus. Oikeudenmukaisuus luo perustan myös muille arvoille kuten esimerkiksi itsemääräämisoikeuden kunnioittamiselle, ihmisoikeuksille tai ihmisarvolle ylipäätään.” SO13

”Kenties yksi syy sosiaalityöntekijän ammatin valintaan on ollut minulle se, että sosiaalialan arvot ja ammattietiikka monilta osin osuvat ”yksiin” omien henkilökohtaisten arvojeni ja ihmiskäsitysteni kanssa. Ihmisarvon kunnioittaminen, asiakkaiden itsemääräämisoikeuden ja voimaannuttamisen pyrkimyksen periaatteet ovat ikään kuin ”sisäänrakennettuja”, jokaisen elämä on sellaisenaan arvokas- huolimatta siitä, ovatko vaikeatkin asiat syntyneet asiakkaiden omien huonojen valintojen ja tekojen seurauksena.” SO3

Opiskelijoiden pohdintoissa viitataan sosiaalityön arvojen peruslähtökohtina ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen periaatteeseen. Kaksi opiskelijaa pohtii sitä, että heidän henkilökohtaiset arvot sopivat yhteen sosiaalityön arvojen kanssa. Tämä ei ole yllättävää, sillä usein sosiaalityöntekijät työskentelevätkin myös henkilökohtaisten arvojensa mukaisesti (Banks 2008, 30). Alimmaisesta pohdinnasta välittyy lisäksi sosiaalityöhön liittyvä *eettinen perustelu*. Kirsi Juhilan (2006, 159) mukaan eettinen perustelu viittaa jokaisen ihmisen yhtäläiseen arvoon ja oikeuteen saada tarvittaessa huolenpitoa riippumatta henkilön iästä, sukupuolesta, sosiaalisesta asemasta, tehdyistä ja tekemättömistä teoista ja niin edelleen. Edeltävissä pohdintoissa opiskelijat nostivat myös itsemääräämisoikeuden tärkeäksi arvolähtökohdaksi sosiaalityössä. Seuraavassa opiskelijat pohdiskelevatkin sitä, mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa sosiaalityössä.

”Asiakkaan itsemääräämisoikeus on mielestäni yksi keskeisimmistä arvoista sosiaalialan työkäytäntöjen takana. Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää omasta elämästään ja siitä mihin suuntaan hän haluaa elämänsä kehittää. Jokaisella ihmisellä on oltava oikeus omaan mielipiteeseensä, joiden varaan hän nojaa toimintaansa. Ihmisellä on oikeus omaan elämänsä ja siihen liittyviin päätöksiin, niin kauan, kun ne ovat lain puitteiden mukaisia.” SO10

”Sosiaalityön arvoihin kuuluu asiakkaiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Asiakkailla on yleisesti ottaen oikeus päättää itseään koskevista asioista. Toisaalta ajattelen, että heillä on myös pääsääntöisesti velvollisuus päättää omista asioistaan, jos heillä vain on kykyä ja ymmärrystä siihen. Joskus voi antaa toisen ratkaista jonkin asian puolestaan, mutta jatkuva päätösvastuun sysääminen toiselle ei ole oikein häntä itseään eikä toista ihmistä kohtaan. Toisin sanoen siis jokaisella tulisi olla sekä oikeus että velvollisuus elää itse omaa elämänsä.” SO17

Opiskelijat korostavat itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta sosiaalityön käytännöissä. Ensimmäisessä pohdinnassa itsemääräämisoikeuden periaate on sidottu oman mielipiteen ja lain puitteisiin. Toisessa pohdinnassa periaate on sidottu velvollisuuden ajatukseen. Pohdinnat sisältävät selkeästi periaatelähtöistä eettistä ajattelua, ja jälkimmäisestä sitaatista voi analysoida Kantin ajatuksiin perustuvaa velvollisuuseettistä ajattelutapaa (esim. Banks 2006, 43; Becket & Maynard 2006, 135).

6.1.2 Näkökulmana sosiaalityön arvot vuorovaikutuksessa

Tässä näkökulmassa opiskelijat pohtivat sitä, millaiset erilaiset tekijät voivat vaikuttaa arvojen mukaiseen toimintaan sosiaalityössä. Pohdinnoissa nousseet tekijät ovat jaoteltavissa ulkoisiin tekijöihin kuten erilaiset lait ja asetukset, sekä sisäisiin tekijöihin kuten omat näkemykset.

”Sosiaaliala on työnä erittäin voimakkaasti ihmisen henkilökohtaisiin arvoihin perustuva työtä. Oppikirjoista voitaisiin ehkä lukea mikä on väärin ja mikä oikein, mutta useasti käytännön työtä perustellaan myös sillä mitä kukin itse ajattelee ja kuinka itse tilanteissa toimii. Työssä on oltava itse valveutunut oikean ja väärän rajasta. Työssä tehdyt päätökset perustuvat aina lakeihin, mutta sosiaalityön tekemiseen vaikuttavat valtavasti myös yhteiskunnalliset arvot ja toimintaperiaatteet. Sosiaalityötä voisi arvojen näkökulmasta kuvata vähintäänkin haasteelliseksi, koska vaikuttavia tahoja on niin monta.” SO4

”Sosiaalityössä keskeisiä arvoja määritellään monesta suunnasta. Esimerkiksi perustuslaki, sosiaalihuollon erityislait, ihmisoikeussopimukset, kaupungin, tuotantoalueen, työpisteen ja työntekijöiden arvot ohjaavat työn toteuttamista. Monesta suunnasta tulevat arvot vaikuttavat myös siihen, että sosiaalityöntekijä kamppailee usein työssään arvostiriitojen keskellä.” SO11

Edeltävissä lainauksissa opiskelijat pohtivat sitä, kuinka monet eri tahot vaikuttavat siihen arvomaailmaan, jossa sosiaalityötä tehdään. Ensimmäisessä pohdinnassa on jälleen korostettu henkilökohtaisten arvojen merkitystä sosiaalialan työssä myös moraalisen päätöksenteon tasolla. Pohdinnoissa on hyvin kiteytettynä se, kuinka helposti sosiaalityöntekijä voi kokea arvopohdinnat työssään haasteelliseksi, koska niin monet tekijät ympärillä vaikuttavat tähän. Opiskelijat pohtivat toimintaympäristön asettamien haasteiden vaikutusta sosiaalityön arvojen mukaiseen toimintaan, ja pohdinnoissa viitataan yhteiskunnan asettamiin reunaehtoihin.

Mielenkiintoisesti opiskelijoiden pohdinnoista välittyy sama huomio kuin, jota Chris Becket ja Andrew Maynard (2005) ovat käsitelleet. Becket ja Maynard (2005, 22) ovat hahmottaneet sitä, kuinka erilaiset arvot ja erilaisten arvojen vuorovaikutussuhteet voivat aiheuttaa jännitteitä sosiaalityön kentälle. Nämä arvot ovat yhteiskunnalliset arvot, organisaation arvot, ammatilliset arvot ja henkilökohtaiset arvot. Laajemmasta näkökulmasta katsoen jännitteitä voivat aiheuttaa myös muut

kulttuuriset arvot, muiden organisaatioiden arvot, muiden ammattikuntien arvot ja muiden ihmisten henkilökohtaiset arvot. (Mt. 22-23.) Tähän liittyen Juhila (2006, 249) muistuttaa, että sosiaalityöntekijä ei ole ainoa sosiaalityön vuorovaikutustilan toimija, sillä asiakkaiden lisäksi läsnä ovat myös eri instituutioiden toimintapolitiikat ja monenlaiset kulttuuriset diskurssit. Asian tiedostaminen onkin tärkeää, sillä se auttaa työn ristiriitojen havaitsemiseen (mt. 249). Seuraavissa pohdinnoissa opiskelijat nostavat omien henkilökohtaisten tuntemusten vaikutukset sosiaalityön arvojen mukaiseen toimintaan.

”Arvo on käsitys tavoiteltavasta asiaintilasta. Itse haluaisin sitoutua sosiaalityön arvoihin, mutta käytännössä se ei ole niin helppoa kuin periaatteessa. Huomaan ottavani helposti organisaation kannan silloin, kun koen kuuluvani organisaatioon. Tämä on hyvä tunnistaa, koska organisaation kanta ei välttämättä aina edusta omaa näkemystäni.” SO6

”Omat arvoni ovat pitkälti samankaltaisia kuin sosiaalityön julkilausutut arvotkin. Ajattelen, että tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa ja edistää ja ihmisen tilannetta tulee katsoa kokonaisuutena, ihmistä ei saa leimata tai tuomita. Tämän ajatuksen toteuttaminen käytännössä on kuitenkin vaikeampaa ja yleisesti arvojen mukainen toiminta on käytännössä haastavaa, etenkin vaikeiden asiakkaiden kohdalla.” SO1

”On tärkeää, että sosiaalityöntekijä toimii tasapuolisesti, kuuntelee kaikkien näkökannat, eikä mene liikaa mukaan kenenkään puolelle vaan pysyy tarpeeksi neutraalina. Eri osapuolten tasa-arvoinen kohtelu on myös minulle henkilökohtaisesti tärkeä arvo, mutta olen huomannut, että se ei ole aina helppoa. Esimerkiksi olin kerran seuraamassa asiakastilannetta, jossa koin tempautuvani liiaksi mukaan isän kertomukseen ja näkemyksiin. Olisi ollut niin helppoa asettua isän puolelle ja äitiä sekä isäpuolta vastaan.” SO9

Opiskelijat korostavat ja tunnustavat sosiaalityön arvojen merkityksen sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. He pohtivat myös sitä, millaiset erilaiset asiat ja tilanteet heidän tapauksessaan voivat haastaa arvojen mukaista ajattelua ja toimintaa sosiaalityön kentällä. Opiskelijat tunnistavat tiettyjä asioita ja tuovat näitä pohdinnoissaan ilmi. Esimerkiksi alimmaisessa sitaatissa opiskelija pohtii, kuinka hänen pitämänsä tasa-arvoisen kohtelun periaate olisi voinut olla uhattuna, koska

asiakastilanteessa jonkun osapuolen näkemys vetosi häneen enemmän kuin jonkun toisen osapuolen. Eettisesti ristiriitaisia tilanteita käsitellään tutkimuksessa enemmän sivulta 59 alkaen.

6.1.3 Näkökulmana sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeys

Teeman viimeisessä näkökulmassa opiskelijat korostavat sosiaalityön arvoja ja eettisiä periaatteita tärkeinä arvolähtökohtina sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. Opiskelijat pohtivat sitä, millä tavoin sosiaalityön arvoilla ja eettisillä periaatteilla on ohjaava vaikutus ammatillisessa toiminnassa.

”Sosiaalityöntekijänä toimittaessa tärkeimpinä ohjenuorina toimivat sosiaalityön arvot ja eettiset koodit, ei henkilökohtaiset arvot. Täysin omien arvojen vietäväksi antautuminen voi johtaa esimerkiksi tiettyjen, samankaltaisia arvoja jakavien asiakkaiden suosimiseen, jolloin oikeudenmukainen kohtelu ei toteudu.” SO21

Sosiaalityössä henkilökohtaisten arvojen tiedostaminen on tärkeää. Kuten aiemmista pohdinnoista on tullut ilmi, on tärkeää, että henkilökohtaiset arvot sopivat yhteen sosiaalityön arvojen kanssa. Tiedossa on myös, että sosiaalityöntekijät työskentelevät usein omien arvojensa mukaisesti (Banks 2008). Opiskelija kuitenkin pohtii, että sosiaalityön arvoilla ja eettisillä ohjeilla tulisi olla ensisijainen rooli, eikä sosiaalityöntekijä voi tukeutua työssään pelkästään henkilökohtaisiin arvoihin. Esimerkiksi pelkästään henkilökohtaisten arvojen suosiminen sosiaalityössä saattaisi johtaa ammattieettisesti kyseenalaisiin tilanteisiin. Muun muassa Reamer (2006, 115) on käsitellyt laajemmin sitä, että sosiaalityöntekijän henkilökohtaiset arvot voivat olla jossain tietyissä tilanteissa ristiriidassa sosiaalityön ammatillisten arvojen kanssa.

”Oppikirjoista saa usein hyvin ideaalin kuvan sosiaalityössä mukana olevista arvoista, mutta käytännöt ja asenteet työpaikoilla eivät aina tue tätä kirjoista muodostuvaa kuvaa. Työntekijät tekevät työtä omilla persoonillaan ja arvopohdinnat eivät aina tule selkeästi työn lomassa esille. Luulen kuitenkin, että sosiaalityölle keskeisten eettisten periaatteiden läpikäymiseen käytetään sosiaalityön koulutuksessa enemmän aikaa ja voimavaroja kuin ennen, joten opiskelijoiden arvopohdinta ja kasvu eettiseen toimijuuteen lähtee käyntiin jo opiskeluaikana.” SO11

” Mielestäni, jos tekee työtä sydämellä, yhdistettynä terveeseen järkeen ja perustelee sen sosiaalialan eettisillä periaatteilla sekä laeilla ei voida olla kovinkaan hakoteillä. Vastuu

on suuri, se ei tule muuttumaan. On hyvä, että koulutuksessa pohditaan paljon alan eettisiä ongelmia ja ne nousevat esiin useammalla kurssilla. Tämänkaltaista pohdiskelua voisi nostaa myös työpaikkojen työnohjauskeskusteluihin, jotta asiat eivät unohdu vuosien saatossa vaan pysyvät mielissä. Jos työstä tulisi itsestään selvää suorittamista, kokisin epäonnistuneeni.” SO4

Molemmat opiskelijat pitävät sosiaalityön arvoja ja eettisiä periaatteita tärkeinä perusteina sosiaalityöntekijän ammatissa. Opiskelijat pitävät tärkeänä myös sitä, että sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa käsitellään sosiaalityön arvoja ja etiikkaa. Tästä on oletettavasti hyötyä sosiaalityöntekijän ammatissa tulevaisuudessa. Ylemmässä sitaatissa opiskelija pohtii sitä, että sosiaalityön arvojen mukainen työskentelyote saattaa aika ajoin olla myös haastettuna erilaisilla työpaikoilla. Toisessa sitaatissa opiskelija pohtii kuinka sosiaalityön sydämellä tekeminen, terve järki, eri lait ja sosiaalialan eettiset periaatteet mahdollistavat hyvän lopputuloksen sosiaalityön tekemisessä. Tulkitsen sydämellä tekemisen työlleen omistautumiseksi. Sitaatista on tulkittavissa hyve-eettiseen ajatteluun liittyvä käytännön päättelyn orientaatio sosiaalityön tekemisessä (esim. Pullen-Sansfacon&Cowden 2013, 126). Mielestäni sitaatissa on esitetty tärkeitä lähtökohtia sosiaalityöntekijän työstä ja lisäksi opiskelija korostaa reflektoinnin tärkeyttä sosiaalityössä.

6.1.4 Yhteenveto

Opiskelijat korostivat arvopohdinnoissaan sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeää merkitystä sosiaalityössä ja osana sosiaalityön ammatillista toimintaa. Opiskelijat huomioivat myös omien henkilökohtaisten arvojen vaikutuksen osana sosiaalityön harjoittamista. Sosiaalityön opiskelijat toivat useissa pohdinnoissa ilmi, että omat henkilökohtaiset arvot olivat yhteensopivia sosiaalityön ammatillisten arvojen kanssa. Tämä lienee hyvin loogista, sillä sosiaalityön peruslähtökohdissa korostuu sosiaalityön oma arvopohja, joka tulee ilmi viimeistään opintojen alussa. Sosiaalityö nojautuu ammattina vahvasti sen omille arvoihanteille ja kyseinen arvopohja muovaa sosiaalityön tehtävää ja painopisteitä (Reamer 2006, 3). On siten oletettavaa, että sosiaalityöntekijän opiskelijan henkilökohtaiset arvot ovat usein yhteensopivia sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden kanssa.

Opiskelijat korostivat ihmisoikeuksien ja ihmisarvon näkökulmaa, kun kyseessä oli sosiaalityön arvojen peruslähtökohdat. Ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioituksen lisäksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteet ovat sosiaalityön arvolähtökohtia (Banks 2008, 30-31), mutta

opiskelijoiden yhteiskunnallinen pohdinta jäi vähäisemmäksi verrattuna yksilökohtaiseen pohdintaan. Yhteiskunnallinen näkökulma ilmeni, kun opiskelijat pohtivat, millaisten eri tekijöiden kanssa, kuten yhteiskunnalliset arvot ja lait, sosiaalityön arvot ovat vuorovaikutuksessa. Lakien merkittävyyteen sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa viitattiin eri pohdinnoissa. Opiskelijat toivat pohdinnoissaan ilmi, että sosiaalityön arvot ovat käytännössä vuorovaikutuksessa ulkoisten tekijöiden (mm erilaiset lait ja asetukset) ja sisäisten tekijöiden (henkilökohtaiset näkemykset ja tunteet) kanssa. Lisäksi opiskelijoiden pohdinnoista voi tulkita, että he korostavat itsemääräämisoikeuden, tasa-arvon, osallisuuden, oikeudenmukaisuuden, asiakaslähtöisyyden periaatteiden tärkeyttä sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. Opiskelijoiden yleisissä arvopohdinnoissa korostui periaatelähtöinen eettinen ajattelu. Pohdinnoista välittyi selkeästi, että ne olivat opiskelijoiden omaan ajatteluun perustuvia.

6.2 Sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä

Toisessa teemassa käsittelen sitä, millaisia opiskelijoiden arvo- ja etiikkapohdintoja aineistosta on löydettävissä suhteessa erilaisiin sosiaalityön toimintaympäristöihin. Tässä teemassa opiskelijoiden pohdinnoissa korostuu siten myös se, missä sosiaalityön työalueella opiskelijat olivat käytännön opetuksensa tehneet. Käsittelen teeman kuuden näkökulman kautta. Tässä teemassa on enemmän näkökulmia kuin kahdessa muussa teemassa, joten tällä tavoin teema on moniulotteisempi kuin toiset teemat.

6.2.1 Näkökulmana lapsen etu

Ne opiskelijat, jotka olivat olleet käytännön opetuksessa joko lastensuojelussa tai tutustuen lastenvalvojan työhön, pohtivat teksteissään lapsen etua erityisesti sosiaalityön arvojen ja etiikan kautta. Lapsen etu nousi myös tämän teeman vahvimpana yksittäisenä näkökulmana esiin. Käytännön tasolla lapsen edun käsite on laaja. Lastensuojelun käsikirjassa (2017) lapsen etu määritellään koko lapsiväestöä koskeväksi arvopäämääräksi, yksittäistä lasta koskeväksi työskentelyn lähtökohdaksi ja lapsilainsäädännön (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, lastensuojelulaki) läpäiseväksi periaatteeksi. Myös Tarja Pösö (2012, 79) tarkastelee tekstissään lapsen edun käsitettä. Käsitteen voi tiivistää eri lähteiden perusteella siten, että lapsen etuna korostetaan lapsen tarpeiden toteutumista tai lapsen suhteiden ja identiteetin kehittymisen ensisijaisuutta (mt. 79).

”Käytännön jakso kaupungin X lastensuojelussa herätti erityisen mielenkiinnon lapsen edun näkökulmaan. Käsittääkseni lapsen edun näkökulma ei ole yksiselitteinen tai

helppo, vaan siihen sisältyy paljon merkityksiä ja tulkinnanvaraisuutta sekä juridiikkaakin. Se on käsitteenä myös hankala ja epämääräinen. Mitä lapsen etu tarkoittaa kehittämissyössä, suunnittelussa, päätöksenteossa tai palvelujen toimeenpanovaiheessa? Miten vanhempia tuetaan lapsen kasvatustyössä, jossa arvioidaan myös lapsen edun näkökulmaa?” SO7

”Lapsen etu on lastensuojelussa luonnollisesti tärkeä arvo ja ohjenuora, tosin ko. käsite tuntuu välillä aika abstraktilta ja monitulkintaiselta.” SO9

”Lastensuojelun lähtökohta, ja keskeisin arvo on lapsen etu. Lastensuojelun tehtävä on valvoa tämän edun toteutumista. Lapsen etu on käsitteenä varsin laaja ja epämääräinenkin, eikä sitä ole helppo yksiselitteisesti tulkita, vaan se on ennen kaikkea tulkinnanvarainen.” SO14

Hanna Heinosen (2016, 243) mukaan lastensuojelun toteutumista ohjaa erityisesti lapsen edun periaate. Lapsen edulla perustellaan päätöksiä, suunnitelmia ja eri ratkaisuja. Käsitteen vaikeus ja moniselitteisyys aiheuttavat hämmennystä sekä asiakkaisissa että viranomaisissa. (Mt. 243.) Myös opiskelijat tunnistavat käsitteen vaikeuden, mutta pohdinnoista välittyy se, että opiskelijat pitävät lapsen etua perustavanlaisena *arvolähtökohtana ja tavoiteltavana päämääränä* lastensuojelun kontekstissa. Pohdinnoista ilmenee se, että kyseisen käsitteen konkretisoiminen on haastavaa. Millä tavoin lapsen etu ilmenee esimerkiksi lastensuojelun suunnittelussa verrattuna asiaa palvelujen toimeenpanovaiheeseen? Käsitteen tulkinnanvaraisuuden vuoksi, lapsen edun sisällöllinen määritelmä on opiskelijoiden mielestä joustava ja kontekstisidonnainen. Lapsen etu tuli ilmi myös niiden opiskelijoiden pohdinnoissa ilmi, jotka tekivät käytännön opetuksensa tutustuen lastenvalvojan työhön.

”Lastenvalvojan työhön sisältyy paljon tilanteita, joissa joutuu miettimään eettisiä toimintaperusteita. Elatusavun määräytymisen laskemiseen on tarjolla ohjeistuksia ja laskureita, mutta käytännössä lastenvalvojalla on kuitenkin harkintavaltaa arvioida tilannetta kokonaisvaltaisesti. Elatusapu ei määräydy kaavamaisesti, vaan neuvotteluosapuolten tilanteet vaikuttavat sopimukseen. Tärkeintä työssä on kuitenkin turvata lapsen etu.” SO12

”Lastenvalvojana voikin vedota lapsen etuun arvona, jotta vanhemmat pystyisivät ajattelemaan asioita enemmän lapsen kannalta ja näin heidän olisi myös helpompi asioista sopia. Kaikissa sopimusasioissa on kuitenkin kyse lapsen oikeuksista muun muassa taata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, tavata molempia vanhempiaan ja saada riittävä elatus.” SO13

”Kuten on aiemmin todettu, lastenvalvojan työhön kuuluu auttaa vanhempia pääsemään sopimukseen esimerkiksi huollon, asumisen, tapaamisten ja elatusten suhteen, ja näissä asioissa keskeisenä johtavana periaatteena on lapsen etu.” SO20

Edeltävissä pohdinnoista lapsen etu on tulkittavissa siten, että lastenvalvojalla tehtävien erilaisten sopimusten päämääränä on toteuttaa lapsen etua käytännössä. Näin käsite myös konkretisoituu. Lastenvalvojan työssä on tavoitteena saada tehtyä sopimuksia, jotka toteuttavat lapsen etua mahdollisimman hyvin myös arvolähtökohdat huomioiden. Seuraavissa sitaateissa opiskelijat pohtivat lapsen edun toteutumista lastensuojelun kontekstissa, jossa käsite ei konkretisoidu yhtä selkeästi kuin lastenvalvojalla.

”Lastensuojelussa eettiset asiat ovat läsnä koko ajan ja työntekijä joutuu koko ajan refleктоimaan omaa toimintaansa erilaisissa tilanteissa ja sitä, että ovatko suunnitellut toimenpiteet asiakkaan ja perheen edun mukaisia. Erityisen ongelmalliseksi työskentelyn tekee, että usein asiakastapauksissa on monta eri näkökulmaa, jotka tulisi ottaa huomioon, mutta samalla pitää kirkkaana se, että erityisesti olisi toimittava lapsen edun mukaisesti. Lapsen edun muistaminen voi olla erityisen hankalaa, jos vanhemmat kipuilevat kovasti, jolloin huomio kohdistuu enemmän vanhempiin kuin lapsiin.” SO18

”Onkin eettisesti erittäin haastavaa ja raastavaa erottaa vanhemmassaan tiukasti roikkuva ja voimakkaasti itkevä lapsi. Juuri siinä tilanteessa toiminta poliisilta saatavan virka-avun kanssa voi vaikuttaa kaikkea muuta kuin lapsen edun mukaiselta. Lapsen edun mukaista on kuitenkin nähdä sekä nykyhetkeä pidemmälle, että laajempi kokonaiskuva asiasta. Lastensuojelussa tehtävät päätökset eivät ole aina helppoja, mutta niiden takana täytyy voida seisoa. Siitä syntyy eettisen tarkastelun kestävä lastensuojelu ja se varmasti myös osaltaan auttaa sekä kestämiään että hyväksymään lastensuojelun työssä ilmenevät eettiset haasteet ja ristiriidat.” SO14

Pösö (2012, 81) kyseenalaistaa lapsen edun käsitteen erottelukykyisyyttä käsitteen laajuuden vuoksi. Käsitettä on kritisoitu silloin, kun sitä sovelletaan yksilökohtaisissa lastensuojelun ratkaisuissa. Käsite sopii ennemminkin katseen ohjaajaksi ja moraaliseksi, toimintaa ohjaavaksi käsitteeksi. (Mt. 81, 94.) Edeltävissä pohdinnoissa lapsen edun käsitettä on nähdäkseni juuri käytetty moraalisenä sekä toimintaa ohjaavana käsitteenä. Opiskelijat korostavat pohdinnoissaan, kuinka eettisesti haastava toimintaympäristö lastensuojelu on, ja kuinka tärkeää ja välttämätöntä ammattieettisesti kestävä toiminta on. Opiskelijat problematisoivat käsitteen kautta myös ongelmatilanteita lastensuojelussa. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät joutuvat varmasti tekemään haastavia päätöksiä lastensuojelussa, jotka eivät aina ole asiakasperheen jäsenten toiveiden mukaisia. Tällöin on ensisijaisen tärkeää, että sosiaalityöntekijän toiminta on ammattieettisesti kestävä.

Lapsen etua koskevista pohdinnoista on tulkittavissa, että lapsen edun mukainen toiminta lastenvalvojalla ja lastensuojelussa on kaiken läpäisevä työorientaatio, joka pyritään saavuttamaan lopputuloksena erilaisissa asiakastilanteissa. Pohdinnoista on siten tulkittavissa seurauseettistä ajattelua. Pohdinnoista välittyy myös sosiaalityön eettisen toimintaperiaatteen kunnioittaminen koskien asiakkaan oikeutta, tässä erityisesti lapsen, tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti.

6.2.2 Näkökulmana hoiva ja huolenpito

Seuraavassa näkökulmassa painottuvat hoivan ja huolenpidon arvolähtökohdat suhteessa vanhussosiaalityöhön ja terveysosiaalityöhön. Ensimmäisessä sitaatissa opiskelija pohtii gerontologisen sosiaalityön arvolähtökohtia.

”Vanhustyön sosiaalityöntekijän näkökulmasta eettisyys näkyy niin, että työ perustuu vanhuksen kunnioittamiseen sekä vastavuoroisuuteen. Sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää ihmistä ajansaatossa muovautuneena kokonaisuutena ja arvostaa vanhuksen pitkää elämäkokemusta. Vanhuksen tunteita ja asenteita pitää ymmärtää ja ottaa vastaan, sekä käsitellä niitä rakentavalla ja häntä auttavalla tavalla. Sosiaalityöntekijän tulee antaa vanhukselle ja tarvittaessa hänen omaisille ymmärrettävää tietoa palveluista ja hoidoista. Lisäksi on muistettava ottaa huomioon asiakkaan yksilölliset tarpeet suunniteltaessa palvelu- tai hoitosuunnitelmaa. Päätökset tulee tehdä viipymättä ja olla perusteltuja, sekä vanhusta tulee kuulla päätöksenteossa ja ohjata muutoksen haussa, jos päätös on asiakkaan kannalta kielteinen ” SO2

Lainauksesta on tulkittavissa, että opiskelija korostaa gerontologisen sosiaalityön eettisinä toimintaperiaatteina asiakkaan osallistumisoikeutta ja oikeutta kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen. Pohdinnasta on tulkittavissa myös itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen tärkeys vanhuussosiaalityössä. Pohdinnassa korostuu huolenpitolähtöinen eettinen ajattelu, joka painottaa ammattieettisessä mielessä asiakassuhdetta, ja jossa työntekijä pyrkii ymmärtämään asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. (esim. Juujärvi ym. 2007, 220.) Huolenpidon etiikan voi tulkita soveltuvan hyvin vanhuussosiaalityön eettiseksi kehykseksi, koska se painottaa asiakassuhteen kokonaisvaltaisuutta ja huomioi asiakkaan haavoittuvan aseman. Vanhuussosiaalityön asiakassuhteen kokonaisvaltaisuus suhteessa erilaisiin yhteistyöverkostoihin käy hyvin ilmi seuraavasta sitaatista.

”Listattuja arvoja ovat myös perhekeskeisyys ja yhteistyö, jotka näkyvät konkreettisesti osastoilla tehtävissä hoitoneuvotteluissa ja kuntoraporteissa. Myös ohjaajani mainitsivat yhteistyön tärkeäksi työtä määrittäväksi arvoksi. Hoitoneuvottelussa omaisten ja sosiaalityöntekijän lisäksi ovat mukana lähes kaikki hoitotyössä olevat tahot ja ammattiryhmät ja jokainen tuo tilanteeseen oman näkemyksensä potilaan hoidosta ja jatkosta. Omaisten ja potilaan oma mielipide kuullaan useaan kertaan. .... Hoitoneuvottelut edistävät mielestäni perhekeskeisyyden ja yhteistyön toteutumista erinomaisesti. ... Vanhuussosiaalityölle tyypillinen piirre on, että mahdollisten omaisten kanssa tehdään hyvin paljon yhteistyötä. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että jos asiakas tai omainen ei halua olla toistensa kanssa tekemisissä, myös tätä on kunnioitettava.” SO11

Opiskelija pohtii, millä tavoin vanhuussosiaalityön arvot ilmenevät vanhuussosiaalityön työmuodoissa kuten hoitoneuvotteluissa. Opiskelija nostaa vanhuussosiaalityön erityisiksi arvolähtökohdiksi hyvin toimivan yhteistyön ja vuorovaikutteisuuden asiakasverkostoissa. Lisäksi asiakkaan oman näkökulman huomioimista on tärkeää korostaa, kun toimitaan erilaisissa yhteistyöverkostoissa. Seuraavassa opiskelija pohtii terveyssosiaalityön arvolähtökohtia.

”Sairaalan sosiaalityöntekijät eivät tee päätöksiä, vaan ohjaavat potilaita oikeiden tukimuotojen parin. .... Terveysosiaalityössä sosiaalityöntekijä vaikuttaakin todella olevan sosiaalityön arvojen mukaisesti rinnalla kulkija. .... Monesti sanotaan, että sosiaalityö on sekä keppiä että porkkanaa. Sairaalassa tehtävässä sosiaalityössä pääpaino on kuitenkin tukemisessa. Sairaalan sosiaalityöntekijät eivät tee päätöksiä, joten kepillä on harvemmin tarvetta. Tietyllä tavalla voikin sanoa, että terveyssosiaalityö

neurologisella on sitä sosiaalityön ydintä, suuria arvostiritoja täällä ei näy. Eettisesti ajateltuna yhteiskunta, työntekijät, potilaat ja heidän omaisensa jakavat yhteisen käsityksen siitä, että vaikeasti sairas tarvitsee apua.” SO22

Opiskelija pohtii sitä, että terveyssosiaalityö sairaalan neurologisella osastolla on sosiaalityön toimintaympäristönä sellainen, jossa on helppo toteuttaa eettisesti kestävä sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijä saa käyttää asiakastyössä työmuotonaan tukea ja kontrolli on vain pienessä osassa. Opiskelijan sitaatista on tulkittavissa, että koska sairaalan sosiaalityöntekijän ei tarvitse tehdä päätöksiä, niin tässä mielessä sosiaalityöntekijä ei joudu eettisesti haastaviin tilanteisiin. Pohdinnasta on tulkittavissa huolenpitävää eettistä ajattelutapaa, jossa painottuu toisen ihmisen tarpeisiin vastaaminen ja hyvinvoinnista huolehtiminen (esim. Juujärvi ym. 2007, 248).

6.2.3 Näkökulmana yksityisyys ja luottamus

Tässä näkökulmassa nousee esiin yksityisyyden ja luottamuksen tärkeys suhteessa lapsiperheiden palveluihin (tässä perheneuvola ja lastensuojelu). Seuraavaksi opiskelija pohtii perheneuvolan käytäntöjä yksityisyyden kunnioittamisen näkökulmasta.

”Asiakkaan oikeus yksityisyyteen on perheneuvolatyössä paljon korostettu ammattieettinen seikka, johon kiinnitetään paljon huomiota. Itse olin alkuun jopa hämmästynyt siitä, kuinka paljon yksityisyyttä korostetaan. Koen sen pelkästään hyvänä asiana. Yksityisyyden korostaminen näkyy erityisen hyvin kirjauskäytännöissä. .... Näitä kirjauskäytänteitä olen päässyt työssäoppimisen jaksollani harjoittelemaan ja olen kokenut sen erittäin positiivisena asiana. Koen, että kirjauskäytäntöjen tarkat säännöt on vahvistanut omaa ammattieettistä tietoisuuttani siitä, mitä seikkoja sosiaalityöntekijän on hyvä pitää mielessään kirjauksia tehdessään.” SO10

Opiskelija pohtii sosiaalityön eettisenä periaatteena asiakkaan oikeutta yksityisyyteen. Kyseisen periaatteen kunnioittaminen ilmenee erityisesti kirjauskäytännöissä perheneuvolatyössä. Opiskelijan koko kirjoituksesta käy ilmi, että esimerkiksi avioeroperheiden kirjauksissa pitää olla tarkka, koska lapsen molemmilla vanhemmilla on oikeus saada lasta koskevat tekstit itselleen. Tällöin entiset puoliset eivät saisi nähdä toistensa tietoja. Opiskelija oivaltaa oman ammattietiikkansa kehittyneen pohtiessaan kokonaisvaltaisemmin kirjauskäytäntöjen sääntöjen taustaa. Pohdinnassa on havaittavissa periaatelähtöistä eettistä ajattelutapaa. Asiakkaan oikeus yksityisyyteen konkretisoi

myös asiakassuhteen luottamusta. Eräs lastensuojelussa käytännön opetuksensa tehnyt opiskelija huomioi yksityisyyden kunnioittamisen käytännön opetuspaikallaan seuraavalla tavalla.

”Asiakkaan yksityisyyden varjeleminen on tärkeä osa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. On eettisesti oikein, että asiakkaalle annetaan mahdollisuus päättää, saako esimerkiksi harjoittelija olla mukana hänen asioitaan koskevassa neuvottelussa. Kunnassa X ohjaajani tai minä kysyimme aina uudelta asiakkaalta, että sopiiko minun olla mukana” SO17

Sitaatista käy ilmi, että sosiaalityössä asiakkaan yksityisyyden kunnioittaminen voi ilmetä kuvatusti eli asiakas saa päättää, saako opiskelija olla asiakastapaamisessa mukana. Ylipäänsä asiakkaan oikeutta yksityisyyteen suojelle suomalaisessa kontekstissa myös erilaiset lait kuten henkilötietolaki (Henkilötietolaki 1999/523) ja asiakaslaki (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812). Pohdinnoista on tulkittavissa myös hyve-eettistä ajattelutapaa suhteessa yksityisyyden kunnioittamiseen, sillä luottamuksellisuus kuuluu sosiaalityön harjoittamisen tavoiteltaviin hyveisiin (esim. Banks & Gallagher 2009, 70).

6.2.4 Näkökulmana oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus

Tässä näkökulmassa korostuvat oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteet liittyen vammaissosiaalityön ammatilliseen toimintaympäristöön. Ensimmäisessä lainauksessa opiskelija pohtii sosiaalityön arvolähtökohtana yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja kontekstoi sitä vammaistyöhön.

”Sosiaalialan työ arvopohjaiselta ja eettiseltä kannalta perustuu siihen, että ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi työntekijät asettuvat erilaisten marginaaliryhmien puolestapuhujiksi yhteiskunnallisella tasolla. Tällaisia ryhmiä ovat muun muassa juuri kehitysvammaiset ja vammaiset.” SO15

Pohdintaan sisältyy yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien eettisten periaatteiden kunnioittamista, kuten negatiivisen syrjinnän estämistä, erilaisuuden tunnustamista, voimavarojen jakamista tasapuolisesti sekä epäoikeudenmukaisen politiikan ja toimintatapojen vastustamista. (Ks. Talentia 2013.) Opiskelija pohtii sitä, että sosiaalialan yhteiskunnalliset arvolähtökohdat sopivat vammaistyöhön. Opiskelijan pohdinnassa painottuvat periaatelähtöisyys ja yhteiskunnallinen

konteksti. Seuraavissa näkemyksissä opiskelijat pohtivat vammaispalveluiden eettisiä toimintaperusteita suhteessa vammaispalvelulakiin.

”Vammaispalvelussa työntekijällä itsellään on suuri vastuu vammaispalvelulain soveltamisesta. Laki on monin paikoin melko epämääräinen. Vaikeus tulee siinä, että kaikkia on kohdeltava yhdenvertaisesti ja asiakkaiden tilanteet ovat hyvin vaihtelevia ja monisyisiä. Työssä joutuu siis jatkuvasti tekemään eettisiä valintoja. Jatkuvasti joutuu pohtimaan, kuka on vaikeavammainen ja mitä kussakin tilanteessa tarkoittavat tarpeellinen, kohtuullinen ja välttämätön. Myös taloudellinen näkökulma pitää huomioida, mutta se ei koskaan aja subjektiivisten oikeuksien edelle.” SO6

”Tärkeä oivallus itselleni oli siis se, että vaikka minulla itselläni olisi miten kova halu auttaa ihmisiä, niin sosiaalityöntekijän työssä on kuitenkin muistettava se ammatillisuus. Eli tässä tapauksessa vammaispalvelulain soveltaminen on oltava yhdenmukaista. On olemassa tietyt linjaukset, ja niiden puitteissa toimitaan. Kaikkia palveluita ei voida kaikille myöntää, vaikka se tosiasia itsestäni tuntuukin pahalta. Höveliys vaarantaisi asiakkaiden yhdenvertaisuuden, mikä taas olisi eettisesti väärin.” SO19

Opiskelijat tuovat ilmi, kuinka haastavaa vammaispalvelulain soveltaminen eettisessä mielessä voi olla. Tehdessään päätöksiä, sosiaalityöntekijä joutuu tilannekohtaisella tasolla arvioimaan ja arvottamaan sitä, kuka on oikeutettu palveluihin. Näin vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä ”taiteilee” sekä yhdenvertaisten että yksilöllisten näkökulmien välillä. Ylipäänsä edeltävistä sitaateista on tulkittavissa erityisesti oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien tärkeys suhteessa vammaistyön kontekstiin.

6.2.5 Näkökulmana tapauskohtaisuus ja tilannesidonnaisuus

Tässä näkökulmassa opiskelijoiden pohdinnoista käy ilmi millaisissa sosiaalityön asiakastilanteissa sosiaalityöntekijät tarvitsevat tapauskohtaista ja tilannesidonnaista eettistä pohdintaa. Seuraavassa sitaatissa eräs opiskelija pohtii toimeentulotukeen liittyvää päätöksentekoa aikuissosiaalityön kontekstissa.

”Aikuissosiaalityössä eettinen harkinta näkyy siis erityisesti täydentävää sekä ehkäisevää toimeentulotukipäätöstä tehtäessä. Tämä vaatii erityistä harkintaa ja sen tulee olla

kaikkien asiakkaiden kannalta oikeudenmukaista. Harkinta edellyttää siis aina eettisyyttä. Vaikka tavoitteena onkin oikeudenmukaisuus, on silti hyvä muistaa, että asiakkaiden tilanteet ovat aina erilaisia ja yksilökohtaisia, mistä johtuen päätöksetkin ovat toisistaan poikkeavia. Tämä tarkoittaa siis sitä, että jos henkilölle a myönnetään täydentävää toimeentulotukea, mutta henkilölle b ei, on sosiaalityöntekijä voinut toimia silti oikeudenmukaisesti, sillä hakijoiden yksilökohtaiset tilanteet ja lähtökohdat ovat olleet erilaiset. ” SO21

Opiskelija pohtii sitä, millä tavoin eettinen harkinta ilmenee aikuissosiaalityössä. Opiskelijan mukaan sosiaalityöntekijä käyttää eettistä harkintaa erityisesti tehdessään täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen päätöksiä, joiden pitäisi olla kaikkien asiakkaiden kannalta oikeudenmukaisia, mutta vastata myös asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen. Opiskelija miettii sitä, että sosiaalityöntekijä joutuu punnitsemaan kyseissä tilanteissa *tapauskohtaisesti* oikeudenmukaisuuden ja yksilökohtaisuuden näkökulmia. Opiskelijan pohdinnassa tulee hyvin ilmi se, että eettinen harkinta kuuluu sosiaalityöntekijöiden perustyöhön myös ilman, että tilanteessa olisi erityistä eettistä ristiriitatilannetta. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea koskevat lait määrittelevät päätösten reunaehdot, mutta kuten pohdinnastakin käy ilmi, sosiaalityöntekijät joutuvat arvioimaan päätösten perusteita usein tilannekohtaisesti. Tällöin tarvitaan myös tilannesidonnaista eettistä harkintaa. Tähän liittyen esimerkiksi Niemelä (2016, 108) muistuttaa, että sosiaalityössä on erityisen tärkeää huomioida asiakastyön tapauksellisuus ja asiakkaan tai perheen ainutkertaisuus. Seuraavasta sitaatista ilmenee yksi esimerkki siitä, millaisessa tilanteessa lastenvalvoja tarvitsee tilannesidonnaista eettistä harkintaa.

” Lastenvalvojat joutuvat siis tekemään työssään moraalista punnintaa. Huhtikuun alussa voimaantulleen sosiaalihuoltolain myötä lastenvalvojien tehtävänkuva laajeni, ja heidän vastuulleen tuli myös valvottujen tapaamisten järjestäminen. Valvottuihin tapaamisiin liittyy väistämättä pohdintaa hyvästä vanhemmuudesta, ja esimerkiksi siitä, missä tilanteessa päihteitä käyttävä vanhempi voi tavata lastaan. ” SO20

Opiskelijan mukaan lastenvalvojan työhön kuuluu moraalista punnintaa, joka ilmenee esimerkiksi hyvän vanhemmuuden arviointina. Lastenvalvoja joutuu siten tilannekohtaisella tasolla arvioimaan ja arvottamaan sitä, missä tilanteessa valvottuja tapaamisia voidaan järjestää lapsen ja vanhemman välille. Näkökulman pohdinnat tuovatkin esille sen, että sosiaalityöntekijät käyttävät ja tarvitsevat tapauskohtaista ja tilannesidonnaista eettistä harkintaa sosiaalityön erilaisissa toimintaympäristöissä.

Se, mikä on kulloinkin tapaus ja tilanne, on nähdäkseni osaltaan riippuvainen siitä, millä sosiaalityön työalueella työskennellään.

6.2.6 Näkökulmana ammattieettisesti kestävä työote

Teeman viimeisessä näkökulmassa opiskelijat käsittelevät sitä, kuinka tärkeä rooli ammattieettisesti kestävällä työotteella on sosiaalityöntekijän ammatissa. Sinänsä ammattieettisesti kestävä työote ei liittynyt opiskelijoiden pohdinnoissa mihinkään tiettyyn sosiaalityön toimintaympäristöön, vaan opiskelijat pohtivat ammattieettisesti kestävän työotteen tärkeyttä monissa kirjoituksissa. Seuraavassa opiskelijan pohdinnat sijoittuvat kuitenkin lähtökohdiltaan hieman harvinaisempaan sosiaalityön toimintaympäristöön, vankilaan.

”Kun ihminen saapuu vankilaan suorittamaan oikeuden määräämää vapausrangaistusta, hän menettää konkreettisesti ja kokonaisvaltaisesti sekä vapautensa että itsemääräämisoikeutensa, ja lisäksi hänen osallisuutensa omiin asioihinsa vähenee huomattavasti ..... Vankeus ja elämä siviilissä värittyvät ongelmilla, joita sosiaalityöllä pyritään selvittämään ja ratkaisemaan. Vanki on haavoittuvainen, alisteisessa asemassa ja täysin vankilan henkilökunnan varassa, joten eettisyys on tärkeä osa työtä. Käytännön opetuksen aikana vankilassa pohdin päivittäin, useissa tilanteissa erilaisten arvojen kohtaamista ja eettisyyttä, ihmisarvoa, ihmisoikeuksia, kunnioitusta, sensitiivistä työtapaa, asiakaslähtöisyyttä, osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta, eri- ja tasa-arvoisuuden kysymyksiä.” SO16

”Toivon itse tekeväni vankilassa asioita, jotka edesauttaisivat kunnioitusta, asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan osallisuutta, ihmisoikeuksia ja ihmisarvoa.” SO16

Riitta Granfelt (2011, 215) on tarkastellut sitä, miten sosiaalityön arvot ja eettiset lähtökohdat voivat ylipäänsä toteutua vankilassa, joka on rakennettu rankaisemista ja säilyttämistä varten. Granfelt (mt. 219, 229) kuvaa vankilan sosiaalityötä peruslähtökohdiltaan ristiriitaisena marginaaliryhmiin kohdistuvana aikuissosiaalityönä, mutta eettisen ajattelun kehittämisen mielessä vankila voi tarjota työntekijälle esimerkiksi näkökulman osattomuuteen ja eriarvoisuuteen sekä kyvyn suhtautua kriittisemmin omiin ihmiskäsitystä moralisoiviin yksinkertaistuksiin. Opiskelijan pohdinnasta käykin ilmi se, että vankila on sosiaalityön etiikan kannalta erityinen sosiaalityön toimintaympäristö. Esimerkiksi sosiaalityön eettisenä periaatteena kunnioitettu asiakkaan itsemääräämisoikeus kohtaa

tässä tapauksessa vankilaympäristön asettamat rajat. Opiskelija pohtii sitä, että joka tapauksessa eettisyys on tärkeä osa vankilassa tapahtuvaa työtä vankien heikon aseman vuoksi. Opiskelijan koko kirjoituksesta käy ilmi, että auttamistyön tekeminen on haasteellista vankilaympäristössä, mutta sosiaalityön tulisi olla sosiaalityötä myös vankilassa.

”Vapauden menettäminen on todella kova pala ja vangit todella kärsivät siitä vankilassaolon aikana, joten eettistä työskentelytapaa, inhimillisyyttä ja ihmisarvoja kunnioittavia käytäntöjä soisi vankilassa näkyvän enemmän.” SO16

Opiskelija toivoo, että vankilaympäristössä kiinnitettäisiin enemmän huomioita eettisesti kestävästä työskentelyotteeseen. Opiskelijan lainauksesta on tulkittavissa hyve-eettistä ajattelua siten, että opiskelijan tavoitteena on ymmärtää vankien eli sosiaalityön asiakkaiden näkökulmaa (esim. Akhtar 2013, 25). Koko teeman viimeisessä sitaatissa toinen opiskelija pohtii sosiaalityön ammattieettisiä lähtökohtia yleisellä tasolla.

”On kuitenkin varmasti niin, että kaikki ammattieettisyyteen liittyvät asiat ovat sellaisia, että ne avautuvat työvuosien aikana paremmin ja selkeämmin ja saavat erilaisia vivahteita. Jossakin muussa työympäristössä nousee keskeisiksi ammattieettisiksi ohjeistuksiksi eri asiat kuin perheneuvolassa. Se lienee hyväkin asia, sillä mikäli työkulttuurissa nousee keskeiseksi sellaiset ammattieettiset seikat, joiden korostaminen tuntuu itselle vieraammalta, niin on mahdollista pohtia, olisiko jollakin toisella sosiaalityön kentällä tilanne toisenlainen. Omille arvoilleen tulee olla uskollinen, tietysti ammattieettisiä ohjeita kunnioittaen ja noudattaen.” SO10

Opiskelija uskoo henkilökohtaisen ammattietiikkansa kehittyvän tulevien työvuosien aikana, mutta painottaa sekä omien että sosiaalityön ammatillisten arvojen tärkeyttä sosiaalityöntekijän työssä. Lisäksi opiskelija olettaa, että erilaisissa sosiaalityön toimintaympäristöissä tietyt ammattieettiset toimintatavat ja näkökulmat painottuvat enemmän kuin toisissa.

6.2.7 Yhteenveto

Viitataan vielä käsiteltävän teeman viimeiseen pohdintaan, jossa opiskelija arvioi sosiaalityön toimintaympäristöllä olevan vaikutusta siihen, millaiset ammattieettiset asiat nousevat käytännön työssä esiin. Itse asiassa kyseinen pohdinta on koko teeman kannalta olennainen. Tähän liittyen on

muistettava sekä tutkimusaineistoni että analyysini rajallisuus. Opiskelijoiden kirjoituksia ei ole esimerkiksi mielenterveystyöstä tai maahanmuuttajatyöstä. Tästä huolimatta voin sanoa teemasta jotain kokoavaa teeman pohdintojen perusteella. Arvioin, että *erilaisissa sosiaalityön toimintaympäristöissä erilaiset ammattieettiset asiat korostuvat ja mietityttävät enemmän kuin toisissa*. Esimerkiksi vankilaympäristössä käytännön opetuksen suorittaneen opiskelijan ammattieettiset pohdinnat *kohdistuivat erilaisiin asioihin* kuin vammaispalvelussa tai perheneuvolassa olleen opiskelijan. Tämä johtui osaltaan toimintaympäristön kontekstista.

Perustelen kokoavaa analyysitulosta myös analysoimieni näkökulmien kautta. Tutkimusanalyysissäni lapsen edun mukaisesti arvo-orientoitunut näkökulma korostui lastensuojelussa ja lastenvalvojalla. Hoivan ja huolenpidon mukaisesti arvo-orientoitunut näkökulma korostui vanhus- ja terveyssosiaalityössä. Oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden mukaisesti arvo-orientoitunut näkökulma korostui vammaistyössä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö esimerkiksi huolenpitoeettistä ajattelua tarvittaisi tai sitä ei esiintyisi myös muunlaisissa sosiaalityön toimintaympäristöissä kuin vanhussosiaalityössä. Analyysissäni on siten kyse näkökulmien *korostumisesta* tietyissä ympäristöissä.

Ammattieettisten pohdintojen ydin (esimerkiksi itsemääräämisoikeus) voi olla myös täysin sama, mutta erilaiset ammatilliset toimintaympäristöt luovat pohdinnalle erilaisia konteksteja. Mitä itsemääräämisoikeuden toteutuminen on vanhussosiaalityössä tai lastensuojelussa? Lisäksi analyysistäni on tulkittavissa, että tapauskohtaista ja tilannesidonnaista ammattieettistä ajattelua tarvitaan missä tahansa sosiaalityön ammatillisessa toimintaympäristössä. Sosiaalityössä tarvitaan eettistä harkintaa esimerkiksi, kun sosiaalityöntekijä tekee päätöksiä vammaispalvelusta tai täydentävästä toimeentulotuesta. Opiskelijoiden pohdinnat tuovat esimerkinomaisesti esille sen, millaisissa erilaisissa asioissa sosiaalityöntekijä käyttää eettistä harkintaa.

Opiskelijoiden pohdinnat osoittivat, että arvo-osaaminen ja sen soveltaminen erilaisiin sosiaalityön toimintaympäristöihin on ammatillisessa toiminnassa tärkeää. Analyysissäni vankilan sosiaalityö on esimerkki yhdestä sosiaalityön ammatillisesta toimintaympäristöstä, jossa pitää pyrkiä ammattieettisesti kestäväan työotteeseen, kuten ylipäänsä kaikissa sosiaalityön toimintaympäristössä. Opiskelijoiden pohdinnoista oli tulkittavissa sosiaalityön eettisiin periaatteisiin tukeutuvaa, seurauseettisiä, hyve-eettisiä ja hoivaeettisiä ajattelutapoja.

6.3 Eettiset ristiriidat

Kolmannessa teemassa tutkin sitä, mitä opiskelijat pitivät eettisesti jännitteisinä asioina tai tilanteina suhteessa käytännön jakson toimintaympäristöönsä. Eettisesti jännitteiset ilmenevät teeman analyysissä jollain tavalla ristiriitaisina ongelmatilanteina sosiaalityön käytännössä. Käsittelen tämän teeman kahden näkökulman ja tapausesimerkkien kautta. Opiskelijat pohtivat millä tavoin eettisesti ristiriitaiset asiat ja tilanteet ovat tulkittavissa sekä sosiaalityön asiakastilanteisiin liittyvinä että laajemmin sosiaalityön toimintaympäristöä määrittävinä reunaehtoina. Lisäksi käsittelen eettisiä ristiriitoja myös opiskelijoiden kuvaamien tapausesimerkkien pohjalta.

6.3.1 Näkökulmana eriävät mielipiteet ja kontrolli

Tässä näkökulmassa tarkastelen opiskelijoiden pohdintoja, jossa sosiaalityöhön liittyvät ammattieettiset ristiriidat havainnollistuvat asiakastilanteeseen liittyvinä eriävinä mielipiteinä sekä kontrollina. Seuraavat pohdinnat paikantuvat vanhussosiaalityöhön.

”Vanhustyön päätöksenteosta tekee eettisessä mielessä haastavaksi se, että usein tehdään työtä muistisairaiden sekä päihde- ja mielenterveysongelmaisten asiakkaiden kanssa, joiden omaiset ovat myös mukana selvittämässä asiakkaan asioita. Joskus sosiaalityöntekijä ajattelee asiakkaan kanssa toisella tavalla siitä, mikä olisi asiakkaalle parhaaksi. Koska asiakkaan mielipiteen kysyminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat tärkeitä eettisiä periaatteita, tulee sekä muistisairaiden että myös päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien asiakkaiden mielipiteitä ja näkemyksiä kuulla. .... On kuitenkin eettisesti tärkeää, että asiakasta kuullaan, vaikka hän ei hirveästi omasta tilanteesta osaisikaan kertoa.”SO2

”Näissä tapauksissa myös muu arjessa pärjääminen on haasteellista ja toisinaan joudutaan pohtimaan edunvalvonnan hakemista ja erilaisia asumisvaihtoehtoja. Tällöin eettisiä ristiriitoja saattaa tulla, mikäli sosiaalityöntekijän ja asiakkaan käsitykset siitä, minkälaiset toimet koituvat asiakkaan parhaaksi, eivät ole yhteneväiset. Myös asiakkaan omaisilla voi olla oma käsityksensä asiasta.” SO8

Opiskelijat pohtivat gerontologisen sosiaalityön haasteellisuutta ammattieettisessä mielessä. Opiskelijat pohtivat, että eettisesti haastavan tilanteen saattaa aiheuttaa asiakkaiden, omaisten ja työntekijöiden ristiriitaiset näkemykset siitä, miten asiakkaan asiassa tulisi edetä. Asiakkaan

palvelutarpeista, kuten tukiasumisen tarpeesta, voi eri osapuolilla olla erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi asiakas haluaa asua kotipalvelun turvin kotona, mutta asiakkaan asioista vastaavien työntekijöiden (moniammatillinen tiimi) tai omaisten mukaan asiakas kuuluisi tukiasumisen piiriin. Välillä päätöksiä joudutaan tekemään asiakkaan puolesta ja mahdollisesti asiakkaan tahdon vastaisesti, vaikka taustalla on ajatus toimista asiakkaan parhaaksi. Eettisesti mietittyttävän kyseisestä tilanteesta tekee paternalistinen asenne vanhusta kohtaan sekä vanhuksen itsemääräämisoikeuden rajoitukset (esim. Reamer 2006, 98).

Satu Ylinen (2008, 112) on käsitellyt artikkelissaan gerontologisen sosiaalityön eettisiä ongelmatilanteita vanhusasiakkaiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. Kyseisessä artikkelissa yhtenä eettisenä ongelmatilanteena nähdään se, että asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittaminen kyseenalaistuu päätöksentekotilanteissa, joissa esimerkiksi asiakkaiden omat toiveet ohitetaan ja toimitaan omaisten toiveiden mukaisesti. Tilanne viittaa laajemmin siihen, että vanhusasiakkailla on vain rajalliset mahdollisuudet olla osallisia omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. (Mt. 120 -122.) Kyseinen näkökulma tuli hyvin ilmi niiden opiskelijoiden pohdinnoissa, jotka tekivät käytännön opetuksensa vanhusasiakkaiden parissa. Seuraavissa pohdinnoissa opiskelijat tuovat sosiaalityöhön kuuluvaa kontrollinäkökulmaa esiin.

"Toisaalta on tärkeää puuttua tilanteisiin, joissa asiakas ei selkeästi pärjää enää omillaan. Siksi vanhusten parissa tehtävä sosiaalityö voi sisältää myös kontrolloivia elementtejä: jos sosiaalityöntekijä katsoo, että asiakas ei ole kykenevä hoitamaan omia asioitaan, voi työntekijä tehdä ilmoituksen maistraattiin edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä, vaikka asiakas ei itse koe tarvitsevansa edunvalvojaa." SO2

"Lastensuojelussa joutuu toisinaan tekemään tahdonvastaisia toimenpiteitä, tarkoitan näillä lähinnä huostaanottoja. Olen kuullut/lukenut sosiaalityön opintojeni aikana useamman kerran lauseen: "Kaikkein sosiaalityöhön sisältyy sekä auttamista että kontrollia." Koen, että lastensuojelussa on kuitenkin kaikkein vahvimmat kontrollitoimenpiteet, sillä lapsen huostaanotto on asia, joka usein herättää syviä ja kipeitä tunteita ja vaikuttaa erityisen suuresti sekä lapsen että hänen vanhempiansa elämään. Koska itsemääräämisoikeus on minulle varsin tärkeä arvo, noin suurten tahdonvastaisten toimenpiteiden tekeminen tuntuisi varmasti vaikealta, jos olisin lastensuojelussa töissä. Toki tiedostan, että on tilanteita, joissa huostaanotto on ehdottomasti paras ja joskus ainoakin vaihtoehto lapsen kasvun ja kehityksen

turvaamiseksi. Ja on myös tilanteita, joissa vanhemmat nimenomaan toivovat lapsen huostaanottoa. Kuitenkin minusta tuntuu nyt siltä, etten halua työtehtäviin, jossa joutuu joskus käyttämään valtaa, joka vaikuttaa noin suuresti asiakkaiden elämään.” SO9

Pohdinnoissa kontrolli on esitetty eettisesti jännitteisenä asiana. Toisen opiskelijan mukaan gerontologisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijä voi joutua tekemään esimerkiksi maistraattiin ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta olevasta asiakkaasta, vaikkei asiakas kokisi tarvitsevansa edunvalvontaa. Toinen opiskelija pohtii taas, että lapsen huostaanotot lastensuojelussa edustavat niin vahvoja kontrollitoimenpiteitä hänelle, ettei hän aio hakeutua lastensuojeluun tulevaisuudessa töihin. Onkin todettu, että lastensuojelu tasapainoilee tuen ja kontrollin välillä (Heinonen 2017, 244), joka ilmenee sekä perheiden tukemisena, että lapsen kasvuolojen kontrolloimisena (Hämäläinen 2011, 15). Opiskelijan omakohtainen näkökulma on näin varsin relevantti. Opiskelija tuo myös sosiaalityöhön liittyvän vallan näkökulman esiin, joka liittyy muun muassa sosiaalityön kontrollia sisältäviin toimenpiteisiin. Tämä on ammattieettisesti pohdittava ja merkittävä asia. Pohdinnoista käy kuitenkin ilmi, että tietyinlaisissa sosiaalityön asiakastilanteissa on tarpeellista käyttää kontrolloivia työskentelyn tapoja, vaikka ammattieettisessä mielessä se ei ole aivan yksiselitteistä. Usein kontrollia sisältävät toimenpiteet koskettavat jollain tapaa muun muassa asiakkaan itsemääräämisoikeutta, vaikkakin kontrolloivilla toimenpiteillä tavoitellaan usein asiakkaiden etua. Kuten pohdinnoista voi tulkita, sosiaalityössä tuen ja kontrollin ”liitto” ilmenee eri tavoin erilaisissa sosiaalityön ympäristöissä.

”Osallisuus ja omaan asiaansa vaikuttaminen ovat sosiaalityön keskeisiä arvoja, mutta kenen mielipiteestä ja osallisuudesta on kyse vanhempien tuodessa esiin omaa näkökulmaansa ja mielipiteitään asiaan? Lastensuojelun tehtävä on puolustaa lasta, jopa heidän omilta vanhemmiltaan ja ristiriidat ovat usein väistämättömiä.” SO14

Osallisuus toteutuu lastensuojelussa, kun lapsi saa riittävästi ja ymmärrettävässä muodossa tietoa lastensuojelusta ja siellä tehtävistä ratkaisuksista sekä saa äänensä kuuluviin (Heinonen 2016, 253). Opiskelija pohtii, että lastensuojelun asiakastilanteissa voi olla vaarana se, että lapsiasiakkaan osallisuus suhteessa omaan asiaansa voi jäädä paitsioon vanhempien tuodessa omaa näkökulmaansa voimallisemmin esiin. Sosiaalityön ammattieettisessä mielessä tilanne on tällöin ongelmallinen. Opiskelijan mukaan lastensuojelussa voi joutua puolustamaan lasta tämän vanhemmiltaan, jolloin ristiriitatilanteita on vaikea välttää. Kyseinen tilanne kuvastaa sitä, että sosiaalityöllä on tietyissä tilanteissa kaksoistehtävä, jossa toisaalta varmistetaan toisten oikeuksien suojaaminen, kun toisten

oikeuksia on rajoitettava (Beresford 2008, 28). Sosiaalityöntekijän kykenevyys ammattieettiseen harkintaan onkin olennaisen tärkeää etenkin ristiriitaisissa lastensuojelun tehtävissä (Hämäläinen 2001, 62).

”Lastensuojelu on epätietoisuuden ja epävarmuuden ammatti, minkä vuoksi eettinen pohdinta on läsnä koko ajan ja kaikkialla. Oikeaa vastausta ja ratkaisua ei ole, vaan jokainen tapaus on arvioitava tilannekohtaisesti, ja aina saa pelätä tehneensä virhearvioinnin. Jokainen päätös ja toimenpide tehdään sen tiedon valossa, jota sillä hetkellä on. .... Eettisiin ristiriitoihin liittyy aina epävarmuus siitä, mitä pitäisi tehdä ja millä perustein. Joskus on valittavana vain huonoja vaihtoehtoja, ja niistä työntekijän tulisi pyrkiä etsimään se vähiten huonoin.” SO18

Synnöve Karvinen (1997, 11) pohtii, että sosiaalityössä epävarmuuden tunnustaminen on tietyllä tapaa eettisyyden lähtökohta. Ajatus viittaa osaltaan siihen, että kun tunnustamme ei- tietämisen sekä mahdollisuuksien moninaisuuden, kunnioitamme elämää ympärillämme, josta seuraa eettinen toimintatapa. (Mt. 11.) Opiskelijan pohdinnassa on tiettyä samankaltaisuutta verrattuna Karvisen ajatukseen, kun opiskelija kytkee epävarmuuden ja eettisyyden yhteen. Opiskelijan mukaan lastensuojelun ammatillista aluetta luonnehtii tietynlainen epävarmuus. Opiskelija viittaa siihen, että lastensuojelussa sosiaalityöntekijä voi joutua tekemään lasta koskevia päätöksiä osittaisen tiedon perusteella joka voi johtaa eettisesti vaikeisiin tilanteisiin. Opiskelija painottaakin sitä, että lastensuojelun luonteen vuoksi eettistä pohdintaa tarvitaan erityisesti. Opiskelija pohtii myös sitä, että lastensuojelussa eteen tulee tilanteita, jossa joudutaan tyytymään vähiten huonoon ratkaisuun. Opiskelijan kuvaama tilanne on lastensuojelussa mahdollinen ja tällaisissa tilanteissa ainoa mahdollisuus on valita lapsen edun mukaisista ratkaisuista vähiten huono (Heinonen 2016, 260). Kyseinen ratkaisumalli viittaa utilitaristisesta ajattelumallista tuttuun pienimmän haitan periaatteeseen (Akhtar 2013, 35).

”Kehitysvammaiset ja vammaiset ovat yleensä ainakin jossain määrin riippuvaisia myös perheenjäsenistään ja muista läheisistä, sekä työntekijöistä ja vapaaehtoisista. Tällainen riippuvuussuhde saattaa helposti johtaa kyseenalaisiin tilanteisiin eettiseltä kannalta mm. silloin, kun vammaispalvelun sosiaalityöntekijä katsoo tarpeelliseksi käyttää pakkokeinoja omalta kannaltaan tarkoituksenmukaisen ratkaisun saamiseksi, ja tulee samalla syrjäyttäneeksi asiakkaan tai hänen lähiomaisensa tahdon. Henkilön itsemääräämisoikeus, ja kunniallinen kohtelu saattaa pahimmassa tapauksessa olla

uhattuna, mikäli vammaista henkilöä tai hänen läheistensä mielipiteitä ei aidosti kuulla ja oteta huomioon. Sen vuoksi kehitysvammaisten ja vammaisten parissa tehtävän työn eettiseen kestävyyteen on kiinnitettävä erityistä huomiota.” SO15

Näkökulman viimeisessä pohdinnassa opiskelija tuo esiin, että vammaistyön sosiaalityöntekijän tulisi kiinnittää erityistä huomioita työnsä eettiseen kestävyyteen varsinkin silloin, jos sosiaalityöntekijä joutuu käyttämään työssään pakkokeinoja.

6.3.2 Näkökulmana talouden ja tehokkuuden arvot

Talouden ja tehokkuuden arvoja koskevassa näkökulmassa tuon esiin, millaisia opiskelijoiden pohdintoja aineistosta on tunnistettavissa kyseiseen aihealueeseen liittyen. Opiskelijat käsittelivät talouden ja tehokkuuden arvoja useissa kirjoituksissa, jolloin talouden ja tehokkuuden arvoja käsiteltiin suhteessa monenlaisiin sosiaalityön toimintaympäristöihin. Maritta Törrönen (2012, 184) muistuttaakin, että sosiaalityö ei toimi yhteiskunnasta irrallaan, vaan siihen vaikuttaa yhteiskunnallisen toiminnan eetos, jossa viime vuosikymmenten aikana on korostettu uusliberalistista ajattelutapaa ja uuden julkisjohtamisen toimintamallia. Osaltaan tähän näkemykseen kytkeytyen opiskelijat käsittelivät pohdinnoissaan esimerkiksi sosiaalityön suhdetta talouden arvoihin, tai julkisen talouden ”realiteetteihin”.

”Sosiaalityöntekijän työ on kamppailua arvostiritojen välillä. Tehokkuuden ihanne, joka välillä tuntuu olevan vallalla yhteiskunnan arvomaailmassa, aiheuttaa haasteita sosiaalityölle keskeisten arvojen toteutumiselle. Vaikka sosiaalityössä on yleisiä arvoja, joita jokaisen työntekijän tulee työssään parhaalla taidollaan toteuttaa, sosiaalityöntekijä voi kokea kuntapäätäjien tekemien päätösten tai lainsäädännön toimintaohjeiden olevan vastoin ammattieettistä näkemystä.” SO11.

”Aina työntekijän omat arvot ja sosiaalialalle kirjoitetut arvot tai työpaikan arvot eivät kohtaa. Usein raha näyttelee suurta osaa ja vaikka sosiaalityöntekijä haluaakin auttaa jokaista, aina eivät resurssit riitä.”SO13

Opiskelijat pohtivat sitaateissaan sitä, että sosiaalityön toteuttaminen sosiaalityön keskeisten arvoihanteiden mukaisesti voi tulla haastetuksi yhteiskunnassa vallalla olevien tehokkuuden arvojen tai resurssien vähyyden vuoksi. Tehokkuuden arvoihanteet yhteiskunnallisella tasolla voivat

esimerkiksi johtaa siihen, että sosiaalityössä on puolustettava sosiaalityön arvojen mukaista toimintaa tietyllä tapaa altavastaajana. Toisessa pohdinnassa huomioidaan myös se, että jotkut kunnalliset päätökset tai jopa lainsäädännön toimintaohjeet voivat luoda sosiaalityön tekemiselle sellaiset reunaehdot, jotka haastavat ammattieettisesti kestävän työskentelyotteen harjoittamista. Seuraavissa pohdinnoissa opiskelijat konkretisoivatkin sitä, millaiset asiat voivat vaikuttaa sosiaalityöntekijän ammattieettisen työskentelyn kestävyys.

”Vaikka sosiaalityö yleisesti mielletään hyvin arvopohjaiseksi työksi ja eettistä harkintakykyä vaativaksi, niin silti talousahdingossa ja kiireen keskellä kamppailevien kuntien toimintayksiköiden arjessa se ei välttämättä juuri näyntyä. Sosiaalityön tiukat reunaehdot asettavat työntekijöiden motivaation työtään kohtaan erittäin suurelle koetukselle. Työtä on mahdotonta pidemmän päälle tehdä asiakaslähtöisesti, eettisesti kestäväällä tavalla ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti, mikäli työntekijä tuntee litistävänsä stressin, suurten asiakasmäärien ja tiukkojen aikataulujen puristuksessa. Sosiaalityön arvot tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ihanteineen joutuvat nykypäivänä valitettavan usein törmäyskurssille länsimaisten kovien arvojen kanssa, erityisesti taantumien ja laman aikoina. Tämän saavat myös sosiaalityöntekijät uuvuttavalla tavalla kokea omassa työnteossään.” SO15

”Käytännössä sosiaalityön ja organisaation arvojen välinen kilpailu näkyä säästämisenä sekä resurssikysymyksenä. Tämä tarkoittaa siis sitä, että asiakkaita on liian suuri määrä työntekijää kohden. Tilanne voi pahimmillaan johtaa siihen, että kaikkien asiakkaiden tilanteiden tarkistamiseen ei ole aikaa tarpeeksi aikaa, mikä aiheuttaa jatkuvaa arvoriistiriitaa sen välillä, miten haluaisi kohdata asiakkaita ja miten tämän toteuttaminen todellisuudessa on mahdollista. Sosiaalityöntekijät joutuvat siis jatkuvasti priorisoimaan ajankäyttöään eli sitä, kenen asiakkaan tapaukseen pystyvät pureutumaan syvällisemmin ja minkä asian hoitaminen olisi tällä hetkellä kaikkein tärkeintä. Sosiaalityöntekijän voimavarojen ja resurssien jakautumista ei siis välttämättä aina ole mahdollista toteuttaa yhtä tasapuolisesti kuin sosiaalityön omien eettisten koodistojen mukaan kuuluisi.” SO21

Opiskelijat kuvaavat pohdinnoissaan sosiaalityössä kohdattavia talouden realiteetteja. Talouden realiteetit tiivistyvät resurssien vähyytenä, säästämissä ja tehokkuusvaatimuksina. Pohdintojen perusteella sosiaalityöhön suunnatut resurssit ovat usein liian vähäiset suhteessa tarpeeseen, ja tämä

voi näkyä esimerkiksi liian suurina asiakasmäärinä yhtä sosiaalityöntekijää kohden. Opiskelijat pohtivat sitä, että resurssien niukkuuden vuoksi sosiaalityöntekijä voi joutua tinkimään ammattieettisesti kestävästä työotteestaan. Sosiaalityöntekijä voi joutua esimerkiksi priorisoimaan sitä, miten ja millaisella intensiteetillä hän työskentelee asiakkaidensa kanssa. Näin asiakkaiden tasa-arvoinen asema vaarantuu. Törrönen (2012, 184) toteaaakin, että tehokkuuden ja säästöjen nimissä sosiaalityö joutuu yhteiskunnallisesti eettisiin ja toiminnallisiin vaikeuksiin, jos kuntien sosiaalimenojen budjetit eivät riitä lakisääteisiin tehtäviin tai asiakasmäärät ylittävät sosiaalityöntekijöiden voimat.

Seuraavassa opiskelijat pohtivat sitä, kuinka taloudellisten realiteettien sallimat reunaehdot sosiaalityölle ja sosiaalityön arvojen mukainen toiminta ovat ristiriidassa keskenään.

”Vanhustyötä tekevän sosiaalityöntekijän tulee työssään ajaa ennen kaikkea asiakkaan asemaa, vaikka sen tuloksia voi vanhusten kohdalla olla vaikea osoittaa organisaatiolle tai yhteiskunnalle. Nyky-yhteiskunta ja päätöksentekijät ovat asettamassa yhä enemmän vastuuta vanhukselle itselleen sekä hänen omaisilleen, sillä vanhushuollon tuloksellisuutta on vaikea osoittaa yhteiskunnalliselta kannalta.” SO2

Pohdinnassa on käsitelty sosiaalityölle asetettuja tuloksellisuusvaatimuksia. Opiskelija pohtii sitä, kuinka myös vanhuusosiaalityö tai laajemmin vanhustyö kohtaavat yhteiskunnan ja organisaation taholta tuloksellisuusvaatimuksia. Opiskelijan mukaan juuri vanhushuollon tuloksellisuutta on kuitenkin vaikea osoittaa yhteiskunnallisella tasolla. Tilanne lienee tuttu myös sosiaalityössä yleisemminkin, jossa työn tuloksellisuutta pitää osoittaa esimerkiksi erilaisten taloudellisten mittareiden avulla (esim. Juhila 2006, 76). Myös seuraavassa toinen opiskelija pohtii vanhuusosiaalityötä.

”Ehkä yksi suurimmista eteen tulleista arvoihinkin liittyvistä ristiriidoista liittyy siihen, että valtakunnallisena tavoitteena on vähentää laitospaikkoja ja tukea ikäihmisten kotona asumista. Kotona pärjääminen entistä pidempään edellyttää kuitenkin toimivaa avotyötä ja gerontologisen avososiaaliyön toimintatapojen vakiinnuttamista ja lisäämistä. Tällä hetkellä ei silti vaikuta siltä, että avotyön resursseja lisättäisiin riittävästi tai ollenkaan. Konkreettisesti tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kunnassa X ei palkata tulevana kesänä sosiaalityöntekijöitä avotyöhön, eikä ennaltaehkäisevää työtä vanhuksen kotona pärjäämiseksi voida tehdä riittävästi.” SO11

Opiskelija pohtii havaitsemaansa ristiriitaa siitä, miten valtakunnallisena tavoitteena on tukea vanhusten kotona asumista, vaikka avotyöhön ei sijoiteta tarpeeksi resursseja. Pohdinnasta välittyy jälleen sosiaalityön tekemiseen liittyvä arvoriitiriita, joka ilmenee suhteessa tarpeeseen ja käytettäviin resursseihin. Seuraavassa pohdinnassa opiskelija hahmottaa sitä, millaisiin työn tekemisen reunaehtoihin opiskelija on törmännyt käytännön opetuksessa lastensuojelussa.

”Lastensuojelun lähtökohdat, periaatteet ja tavoitteet tulevat jatkuvasti haastetuiksi työn tekemisen reunaehtojen kanssa, eli resurssien puutteen, suurien asiakasmäärien, kiireen, työntekijävaihtuvuuden ja -pulan kanssa, sekä tällä hetkellä myös X kunnan sosiaalipalvelujen organisaatiomuutoksen vuoksi.” SO14

Opiskelijan pohdinnasta on tulkittavissa, että erilaiset negatiiviset työn tekemisen reunaehdot luovat haasteita ammattieettisesti kestäväälle työskentelylle lastensuojelussa. Jälleen kerran opiskelija huomioi puutteelliset resurssit ja täsmennetymin muun muassa lastensuojelun sosiaalityön suuret asiakasmäärät ja kiireen. Suuret asiakasmäärät ja kiire ovat osittain tulkittavissa sosiaalityötä kohtaan asetettavina tehokkuusvaatimuksina. Myös seuraavassa pohdinnassa käsitellään kiireen kokemuksia lastensuojelussa.

”Asioiden ja tapaamisten priorisointi on myös henkisesti ja eettisesti kuormittavaa. Kaikkea ei voi millään keretä tekemään, joten aina joutuu arvioimaan, mikä asia olisi tärkein ja kriittisin hoidettava. Kiireelliset yhteydenotot menevät etusijalle, jolloin voidaan joutua perumaan tapauksia. Myös huostaanottojen valmistelu vie paljon aikaa ja resurssia muulta työskentelyltä.” SO18

Opiskelijan mukaan lastensuojelun arjessa joudutaan priorisoimaan asioita ja tapaamisia koska kaikkeen tehtävään ei ole aikaa. Tämä on ammattieettisessäkin mielessä kuormittavaa. Pohdinnasta välittyvät myös sosiaalityöhön kohdistuvat tehokkuusvaatimukset jotka ilmenevät esimerkiksi työn priorisoinnin vaatimuksena ja kiireen kokemuksina. Seuraavissa pohdinnoissa priorisoinnin vaatimus ilmenee vastakkainasetteluna asiakasdokumentoinnin ja asiakastapaamisten välillä.

”Tehokkuuden ihanne aiheuttaa haasteita keskeisten arvojen toteutumiselle. Ristiriitatilanne syntyy jo esimerkiksi siinä, että toisaalta yhteistyön kannalta huolellinen

dokumentointi on tärkeää, mutta toisaalta se vie toisinaan asiakkaan tapaamisesta väistämättä aikaa.” SO11

” Kaiken kaikkiaan yhteiskunnan rajallisten voimavarojen voidaan nähdä realisoituvan sosiaalityön käytännön työn toteuttamisessa. ----- Esimerkiksi dokumentointi ja asiakaskertomusten kirjaaminen nähdään tärkeäksi elementiksi ja osaksi sosiaalityötä, mutta sen toteuttaminen ei käytännössä ole aina mahdollista ajan puutteen vuoksi. Tällöin sosiaalityöntekijät joutuvat siis priorisoimaan itse asiakastapaamiset kirjaamista tärkeämmäksi, vaikka todellisuudessa myös kirjaaminen olisi tärkeä osa työtä.” SO21

Opiskelijat pohtivat sitä, kuinka sosiaalityön asiakasdokumentointi ja asiakastapaamiset tietyllä tapaa kilpailevat sosiaalityöntekijän työajasta. Vaikka asiakasdokumentointi on tärkeä osa työtä, on pohdinnoista tulkittavissa, että välillä dokumentointiin ei löydy lainkaan aikaa tai dokumentointiin käytetty aika on pois asiakastapaamisen ajasta. Sosiaalityöntekijät priorisoivat siten asiakasdokumentointiin ja asiakastapaamisiin käytettävän työajan välillä. Opiskelijoiden mukaan kyseisen toimintamallin taustalla vaikuttavat yhteiskunnan rajalliset voimavarat ja tehokkuusvaatimukset.

Becket ja Maynard (2005, 90) toteavat, että sosiaalityön rajallisten resurssien johdosta sosiaalityöntekijät joutuvat priorisoimaan erilaisten työtehtävien välillä. Tämä on ongelmallista itse sosiaalityön suorittamisen kannalta. Sosiaalityöntekijä voi joutua miettimään, tekeekö kaksi tehtävää puutteellisesti vai priorisoiko toisen tehtävän toisen kustannuksella. (Mt. 90.) Tämä näkökulma tulee konkreettisesti esille opiskelijoiden pohdinnoissa. Lisäksi edeltävistä pohdinnoista on tietyllä tapaa tulkittavissa utilitaristista ajattelukulmaa. Akhtarin (2013, 31) mukaan sosiaalityöntekijä voi utilitaristisesta näkökulmasta pohtia, kuinka sosiaalityöntekijä voi vastata asiakkaan tarpeisiin käytettävissä olevilla resursseilla. Opiskelijat pohtivat juuri sitä, että sosiaalityöntekijät pyrkivät turvaamaan asiakkaiden edut mahdollisimman hyvin käytettävissä olevilla resursseilla. Pohdinnat kuvastavatkin osaltaan utilitaristisen ajattelun ongelmallisuutta, sillä toisen hyöty voi olla toisen haitta (Juujärvi ym. 2007, 164). Opiskelijat näkivät ennen kaikkea käytettävissä olevien resurssien vähyyden merkittävänä ongelmana sosiaalityön toteuttamisessa. Näkökulman viimeisessä pohdinnassa opiskelija suhtautuu kriittisesti yhteiskunnassa vallitseviin talouden ja tehokkuuden arvoihin.

”Mielestäni sosiaalityön omien arvojen korostaminen on nykyisessä kilpailuun painottuvassa ja sosiaalisen eriarvoisuuden ympäristössämme jatkuvasti entistä tärkeämpää.” SO15

Opiskelija lopettaa esseensä kyseiseen pohdintaan. Pohdinnasta on tulkittavissa, että opiskelijan mukaan sosiaalityössä pitäisi tuoda esiin entistä enemmän sosiaalityön omaa arvopohjaa talouden ja tehokkuuden arvojen vastapainoksi. Opiskelija huomioi pohdinnassaan myös yhteiskunnallisesti eriarvoisen ympäristön.

Maija Mänttari-Van Der Kuip (2013) on tarkastellut artikkelissaan julkisen sektorin sosiaalityöntekijöihin kohdistuvan organisatorisen tilivelvollisuuden yhteyttä mahdollisuuksiin tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä (lomaketutkimus, jossa vastaajina sosiaalityöntekijöitä suomalaisista kunnista). Organisatorinen tilivelvollisuus viittaa kyseisessä yhteydessä sosiaalityöntekijöiden vastuuseen huolehtia organisaation rajallisten ja supistuvien resurssien mahdollisimman tehokkaasta käytöstä. Se myös tarkoittaa työntekijöiden työhön kohdistuvaa valvontaa, kontrollia ja arviointia. Mänttari- Van Der Kuipin mukaan organisatorinen tilivelvollisuus on lisääntynyt merkittävästi suomalaisessa julkisessa sosiaalityössä. Tämä on taas yhteydessä selkeästi ammattieettisesti vastuullisen sosiaalityön mahdollisuuksien heikentymiseen sekä kokemuksiin siitä, että työtä joudutaan tekemään ammattieettisesti ristiriitaisella tavalla. (Mt. 2013.) Tutkimuksen tulokset ovatkin mielestäni täysin linjassa opiskelijoiden pohdintojen kanssa.

6.3.3 Tapausesimerkit

Eettisten ristiriitojen viimeisenä osiona käsittelen muutamia tapausesimerkkejä, jotka ovat jollain tavalla mietityttäneet opiskelijoita käytännön opetuksen aikana. Ensimmäiset pohdinnat liittyvät tilanteeseen, joka oli tapahtunut sosiaalityön opiskelijan käytännön opetuksen jaksolla yläkoulussa. Opiskelija oli seurannut sivusta tilannetta, jossa käsiteltiin nuoren (koulun oppilas) ja toisen vanhemman keskinäistä kotioiloissa tapahtunutta fyysistä kontaktitilannetta. Tilanteen tullessa koulun useampien ammattilaisten tietoon, vain koulukuraattori halusi tehdä asiasta lastensuojeluilmoituksen.

“Kuraattori on ainoa, joka kokee asian heti niin vakavaksi, että siitä pitää tehdä lastensuojeluilmoitus. Hän ilmoittaa kantansa muille osallisille ja esittää esim. lain kohtia minkä mukaan koulun pitäisi toimia.” SO5

Tilanne oli eettinen ristiriitatilanne, jossa eri ammattiryhmien näkemykset oppilaan edusta olivat ristiriitaiset (esim. Talentia 2013, 11). Tilanne eteni siten, että rehtori kutsui perheen koululle keskustelemaan tiettyjen ammattilaisten kanssa tilanteesta, tekemättä kuitenkaan lastensuojeluilmoitusta etukäteen. Tapaamisen jälkeenkään lastensuojeluilmoitusta ei tehty. Opiskelija pohtii kuinka eettisesti kestävämmällä ja myöskin laillisuusnäkökulmat sivuuttaen tapausta käsiteltiin.

”Itse koen väkivallan olevan aina väärin, mutta varsinkin silloin kun se kohdistuu lapsiin. Meillä on lainsäädäntö, joka ohjeistaa ammattihenkilökuntaa toimimaan tietyllä tavalla törmätessään perheväkivaltaan. On yksiselitteistä tehdä lastensuojeluilmoitus aina, kun herää edes lain vaatima epäily väärinkäytöksestä. Näin toimimalla asianosaiset saavan lain suoman suojan ja heidät voidaan ohjata tarvittavien toimenpiteiden ääreen, jotta tilanne ratkeaa tavalla tai toisella. Ottamalla oikeuden omiin käsiinsä, ja toimimalla tietoisesti lain kirjainta vastaan, asettaa itsensä muiden toimijoiden lisäksi arveluttavaan asemaan.” SO5

Opiskelijan kuvaama tapaus on esimerkki ristiriitatilanteesta, jossa olisi opiskelijan mielestä pitänyt tehdä lastensuojeluilmoitus, mutta sitä ei kuitenkaan tehty. Opiskelija pohtii sitä, kuinka tilanteessa toimittiin moraalisesti väärin ja jopa lain vastaisesti. Tilanne on esimerkki eettisesti problemaattisesta tilanteesta koulusosiaalityön kontekstista. Opiskelija pohtii kirjoituksessaan myös sitä, kuinka koulukuraattori jäi tilanteessa näkemyksineen työyhteisössään sivuun ja joutui toimimaan ammattietiikkansa vastaisesti. Kyseinen tapausesimerkki ilmentää osaltaan tilannetta, jossa sosiaalityöntekijä ja tässä tapauksessa koulukuraattori on riippuvainen muiden työyhteisön jäsenten kyseisessä tapauksessa erityisesti rehtorin tekemistä ratkaisuista. Näin työntekijä on riippuvainen osaltaan työllistävän organisaation antamista edellytyksistä eettiseen päätöksentekoon (Raunio 2009, 118). Seuraavassa tilanteessa opiskelija pohtii sitä, millä tavoin lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttivät eettistä harkintaa erään asiakastapauksen tiimoilta.

”Vanhempien itsemääräämisoikeuden kunnioitus tuli esiin etenkin tilanteissa, jolloin perheelle tarjottiin esimerkiksi perhetyön palveluja, mutta vanhemmat eivät halunneet ottaa tätä vastaan. Vanhempia ei syyllistetty siitä, että he eivät suostuneet ottamaan apua vastaan. .... Ainoastaan kerran olin alkuarvioinnissa asiakastilanteessa, jossa tuputettiin perhettä ottamaan perhetyötä vastaan. Ilmapiiri oli hyvin painostava. Taustalla oli ajatus siitä, että jos perhe ottaa perhetyötä vastaan, ei perheen toisesta vanhemmasta tehdä

rikostutkintapyyntöä. Vanhempi oli siis tukistanut toista lastaan hiuksista erottaessaan riiteleviä sisaruksia toisistaan. Heillä ei ollut lastensuojelun asiakkuutta ennestään eikä vanhemmilla vaikuttanut olevan esimerkiksi mitään parisuhde- tai päihdeongelmia. Tässä kohdin sosiaalityöntekijät käyttivät eettistä harkintaa siitä mikä on oikea ratkaisu lapsen ja koko perheen kannalta, vaikka lain mukaan tukistaminen on rikos ja siitä kuuluisi ilmoittaa poliisille. Itsestäni tuntui, että rikostutkintapyyntöä tekeminen olisi ollut jotenkin liioittelua tämän perheen kohdalla.” SO17

Opiskelijan kuvaama tilanne on yksi esimerkki eettisesti jännitteisestä tilanteesta lastensuojelussa. Toinen perheen vanhemmista oli käyttänyt fyysisiä otteita toiseen lapseensa, tarkoituksena lasten erottaminen toisistaan lasten riitatilanteessa. Tapahtuneen johdosta, lastensuojelun asiakastilanteessa perhettä painostettiin ottamaan perhetyötä vastaan. Kyseisestä asiakastilanteesta on analysoitavissa sekä tuen että kontrollin ulottuvuudet. Asiakastilanteessa käytiin myös tietynlaista vaihtokauppaa. Mikäli perhe suostuu ottamaan perhetyötä, ei toisesta vanhemmasta tehdä rikostutkintapyyntöä. Opiskelijan kuvaama tilanne on myös esimerkki sosiaalityöntekijöiden eettisestä päätöksenteosta. Kyseisessä tilanteessa ei toimittu aivan lain mukaan, mutta perheen kokonaistilanteen perusteella sosiaalityöntekijät tulivat siihen lopputulokseen, että rikostutkintapyyntöä ei tehdä. Myös opiskelijan mukaan rikostutkintapyyntöä tekemättä jättäminen vaikutti oikealta ratkaisulta. Asiakastilanteen ratkaisusta on mielestäni tulkittavissa utilitaristista ajattelua, sillä sosiaalityöntekijät arvioivat sitä, millainen palvelu olisi perheen kannalta hyödyllisin ja myös vähiten haitallisin (esim. Banks 2006, 35), jolloin tilanteeseen hyödynnetään myös pienimmän haitan periaatetta (Akhtar 2013, 35).

Kahdesta edeltävästä tapausesimerkistä on mielenkiintoista havaita, millä tavoin laki on molemmissa mukana. Molemmista tapauksista on tulkittavissa, että lakia ei täysin noudatettu. Ensimmäisestä tapauksesta voi tulkita, että rehtori arvioi tilannetta tietyllä tapaa myös pienimmän haitan periaatteella. Tilanteesta haluttiin selvittää puhumalla, eikä käsiteltävästä asiasta tehdä lastensuojeluilmoitusta. Ratkaisu vaikuttaa opiskelijan näkökulmasta erittäin moraalittomalta ja epäeettiseltä. Verrattuna toiseen tapaukseen (toisesta vanhemmasta ei tehdä rikostutkintapyyntöä), ensimmäinen tapaus (oppilaasta ei tehdä lastensuojeluilmoitusta) vaikuttaa moraalisisessa mielessä arveluttavammalta, sillä toisessa tapauksessa perhe pääsee avun ja tuen piiriin, kun ensimmäisessä tapauksessa lastensuojelullinen huoli sivuutetaan. Onko ensimmäisen tapauksen ratkaisu eettisesti kestävä ja toisen ratkaisu eettisesti kestävä? Lisäksi huomionarvoista on että, mikäli molemmissa tilanteissa olisi toimittu velvollisuuseettisen ajattelumallin mukaan, olisi molemmissa tilanteissa noudatettu lakia. Tapaukset osoittavat omilla tavoillaan eettisen harkinnan tärkeyden sosiaalityössä

ja sen, kuinka erilaiset lait ovat sosiaalityön tekemisessä läsnä. Seuraavassa opiskelija pohtii erään lastensuojelussa päättyneen asiakastapauksen kulkua.

”Yläasteikäisellä nuorella on mennyt koulussa kehnosti ja hänellä on paljon poissaoloja. Syytä ongelmiin ei tunnu löytyvän. Vanhempi on vahva persoona ja nuori ei juuri puhu. Vanhempi päättää ottaa nuoren kotikouluun vastoin lastensuojelun suositusta..... Koulun suorittaminen onnistuu melko hyvin kotikoulussa, mutta sosiaaliset kontaktit ovat vähäisiä, eikä nuori hae yhteishaussa mihinkään. Vanhempi kertoo, että aikomuksena on hakea aikuiskoulutukseen samaan aikaan sisaruksen kanssa, kunhan tämä pääsee armeijasta. Nuori on 17-vuotias, ja asiakkuus suljetaan.” SO6

Opiskelija tuo huolenaiheenaan esiin erityisesti nuoren vähäiset sosiaaliset kontaktit ja tämän passiivisuuden. Opiskelija tuo kirjoituksessaan esiin myös sen, että vanhempi ei halua ottaa lastensuojelun tarjoamaa apua vastaan ja nuori myötäilee tässä vanhempaansa. Lisäksi opiskelija näkee tulevaisuuden riskinä sen, että nuori ei hae ikinä opiskelemaan. Vaarana on siten syrjäytymiskehitys. Tapaus on eettisessä mielessä ongelmallinen ja tilanteessa on vaikea toimia sosiaalityön tiettyjen tavoitteiden mukaan. Niemelän (2011, 41) mukaan sosiaalityössä korostetaan asiakkaiden osallisuuden tukemista ja syrjäytymisen ehkäisemistä. Sosiaalityön yksi tärkeä tehtävä onkin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukeminen koulutuksen ja ammatin hankkimisessa, jonka seurauksena itsenäisen elämän toteuttaminen olisi mahdollista (mt. 41).

”Vaikka lastensuojelullinen huoli ei ole poistunut asiakkuuden aikana, on asiakkuuden sulkeminen perusteltua, koska joskus on pakko hyväksyä se, että kaikkia ei voi auttaa. Toiveikkaasti voi myös ajatella, että asiakkuuden sulkeminen toimisi luottamuksen osoituksena vanhemmalle ja nuorelle heidän pärjäämisestään, mikä sitten kannustaisi suuntaamaan tulevaisuuteen. Tämä tapaus oli minulle todella pohdituttava, koska tuntuu vaikealta hyväksyä, että keinot loppuvat ja hyvään lopputulokseen ei päästä” SO6

Kyseinen asiakastapaus mietitytti opiskelijaa erityisesti siitä syystä, että nuorelle ei löytynyt sopivia auttamisen keinoja. Nuoren asiakkuus suljettiin ja tässä tapauksessa sosiaalityön näkökulmasta ei saavuttu onnistunutta lopputulosta. Toisaalta asiakasperheen itsemääräämisoikeutta ja päätöstä palveluista kieltäytymisen suhteen kunnioitettiin. Opiskelijalle tilanne oli kuitenkin sosiaalityön ammattieettisessä mielessä pohdituttava ja haasteellinen. Opiskelija pohtiikin sitä, että kaikkia

sosiaalityön asiakkaita ei voida sosiaalityön näkökulmasta auttaa, mutta tämä asia on vaikea hyväksyä.

”Toinen tapaus: asiakas ei halua työkokeiluun koska sen avulla työnantajat käyttävät harjoittelijoita hyväkseen, jolloin heidän ei tarvitse palkata ketään vakituisesti. Työpajat puolestaan ovat hänen mielestään turhia ja koulut ovat jääneet ongelmien vuoksi kesken. Haluaisi palkkatöihin, mutta senkin kokee turhaksi, sillä silloin laskut ja lääkärikäynnit täytyy maksaa itse. Myös töiden hakeminen tuntuu raskaalta, sillä töitä on vaikea saada. Tässä sosiaalityöntekijä on vaikeassa paikassa, sillä vaikka asiakkaan toiveita ja itsemääräämisoikeutta tulisi kunnioittaa, tuntuu tällainen käytös ja asenne epäoikeudenmukaiselta. Itse näen tällaisen toiminnan ja asennoitumisen epärealistisena, sillä tällöin eletään ”toisten kustannuksella”. -- Suhtautumisen tulee olla kuitenkin arvokasta, sillä emme voi tietää, miksi asiakkaalla on lyhyt pinna tai mikään ei kiinnosta.” SOI

Esimerkin asiakas suhtautuu negatiivisesti sosiaalityön tehtävään asiakkaan vastuuttamisesta (Juhila 2006, 100), joka ilmenee kyseisessä tapauksessa työhön aktivointina. Pohdinnan perusteella voi tulkita, että opiskelija on omaksunut sosiaalityöhön kuuluvan vastuuttamisen roolin ja odottaa asiakkaalta tietynlaista vastavuoroista toimintaa suhteessa sosiaalityön antamaan tukeen (vastavuoroisuudesta esim. Niemelä 2016, 107). Sitaatista ilmenee asiakkaan ja opiskelijan henkilökohtaisten arvojen poikkeavuus. Opiskelija pohtii, että asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa sosiaalityössä, mutta kokee silti asiakkaan passiivisen asenteen epäoikeudenmukaiseksi muita ihmisiä kohtaan. Näin opiskelijan pohdinnasta välittyy se, että hän kokee kyseisen asiakastapauksen ammattieettisessä mielessä ristiriitaiseksi. Lopuksi opiskelija kuitenkin huomauttaa, että sosiaalityössä asiakkaaseen suhtautumisen tulee olla ennen kaikkea arvokasta.

6.3.4 Yhteenveto

Eettisten ristiriitojen teemassa opiskelijat pohtivat monipuolisesti sosiaalityöhön liittyviä ongelmallisia ja ristiriitaisia tilanteita. Opiskelijat tunnistivat hyvin, millaiset asiat olivat eettisesti mietittyttäviä juuri siinä sosiaalityön ympäristössä, jossa opiskelija suoritti käytännön jaksoaan. Ristiriitaiset tilanteet tai asiat mietittyttivät opiskelijoita. Moni opiskelija piti sosiaalityön asiakkaan itsemääräämisoikeuden kaventamista (asiakastilanteessa) ja sosiaalityöhön kuuluvaa kontrollin käyttöä ammattieettisesti jännitteisinä asioina.

Opiskelijat asettivat sosiaalityön arvot vastakkain talouden ja tehokkuuden arvojen kanssa. Opiskelijat pohtivat sitä, että sosiaalityön arvoja tulee puolustaa yhteiskunnassa vallalla olevia talouden ja tehokkuuden arvoja vastaan. Sinänsä pohdinnoissa tiedostettiin kuntien ja ylipäänsä julkisen sektorin heikot taloustilanteet ja tästä johtuneet talouden tehostamispaineet. Julkisen sektorin heikolla taloustilanteella on vaikutusta sosiaalityön harjoittamiseen erityisesti sosiaalityön kunnallisissa toimintaympäristöissä. Sosiaalityön opiskelijoilla oli kuitenkin vahva näkemys siitä, että sosiaalityöhön sijoitetaan liian vähän resursseja. Useammassa pohdinnassa opiskelijat arvelivat, että käytettävissä olevien resurssien vähyys voi luoda sosiaalityöntekijän työhön arvoristiriitoja esimerkiksi sen suhteen, miten sosiaalityöntekijä *haluaisi toteuttaa* työtään verrattuna siihen, miten sitä on *pakko toteuttaa*. Liian vähäiset resurssit sosiaalityössä näkyvät konkreettisesti esimerkiksi liian suurina asiakasmäärinä, jatkuvana kiireenä, jatkuvana työasioiden priorisointitarpeena ja asiakkaiden epätasa-arvoisena kohteluna. Opiskelijat pohtivat, että kyseisillä tekijöillä on oletettavasti negatiivista vaikutusta sosiaalityöntekijöiden ammattieettiseen työotteeseen.

Mielestäni huomionarvoista on se, että eriävien mielipiteiden ja kontrollin näkökulmassa ammattieettisesti ristiriitaiset tilanteet liittyivät sosiaalityön ammattiin itsessään, kun taas talouden ja tehokkuuden näkökulmassa ammattieettisten ristiriitojen ”lähde” liittyi ympäristön asettamiin reunaehtoihin. Näin pohdinnoissa tulee ilmi Reamerin (2006, 87) sosiaalityön eettisten ongelmien jaottelu asiakastyöhön liittyväksi ja sosiaalityön toimintaympäristöön liittyväksi.

Tapausesimerkit olivat toisiinsa nähden erilaisia. Nostamieni tapausesimerkkien valossa haluan tuoda esiin sen, että hyvin monenlaiset sosiaalityössä kohdattavat asiat ja tilanteet voivat olla ammattieettisessä mielessä pohdituttavia ja ristiriitaisia tunteita herättäviä.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni käsitteli sosiaalityön arvoja ja etiikkaa. Tutkimukseni teoriaosuus antoi analyysiosuudelleni viitekehyksen. Empiirisenä tutkimuskohteenani oli sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettiset pohdinnat käytännön opetuksen jakson aikana. Tutkimukseni empiirisessä osuudessa halusin selvittää, *millaisia sosiaalityöhön liittyviä ammattieettisiä pohdintoja* opiskelijat käsittelivät kirjoituksissaan. Suhtauduin aineistooni siten, että opiskelijat olivat kirjoittaneet esseensä henkilökohtaisista näkökulmistaan.

Aineistonani olivat opiskelijoiden esseet otsikolla ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”. Vaikka tutkimusaineistoni oli käytännön jaksoon kuuluva tehtävä, pystyin käsittelemään aineistoani tutkimustehtävän mukaisesti. Hyödynsin analyysissäni teemoittelevaa sisällönanalyysia ja tutkin aineistosta sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja. Tutkimusaineistoni analyysi tuotti kolme teemaa ja käsitelin tutkimusaineistoni näiden teemojen kautta, jotka olivat 1. sosiaalityön yleinen arvopohdinta, 2. sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä ja 3. eettiset ristiriidat. Lisäksi jokainen teema koostui erilaisista teemaan liittyvistä *näkökulmista*, joiden kautta tarkastelin opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja tietyissä konteksteissa. Sosiaalityön yleinen arvopohdinta sisälsi näkökulmat sosiaalityön arvojen peruslähtökohdista, sosiaalityön arvoista vuorovaikutuksesta sekä sosiaalityön arvojen ja eettisten periaatteiden tärkeydestä. Sosiaalityön ammattieettinen pohdinta ammatillisissa toimintaympäristöissä sisälsi näkökulmat lapsen edusta, hoivasta ja huolenpidosta, yksityisyydestä ja luottamuksesta, oikeudenmukaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta, tapauskohtaisuudesta ja tilannesidonnaisuudesta sekä ammattieettisesti kestävästä työotteesta. Eettisten ristiriitojen teema sisälsi näkökulmat eriävistä mielipiteistä ja kontrollista, talouden ja tehokkuuden arvoista. Eettisten ristiriitojen teeman sisältyi oma luku tapausesimerkeistä.

Kokonaisuudessaan opiskelijat käsittelivät sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan liittyviä asioita monipuolisesti ja pohdinnoista välittyi henkilökohtaisuus. Tulkitsin analysoimani sosiaalityön opiskelijoiden sitaatit sosiaalityön ammattieettisiksi pohdinnoiksi, koska kukin opiskelija oli kirjoittanut tekstinsä käytännön opetuksen jakson puitteissa tutustuessaan sosiaalityön aitoon ympäristöön. Opiskelijat olivat tehneet käytännön opetuksensa monipuolisesti erilaisissa sosiaalityön toimintaympäristöissä.

Laadullisessa tutkimusotteessa tutkimustulosten yleistettävyyttä herättää kysymyksiä. Yleisen näkemyksen mukaan kvantitatiivisten menetelmien avulla saadaan pinnallista, mutta luotettavaa tietoa, ja kvalitatiivisten menetelmien avulla saadaan syvällistä, mutta huonosti yleistettävää tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa onkin tavoitteena selittää, *missä suhteessa* tutkija olettaa tai väittää tutkimuksensa valottavan muutakin, kuin ensisijaisesti analysoimaansa yksittäistä tapausta. Yleistämisen sijasta laadullisessa tutkimuksessa voisi puhua *suhteuttamisesta*. Tällöin voi eritellä sitä, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin vain aineistostaan. (Alasuutari 2011, 231, 250.) Ajattelen, että omassa tutkimuksessa asia on juuri näin. Olen pyrkinyt käsittelemään sosiaalityön opiskelijoiden ammattieettisiä pohdintoja suhteessa käyttämäni tutkimuskirjallisuuteen. Ja tiivistäen, tutkimukseni ilmentää osaltaan sosiaalityön arvojen ja etiikan merkittävyyttä sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa.

Opiskelijat painottivat sosiaalityön lähtökohtaisina arvoina ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamista, arvon yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta jäädessä vähemmälle tarkastelulle. Opiskelijat pitivät myös henkilökohtaisia arvoja tärkeinä sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. Mielenkiintoisesti yhteiskunnallinen näkökulma tuotiin esille rakenteellisimmista lähtökohdista eli siitä, kuinka eri lait, yleinen yhteiskunnallinen arvoilmasto, organisaation arvot ja muut ympäristötekijät voivat luoda haasteita arvojen mukaiselle toiminnalle sosiaalityössä. Opiskelijoiden pohdinnoista oli mielestäni selkeästi tulkittavissa yksi kokoava näkemys, jonka mukaan opiskelijat tunsivat sosiaalityön arvot ja eettiset periaatteet omakseen ja halusivat toimia niiden mukaan tulevana sosiaalityöntekijöinä. Tähän liittyen opiskelijat tunnistivat sosiaalityön toimintaympäristöissä ilmeneviä erilaisia reunaehdoja (esim. julkisen talouden niukat resurssit), jotka voivat vaikeuttaa sosiaalityön arvojen mukaista toimintaa.

Käsittelin analyysissäni myös opiskelijoiden pohdintoja suhteessa niihin eettisiin teorioihin, jotka ovat merkityksellisiä erityisesti sosiaalityön etiikassa (teorioita käsitelty esim. Akhtar 2013; Banks 2006; Reamer 2006; Parrot 2010; Gray & Webb 2010; Pullen-Sansfaçon, & Cowden 2013). Kukaan opiskelijoista ei ollut siis käsitellyt eettisiä teorioita itsessään kirjoituksissaan, vaan tutkijana tein tulkintoja siitä, miten erilaiset eettiset ajattelumallit olivat havaittavissa opiskelijoiden pohdinnoista. Tässä hyödynsin käyttämäni tutkimuskirjallisuutta. Opiskelijat suhtautuivat sosiaalityön arvojen mukaiseen toimintaan periaatelähtöisesti ja pohdinnoista oli tulkittavissa Kantin ajatuksiin (esim. Akhtar 2013) perustuvaa velvollisuuseettistä ajattelutapaa. Opiskelijoiden pohtiessa sosiaalityön eettisiä periaatteita, niihin suhtauduttiin periaatteina, joita tulee noudattaa sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. Esimerkiksi asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen oli selkeä periaate

noudatettavaksi. Lisäksi opiskelijoiden pohdinnoista oli paikannettavissa seurauseettistä ajattelua koskien esimerkiksi lapsen etua.

Akhtarin (2013, 25) mukaan kyky ymmärtää asiakkaan näkökulma on eräs tärkeä sosiaalityöntekijän taito, jota voidaan pitää myös sosiaalityöhön kuuluvassa hyve-eettisessä ajattelutavassa tärkeänä. Mielestäni hyve-eettinen ajattelutapa oli havaittavissa opiskelijoiden kirjoituksista siten, että opiskelijat pyrkivät ymmärtämään ja huomioimaan asiakasta asiakkaan omasta näkökulmasta. Tulkitsen tämän kuvatun asiakaslähtöisyyden hyveenä, koska asiakaslähtöisyys oli paikannettavissa kirjoituksissa kokonaisvaltaisesti, ikään kuin sosiaalityön opiskelijan ammatillisena ”luonteenpiirteenä”. Lisäksi opiskelijoiden pohdinnoista oli tulkittavissa myös kokonaisvaltaista hoivaeettistä ajattelutapaa. Esimerkiksi opiskelijoiden pohdinnat gerontologisen sosiaalityön asiakastyöstä viittasivat hoivaeettiseen ajattelutapaan. Kaiken kaikkiaan opiskelijoiden pohdinnoista oli tulkittavissa velvollisuuseettistä (mm. Kantin etiikka), seurauseettistä (mm. utilitarismi) ja hyve- ja hoivaeettistä ajattelua (teorioista enemmän esim. Akhtar (2013) ja Pietarinen (2015)). Tulkintani viittaa siihen, että sosiaalityöhön kuuluu eettisten asioiden pohdinta useista eri näkökulmista. Sekä velvollisuus-, seuraus, hyve- ja hoivaeettiset ajattelutavat täydentävät toisiaan ja sekoittuvat toisiinsa.

Kananoja ja muut (2011, 130) toteavat, että sosiaalityössä eettinen toimintatapa toteuttaa sosiaalityön arvoja ja moraalia. Tämä sosiaalityön arvojen ja moraalien toteuttaminen ilmeni esimerkiksi opiskelijoiden pohtiessa sosiaalityön eettisiä periaatteita. Mielestäni opiskelijat pohtivat sosiaalityön eettisten periaatteiden ”toimintaa” käytännön työssä yllättävän monipuolisesti ja konkreettisesti. Opiskelijat painottivat asiakkaan itsemääräämisoikeuden sekä asiakkaan osallisuuden tärkeyttä sosiaalityön erilaisissa asiakastilanteissa. Yksittäisinä esimerkkeinä mainittakoon, että eräs opiskelija pohti millä, tavoin asiakkaan oikeus kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen huomioidaan gerontologisen sosiaalityön asiakastyössä ja toinen opiskelija pohti, millä tavoin yksityisyyttä suojellaan perheneuvolatyön kirjauskäytännöissä.

Opiskelijoiden pohdinnoissa yhteiskunnallinen näkökulma tuli vahvimmin esiin, kun he pohtivat kriittisesti talouden ja tehokkuuden arvoja suhteessa sosiaalityön arvoihin ja ammatilliseen toimintaan. He pohtivat yleisesti sitä, että sosiaalityöhön sijoitetaan liian vähän resursseja suhteessa sosiaalityölle asetettuihin vaatimuksiin nähden. Tässä opiskelijat havaitsivat eettisen ristiriidan. Opiskelijat pohtivat, että tällä saattaa olla negatiivinen vaikutus sosiaalityöntekijän ammattieettiseen työotteeseen, koska sosiaalityöntekijät eivät saa tehdä työtään niin hyvin ja paneutuen kuin siihen olisi tarvetta. Opiskelijoiden pohdinnat olivat linjassa esimerkiksi Mänttari-Van Der Kuipin (2013)

tutkimuksen kanssa. Ylipäänsä sosiaalityön arvojen ja etiikan mukaisen toiminnan ja taloudellisen toimintaympäristön välisiä ristiriitoja on käsitelty useissa sosiaalityön kirjoituksissa (mm. Eräsaari (2014); Juhila (2006); Metteri & Hotari (2011)), joten tämä ristiriita on oletettavasti todellista arkipäivää monelle ammatissa toimivalle sosiaalityöntekijälle.

Opiskelijat pohtivat monipuolisesti käytännön opetuksessa mieleen tulleita tai kohtaamiaan sosiaalityön eettisiä ristiriitatilanteita. Pohdinnoissa tulivat erityisesti esiin erilaiset asiakkaan itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen liittyneet seikat sekä sosiaalityön kontrolliulottuvuuden haastavampi puoli. Vaikka opiskelijat pohtivat, että sosiaalityöhön kuuluva kontrolliulottuvuus voi luoda eettisiä jännitteitä ammatilliseen toimintaan, niin kuitenkin sosiaalityön kontrolliulottuvuus tunnustettiin osaltaan sosiaalityöhön kuuluvaksi. Lisäksi sosiaalityön opiskelijat olivat kohdanneet useita ammattieettisessä mielessä pohdituttavia ja ongelmallisia sosiaalityön asiakastilanteita.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsittelin sosiaalityön arvoja ja etiikkaa kyseenomaista aihetta koskevan kirjallisuuden perusteella. Koin tietynlaisen ahaa-elämyksen, sillä sain sovellettua teoriaosuutta sujuvasti opiskelijoiden pohdintojen kanssa. Tutkimukseni yhtenä tuloksena pidänkin sitä, että opiskelijoiden ammattieettiset pohdinnat vertautuvat sosiaalityön ”aitoon työelämään”. Opiskelijat nostivat pohdinnoissaan sellaisia asioita esille, joita myös ammatissa toimivat sosiaalityöntekijät kohtaavat ja pohtivat. Tutkimukseni osoitti, että arvo-osaaminen sosiaalityössä on tärkeää, ja ammattieettinen pohdinta on olennainen osa sosiaalityöntekijän työtä ja taitoja. Sosiaalityöntekijä tarvitsee ammattieettistä pohdintaa esimerkiksi tehdessään erilaisia viranomaispäätöksiä, soveltaessaan lakia ja punnitessaan päätöksen kohtuullisuutta. Näin sosiaalityöntekijä hyödyntää ammattieettistä pohdintaa myös sellaisissa tilanteissa, joissa ei välttämättä ole erityistä eettistä ongelmaa. Ammattieettinen pohdinta tulee toki sosiaalityöntekijälle itselleenkin luultavasti näkyvämmäksi jossain eettisesti ongelmallisessa ja ristiriitaisessa asiakastilanteessa. Kokonaisuudessaan opiskelijat olivat kohdanneet monenlaisia eettisesti ongelmallisia tilanteita vain yhdeksän viikon käytännön jaksolla. Tutkimukseni osoitti siten, että se on oikeastaan aivan selvää, että sosiaalityöntekijä kohtaa ammattiuransa aikana useita erilaisia eettisesti haasteellisia tilanteita ja tapauksia.

Yksi johtopäätökseni tutkimuksesta on, että sosiaalityössä on tarve sosiaalityön toimintaympäristöön ”sidotulle” ammattietiikalle, jossa huomioidaan *sosiaalityön spesifi toimintaympäristö*, erilaiset vallitsevat *reunaehdot* ja *tapaushaasteisuus*. Tarkoitan tällä sitä, että esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän ammattieettiset pohdinnat ja päätöksenteko eroavat vanhustyön sosiaalityön

tekijän ammattieettisistä pohdinnoista ja päätöksenteosta osaltaan toimintaympäristöjen erilaisuuden vuoksi. Millä tavoin sosiaalityöntekijä huomioi esimerkiksi asiakkaan itsemääräämisoikeuden lastensuojelun asiakastilanteessa, entä vanhustyössä? Miten turvataan asiakkaan osallistumisoikeus mielenterveystyössä tai päihdepalveluissa? Entä millaisia reunaehdoja (lait, taloudellinen liikkumavara, organisaation käytännöt) kyseiseen tilanteeseen muuten liittyy. Tapauskohtaisuudella tarkoitan sitä, että sosiaalityön jokainen asiakastilanne on kuitenkin oma ja erityinen. Tapauskohtaisuuteen liittyen esimerkiksi Niemelä (2016, 18) tuo ilmi sen, että sosiaalityössä pitää ymmärtää asiakastyön tapauksellisuus ja asiakkaan tai perheen ainutkertaisuus.

Sosiaalityöntekijän työssä ammattieettisten asioiden reflektio on tärkeää, koska sosiaalityön arvo-osaaminen ja ammattietiikka ovat olennaisia, mutta osaltaan implisiittinen osa sosiaalityöntekijän monipuolista ammattitaitoa. Itse asiassa tutkimukseeni perustuen ajattelen, että ammatissa toimivan sosiaalityöntekijän olisi aika ajoin tarpeellista ”tehdä” itselleen ammattieettisen ajattelun kokonaisvaltainen reflektio. Tällä tarkoitan sitä, että sosiaalityöntekijä tekisi ajattelussaan ilmeiseksi niitä eri tekijöitä ja omaa suhdettaan eri tekijöihin (mm. sosiaalityön arvot ja eettiset toimintaperiaatteet, henkilökohtaiset arvot, ”oma” sosiaalityön toimintaympäristö, monet erilaiset työn tekemisen reunaehdot, kuten taloudellisen toimintaympäristön luoma liikkumavara yms.), joilla on vaikutusta kunkin sosiaalityöntekijän ammattieettiseen ajatteluun ja työotteeseen. Kyseinen reflektio kirkastaisi sosiaalityöntekijän ammattieettistä työtettä. Se toisi myös ajattelussa ilmeiseksi niitä tekijöitä, joilla voi olla vaikutuksia sosiaalityöntekijän ammattieettiseen toimintaan. Esimerkiksi miten sosiaalityöntekijä suhtautuu tuen ja kontrollinen jännitteeseen sosiaalityössä, millaiset reunaehdot vaikuttavat kyseisen sosiaalityöntekijän työskentelyyn, mitkä eettiset toimintaperiaatteet korostuvat sosiaalityöntekijän työssä ja niin edelleen.

Tutkimukseni oleellisempana funktiona pidänkin sitä, että tutkimukseni on tuonut esiin sosiaalityöhön kuuluvaa ammattieettisen ajattelun moniulotteisuutta, laaja-alaisuutta (ei vain ristiriitatilanteisiin kuuluvaa) ja tärkeyttä sosiaalityön ammatillisessa toiminnassa. Se on myös konkretisoinut niitä erilaisia tilanteita, joissa ammattieettiselle pohdinnalle on sosiaalityössä tarvetta. Lisäksi tutkimukseni on valaissut sitä, että ammattieettinen pohdinta on myös vahvasti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, esimerkiksi yhteiskunnallisen arvoilmaston kanssa. Haluan tutkimuksellani korostaa siten *ammattieettisen reflektion tärkeyttä* sosiaalityöntekijän ammatissa.

Tutkimusprosessin lopussa on mielekästä päästää oma tutkimuksellinen mielikuvitus valloilleen jatkotutkimuksen aiheista. Itsestäni olisi mielenkiintoista ja tarpeellista tutkia, mitä eri

toimintaympäristöissä työskentelevät sosiaalityöntekijät nostaisivat haasteiksi ja reunaehdoiksi ammattietiikan mukaiselle työotteelleen omassa työympäristössään. Tässä voisi tehdä myös vertailevaa tutkimusta. Millaisia haastavia tekijöitä lastensuojelun sosiaalityöntekijät painottaisivat, entä aikuissosiaalityöntekijät? Näkisin, että lähtökohtaisesti tähän ideaan voisi käyttää tilastollista tutkimusotetta ja aineiston keruutapana olisi lomaketutkimus. Myös tutkimus siitä, miten sosiaalityöntekijät määrittelevät lapsen edun erityisesti arvopäämääränä lastensuojelun kontekstissa olisi mielenkiintoinen. Tähän voisi käyttää sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta. Ehkäpä jatkotutkimuksen aiheita on syytä vielä tarkentaa, mutta joka tapauksessa näen sosiaalityön arvo- ja etiikkatutkimuksen tärkeänä ja aina ajankohtaisena sosiaalityön oppiaineessa. Tässä yhteydessä haluan todeta, että tutkimukseni perusteella pidän sosiaalityön opiskelussa erityisen tärkeänä sitä, että opiskeluihin kuuluu itsenäisinä osa-alueina sosiaalityön arvoja ja ammattietiikka koskevia opintoja ja tehtäviä. Oletan, että ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”- esseen kirjoittaminen on osaltaan edistänyt ja konkretisoinut kunkin sosiaalityön opiskelijan ammattieettistä ajattelua. Olisiko sosiaalityön arvoja ja etiikkaa koskeville opinnoille vielä enemmänkin tarvetta vai tuleeko kyseinen aihealue käsiteltyä tarpeeksi kattavasti sosiaalityön erilaisten opintojen ja kurssien yhteydessä?

Tutkimusprosessini on ollut minulle työläs ja aikaa vievä. Se on ollut myös innostava esimerkiksi silloin, kun löysin aineistosta erilaisia ja yllättäviäkin ulottuvuuksia aineiston analyysivaiheessa. Ennen kaikkea tutkimuksen teolla on kuitenkin ollut filosofien anti itselleni, sillä sosiaalityön arvojen ja etiikan käsitteleminen on vaatinut minulta paljon monimutkaista ajatustyötä. Henkilökohtaisella tasolla tutkimukseni eräs tärkeimmistä asioista onkin, että abstrakti ajattelukyky on kehittynyt, ja olen myös pystynyt konkretisoimaan sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan liittyviä abstraktioita. Tutkimukseni suhteen asetin itselleni tavoitteen omien ammattieettisten valmiuksien kasvusta ja eettisen ajattelun kehittymisestä sosiaalityön kontekstissa. Mielestäni olen saavuttanut kyseiset tavoitteet. Lisäksi tutkimuksestani on oletettavaa hyötyä itselleni myös sitten, kun olen valmis sosiaalityöntekijä. Nimittäin luulen, että kiinnitän tulevaisuudessa työskennellessäni missä tahansa sosiaalityön toimintaympäristössä erityistä huomiota siihen, että ammattieettinen reflektio on läsnä työssäni.

Lähteet

Aho, Päivi (1993) Mihin me yllämme? Teoksessa Synnöve Karvinen (toim.) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Helsinki: Painatuskeskus. 157-165.

Ahokas, Marja & Lähteenoja, Susanna & Myllyniemi, Rauni & Myyry, Liisa & Pirttilä-Backman, Anna-Maija (2004) Johdanto: Arvojen, moraalin ja muutosten yhteiskunta. Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman & Marja Ahokas & Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus.

Airaksinen, Timo (1994a) Arvojen yhteiskunta, erään taistelun kuvaus. Juva: Wsoy.

Airaksinen, Timo (1994b) Johdatusta filosofiaan. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Airaksinen, Timo & Friman, Mervi (2008) Asiantuntija-ammattien etiikka. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Akhtar, Farrukh (2013) Mastering social work values and ethics. London: Jessica Kingsley Publishers.

<http://search.ebscohost.com.helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=537051&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 23.8.2016.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen Tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Banks, Sarah & Gallagher, Ann (2009) Ethics in professional life: virtues for health and social care. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Banks, Sarah & Nøhr Kirsten (2003) Teaching practical ethics for the social professions. Århus: Feset.

Banks, Sarah (2006) Ethics and values in social work. Third edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Banks, Sarah (2008). The social work value base: Human rights and social justice in talk and action. Teoksessa Value Base of Social Work and Social Care : An Active Learning Handbook eds. Barnard, Adam, Horner, Nigel, Wild, Jim. Maidenhead, England: McGraw-Hill Education. 25-40.
<http://search.ebscohost.com.helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=265842&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 5.9.2016.

Barnard, Adam (2008) Values, ethics and professionalization. Teoksessa Value Base of Social Work and Social Care : An Active Learning Handbook eds. Barnard, Adam, Horner, Nigel, Wild, Jim. Maidenhead, England: McGraw-Hill Education. 5-24.
<http://search.ebscohost.com.helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=265842&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 5.9.2016.

Barsky, Allan (2010). Ethics and values in social work an integrated approach for a comprehensive curriculum, Oxford: Oxford University Press.
<https://ebookcentral-proquest-com.helios.uta.fi/lib/tampere/detail.action?docID=1107681>. Viitattu 3.10.2016.

Becket, Chris & Maynard, Andrew (2005) Values and Ethics in Social Work: An Introduction. London: SAGE.

Beresford, Peter (2008) Service user values for social work and social care. Teoksessa Value Base of Social Work and Social Care : An Active Learning Handbook eds. Barnard, Adam, Horner, Nigel, Wild, Jim. Maidenhead, England: McGraw-Hill Education.83-95.
<http://search.ebscohost.com.helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=265842&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 5.9.2016.

Blennberger, Erik (2000) Etik för socialt arbete. Teoksessa Anna Meeuwisse, Sune Sunesson, & Hans Swärd (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur Och Kultur. 217 – 235.

Dolgoff, R., Loewenberg, F. M., & Harrington, D. (2009). Ethical issues for social work practice 8th ed. Belmont, CA: Brooks/ Cole-Cengage.

Eräsaari Leena (2014) Sosiaalityö markkinoilla. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Granfelt, Riitta (2010) Vankila auttamistyön ympäristönä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus. 215-229.

Gray, Mel & Webb, Stephen A. (2010) Ethics and value perspectives in social work. Houndmills: Palgrave Macmillan.
<https://www-dawsonera-com.helios.uta.fi/readonline/9780230313576>. Viitattu 20.9.2016.

Hakala, Olli, Kopperi, Marjaana & Nissinen, Vesa (2002) Etiikkaa etsimässä. Helsinki: Tammi.

Hall, Barbara (2012) Reflective social work practice with older people. Teoksessa Social work with older people: approaches to person-centred practice eds. Hall, Barbara& Scragg Terry Maidenhead, Berkshire : Open University Press, 7-51.
<http://search.ebscohost.com.helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=435000&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 19.8.2016.

Heinonen, Hanna (2016) Lasten suojelu ja lapsen etu. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén, & Petra Salovaara & Minna Veistilä.(toim.) Vastavuoroinen Sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 243-260.

Held, Virginia (2006) The Ethics of Care: Personal, political, and global. New York: Oxford University Press.

Helkama, Klaus (2015) Suomalaisten arvot: Mikä meille on oikeasti tärkeää? Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heller, Agnes (1984): Everyday Life. Routledge & Kegan Paul.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523

Horne, Michael (2001) Values in social work. Second edition. Aldershot: Ashgate.

Hugman, Richard & Smith David (1995) Ethical issues in social work. Abingdon: Routledge.

Hugman, Richard (2013) Culture, values and ethics in social work. Embracing diversity. London: Routledge.

Häyry, Heta & Häyry, Matti (1997) Hyvä, kaunis, tosi- arvojen filosofiaa. Helsinki : Yliopistopaino,

IFSW(2012) Statement of Ethical Principles. <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>. Viitattu 1.2.2016 ja 18.7.2017.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pesso, Kaija (2007) Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Karvinen, Synnöve (1997) Epävarmuuden etiikka. Sosiaalityöntekijä 9/1997, 11-12.

Kiviniemi, Sanna (2014) Askeleita ammatillisessa kasvussa: oppiminen ja ammatillinen kasvu sosiaalityön käytännön opetusjaksolla. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma

Kotkavirta, Jussi & Nyyssönen, Seppo (2000) Etiikka. Porvoo: Wsoy.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9. 2000/812

Lastensuojelun käsikirja (2017). <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-onlastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>. Viitattu 7.2.2017.

Lingås, Lars Gunnar (1993) Aktivoituvaan ammattietiikkaan. Teoksessa Synnöve Karvinen (toim.) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Helsinki: Painatuskeskus. 40-48.

Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristöt nuorten palveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka, Juva: PS-kustannus. 67-92.

- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2010) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus. 46-69.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2013). Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? Yhteiskuntapolitiikka 78:1, 5-19.
- Niemelä, Pauli (1993) Moraali- ja sosiaaliteoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Niemelä, Pauli Niemelä & Juha Hämäläinen (toim.) Sosiaalialan etiikka. Helsinki: WSOY.
- Niemelä, Pauli, (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä. (toim.) Vastavuoroinen Sosiaalityö. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.97-108.
- Niemelä, Pauli (2011) Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana, Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) 2011 Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus, 13-43.
- Parris, Melanie (2012) An introduction to social work practice: a practical handbook. Open University Press, Maidenhead Open University Press, Maidenhead.
<http://search.ebscohost.com/helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=450612&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 29.8.2016.
- Parrot, Lester (2010) Values and ethics in social work practice. 2.th ed. Exeter: Learning Matters.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.) (2011) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus.
- Pietarinen, Juhani & Poutanen, Seppo (1998) Etiikan teorioita. Tampere: Gaudeamus.
- Pietarinen, Juhani (2015) Etiikka, julkaistu 3.3.2015. <http://filosofia.fi/node/6985>. Viitattu 21.9.2016
- Pohjanheimo, Esa (2005) Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970-luvulta nykypäivään. Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman, Marja Ahokas, Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraali ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus. 237-257.
- Pullen-Sansfaçon, Annie & Cowden, Stephen (2013) The ethical foundations of social work Abingdon: Routledge
<http://search.ebscohost.com/helios.uta.fi/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=686988&site=ehost-live&scope=site>. Viitattu 27.9.2016.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino. 75-94.

Raunio, Kyösti, (2009). Olennainen sosiaalityössä, 2009. Helsinki: Gaudeamus.

Reamer, Frederic G (2012) Codes of Ethics Teoksessa Gray, Mel, James Midgley, and Stephen A. Webb (eds.) The Sage Handbook of Social Work. Los Angeles: SAGE. 299-315.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/reader.action?docID=1046505&ppg=320>. Viitattu 5.10.2016.

Reamer, Frederic G. (2006) Social work values and Ethics.3.rd. New York: Columbia University Press. <https://ebookcentral-proquest-com.helios.uta.fi/lib/tampere/reader.action?docID=908542>. Viitattu 27.1.2016 ja 17.8.2016.

Reid, P. Nelson. 1992. The Social Function and Social Morality of Social Work: A Utilitarian Perspective. Teoksessa P. N. Reid and P. R. Popple, eds., The Moral Purposes of Social Work, Chicago: Nelson-Hall.34-50.

Rokeach, Milton (1973) The nature of human values. New York: Free Press.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelman ratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Räikkä, Juha (2004) Moraalin kanssa: esseitä hyvästä yhteiskunnasta. Kuopio: UNIPress.

Saarinen, Anne (2012) Ammatillisen empatian oppiminen sosiaalityön käytännön opetuksessa- Miten kokemus muuttuu taidoksi. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma.

Sipilä, Jorma (1996) Sosiaalityön jäljillä. Tampere: Tammer-paino Oy.

Talentia (2013) Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Talentia. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf. Viitattu 1.2.2016.

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet> Viitattu 18.7.2017.

Tampereen yliopisto (2017) <http://www.uta.fi/opiskelijaksi/hakukohteet/yhteishaku/sty.html>. Viitattu 16.8. 2017.

Tampereen yliopisto, Opinto-oppaat, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö 2012–2015. Sosiaalityön taidot. Arkistoitu opetussuunnitelma. 2012 -2015.
<https://www10.uta.fi/opas/opintojakso.htm?rid=7418&idx=1&uiLang=fi&lang=fi&lvv=2013>. Viitattu 11.4.2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen Maritta & Hänninen Kaija & Jouttimäki Päivi & Lehto-Lundén Tiina & Salovaara Petra & Veistilä Minna (toim.) (2016) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

Törrönen, Maritta (2012) Sosiaalityö ja arkinen hyvinvointi- vastavuoroisuuden dialektiikka. *Janus* 20:2, 182-191.

Valutis, Stephanie (2016) Value Conflicts in Social Work: Categories and Correlates. *Journal of Social Work and Values & Ethic*, Spring 2016, Vol. 13, No. 1. 11-24.

Ylinen, Satu (2008) Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön “välitiloissa”. *Janus*, 16 (2). 112-126.

Yrjönsuuri, Mikko (2008) Hyvän olemus: johdatus etiikkaan. Helsinki: Kirjapaja.

LIITE 1 ”Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä”- esseen ohjeistus

Arvot ja eettiset valinnat sosiaalityössä

Opiskelija erittelee arvoihin ja eettisiin valintoihin liittyviä haasteita ja ristiriitoja ja ottaa tarkastelussaan huomioon eri osapuolten näkökulmat:

Tehtävää suorittaessaan opiskelija pyrkii tunnistamaan

- omat arvot,
- asiakkaiden arvot
- toimipisteen ja organisaation arvot,
- yhteisön ja yhteiskunnan arvot,
- sosiaalityön arvot ja tehtävät.

Opiskelija tunnistaa tilanteita, joissa eettinen harkinta on paikallaan, analysoi tilanteita ja päättää omasta toimintalinjastaan ja puolustaa sitä.

Opiskelija myös tunnistaa kilpailevia arvojärjestelmiä (omat henkilökohtaiset arvot, asiakkaan arvot, toimipaikan arvot ja yleiset yhteiskunnalliset arvot) käytännön opetuspaikassa.

Opiskelija kirjoittaa tehtävästä esseen, jonka pohjalta oheisseminaarissa nostetaan keskusteluun sosiaalityön ammattieettisiä kysymyksiä. Esseen pituus on 3-5 sivua puolitoistarivivälillä kirjoitettuna. Tehtävä soveltuu käytännön opetuksen loppupuoliskolle. Eettinen essee on myös osa opiskelijan omaa sosiaalityöntekijyyttä pohtivaa portfolioa.